

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE ESKİÇAĞ
TARİHİ ARAŞTIRMALARI**

Çiğdem KÜLÇÜR

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Nedim YALANSIZ

2010

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Erken Cumhuriyet Döneminde Eskiçağ Tarihi Araştırmaları**”adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Çiğdem KÜLÇÜR

İmza

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Çiğdem KÜLÇÜR
Anabilim Dalı : Tarih
Programı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Tez Konusu : Erken Cumhuriyet Döneminde Eskiçağ Tarihi Araştırmaları
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ..... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA O OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O**

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

..... Başarılı Düzeltme Red .....

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Erken Cumhuriyet Döneminde Eskiçağ Tarihi Araştırmaları

Çiğdem Külçür

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Türkiye Cumhuriyeti Tarih Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Anadolu, uygarlık kalıntıları yönündeki zenginliğinden ötürü, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı'nın ilgi odağı haline geldi. 19. yüzyıldan itibaren de Anadolu ve Mezopotamya'da kazılar başladı, birçok yabancı bilim adamı ve enstitü tarafından başlatılan kazılar sonucu çıkarılan eserler çeşitli sebeplerle yurtdışına çıkarıldı ve yabancı müzelerde sergilendi. Bu durum ülkede eski eserlere karşı özensiz bir tutum sergilendiğinin göstergesidir. "Osman Hamdi Bey" ile birlikte arkeolojide bilimsel bir yöntem izlenmeye başlandı. Cumhuriyetin ilk yıllarında da ilk sistemli kazılar başladı. Ankara başta olmak üzere büyük kentlerde müzelerin kurulmaya başlaması eski eserlere korumacı yaklaşımın bir sonucudur. Batı etkisiyle başlayan tarihsel, arkeolojik ve antropolojik araştırmalar "ulus ve kültür bilinci" oluşturmak amacıyla yapılmış "bilimsel bir görev" olarak görüldü. Bu çalışmada, Erken Cumhuriyet Döneminde Türk müzeciliğinin gelişimi, kurulan araştırma kurumları ve arkeoloji enstitüleri, "Türk Tarih Kurumu", "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi", "İstanbul Üniversitesi" gibi kurumların faaliyetleri yardımıyla çağdaş arkeolojinin oluşturulma süreci ve bu gelişme sürecinin yaşanmasına, yerli ve yabancı bilimadamlarının katkıları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arkeoloji, Türk Tarih Kurumu, Osman Hamdi Bey, Müzecilik, Sistemli kazılar, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi.

ABSTRACT
Master Thesis
RESEARCHES OF PREHİSTORİC PERİOD HİSTORY İN EARLY
REPUBLIC ERA.

Çiğdem KÜLÇÜR
Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of History
History of Turkish Republic Program
Master Thesis

Anatolia has become a point of interest for the Western World since the second half of the 17th century for its richness of civilization remnants. And from the 19th century on, excavations start both in Anatolia and Mesopotamia. The historical artifacts ,which were revealed as a consequence of the excavations initiated by many researchers and institutes, were taken abroad for various reasons and exhibited at foreign museums. This was an indicator of the inattentive attitude in the country towards the old artifacts. With “Osman Hamdi Bey”, a scientific method in archaeology was started to be followed. First systematical excavations were launched at the early times of Republic. The beginning of building museums in big cities, with Ankara coming ahead, was a result of a protective approach for the old artifacts. The historical, archaeological and anthropological researchs, beginning with the influence of West, were seen as “a scientific objective” with the aim of establishing “consciousness of Nation and Culture”. In this study, the improvement of Turkish Museology in the early times of Republic, the research associations and archaeology institutes that were set up, the process of constituting modern archaeology with the help of activities by the institutions such as “Turkish Historical Society”, “Faculty of Language, History and Geography” , “İstanbul University” and lastly local and foreign researchers’ support to experience this process are examined.

Key Words: Archaeology, Turkish Historical Society, Osman Hamdi BEY, Museology, systematical excavations, Faculty of Language, History and Geography.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARI

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞLANGICINDAN CUMHURİYET DÖNEMİ'NE KADAR ESKİÇAĞ TARİHİ

1.1. ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARININ TÜRKİYE TARİHİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ	3
1.2. CUMHURİYET'E KADAR ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARI	5
1.2.1. Âsâr-ı Attıka Nizamnamesi Öncesi Eskiçağ Tarihi Anlayışı	5
1.2.2. Osman Hamdi Bey'den Cumhuriyet'e Arkeoloji ve Türk Müzeciliği:.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARININ GELİŞİMİ

2.1. ATATÜRK VE TARİH ANLAYIŞI	28
2.1.1. Türk Tarih Kurumu'nun Kuruluşu	33
2.1.2. Üniversitelerin Gelişimi	42
2.1.2.1. İstanbul Üniversitesi	42
2.1.2.2. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi:	47
2.1.4. Cumhuriyet Döneminde Müzeler:	71
2.1.5. Anadolu'da Kurulan Arkeoloji Enstitüleri ve Bilim Kurumları:	89

2.1.5.1. İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü:	90
2.1.5.2. İstanbul Macar Arkeoloji Enstitüsü:	91
2.1.5.3. Alman Arkeoloji Enstitüsü	91
2.1.5.4. Fransız Arkeoloji Enstitüsü (Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü)	94
2.1.5.5. İngiliz Arkeoloji Enstitüsü:.....	97
2.1.5.6. Türk Antropoloji Enstitüsü:.....	100
2.1.5.6. Diğer Araştırma Kurumları ve Enstitüler	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ESKİÇAĞ TARİHİ TEMEL BİLİMLERİ ALANINDA ÇALIŞAN ARAŞTIRMACILAR VE ÇALIŞMALARI

3.1. YERLİ ARAŞTIRMACILAR	103
3.1.1. AFİF ERZEN (1932-2000):	103
3.1.2. ARİF MÜFİD MANSEL (1905 - 1975).....	105
3.1.3. M. EKREM AKURGAL (1911-2001).....	107
3.1.4. HAMİT ZÜBEYR KOŞAY (1897-1984)	109
3.1.5. HALET ÇAMBEL (1916-...)	111
3.1.6. JALE İNAN (1914- 2001):.....	112
3.1.7. MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ (1914-...)	113
3.1.8. REMZİ OĞUZ ARIK (1899-1954).....	114
3.1.9. SEDAT ALP (1913-2006).....	116
3.1.10. ŞEVKET AZİZ KANSU (1903- 1983).....	117
3.1.11. U. BAHADIR ALKİM (1915-1981).....	119
3.1.2. YABANCI ARAŞTIRMACILAR	120
3.1.2.1. CARL HUMANN (1839-1896).....	120
3.1.2.2. HELMUTH THEODOR BOSSERT (1889-1961)	121
3.1.2.3. KURT BİTTEL (1907-1991).....	122
SONUÇ	124
KAYNAKLAR	127

KISALTMALAR

A.g.t.	Adı Geçen Tez
A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
AIAE	Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü
B. C. A.	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
C:	Cilt
Çev.	Çeviren
DAI	Alman Arkeoloji Enstitüsü
doğ.	Doğumu
dp.	Dipnot
DTCF	Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi
Ed.	Editör
M.E.	Milattan Evvel
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
ÖAI	Avusturya Arkeoloji Enstitüsü
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
Vb.	Ve benzerleri
Yay.	Yayınları
Yay. Haz.	Yayına hazırlayan

GİRİŞ

Türkiye’de Eskiçağ tarihi araştırmaları başlangıcından günümüze değin önemli değişmeler ve gelişmeler göstermiştir. Anadolu’nun, birden fazla kültürü içinde barındıran, tarihi, etnik ve kültürel yapısı ile birbirine benzeyen, sürekli etkileşime ve değişime açık olan, çatışmalı yapısı ve antik çağa ait görsel kalıntıların çokluğu bu coğrafyada 19. yüzyıl ile birlikte sistemli çalışmalar yapılması ihtiyacını doğurdu. Aslında bu ihtiyacın kökeni çok daha öncesine dayanmaktaydı. Aydınlanma Çağı ile Batı’nın -benzersiz olduğunu düşündüğü- Yunan ve Roma dünyasına bakışı, “yeniden doğuş” ve “hümanizma” kavramlarıyla birleşti. Bunun sonucunda eski Yunan ve Roma’ya merak duygusu ile Anadolu toprakları Eskiçağ tarihi ile ilgili çalışmaların ve disiplinlerin uygulama alanı oldu.

Eskiçağ bilimlerine olan ihtiyacın sebebi birden fazlaydı. Osmanlı döneminde; Batı’daki Antik döneme ilişkin meraka ortak olmak, Batılılaşma hareketleri içinde toplumsal alanda tepki yaratmayacak olan bu tutumu desteklemek yoluyla batının ilgisini çekmek ve sonrasında müzecilik ve arkeoloji bilimi yoluyla tarihi zenginlikleri toplamak ve korumak. Cumhuriyet döneminde ise Eskiçağ bilimleri Türkiye’nin tarihsel yapısını aydınlatması bakımından Tarih bilimi ile birlikte çalıştı. Türkiye’nin kültürel yapısını geçmişiyle bağlantılı inceleyebilmek için arkeoloji dışındaki disiplinlere de ihtiyaç duydu, Epigrafi, Nümizmatik, Filoloji ve Antropoloji gibi temel bilim dallarından da yararlandı.

Yurdun sahibi olmak için onu tanımak gerektiği, bu coğrafyada yaşamış uygarlıkların kronolojik bir biçimde incelenmesi ve birbirine bağlantılı olarak araştırılması gerektiğini vurgulayan Atatürk, Eski Anadolu uygarlıklarının aralıksız devam eden çalışmalarla gün yüzüne çıkarılması için çalışmaları başlattı. Bunun gerçekleştirilmesi Cumhuriyet’in İlk yıllarında yurtdışına gönderilen öğrencilerin Türkiye’ye döndüklerinde üniversitelerde verdikleri hizmet ve yabancı bilim adamları yoluyla oldu.

Eskiçağ tarihi ile ilgili olarak, özellikle Cumhuriyet döneminin araştırmacıları, yapmış oldukları çalışmalarını, kitap haline getirmiştir ancak araştırmaların gelişimi ve değişimi üzerine toplu bir çalışma yok denecek kadar azdır. Mevcut incelemelerin ve çalışmaların çoğunluğu ise arkeoloji alanındadır.

Bu çalışmada Eskiçağ tarihi araştırmalarının Türkiye Tarihi içindeki yeri, önemi ve tarihsel süreç içinde yaşanan değişim ve gelişmeler incelenecektir.

Bu tez giriş ve sonuç kısımları hariç olmak üzere üç bölümden oluşmuştur.

Tezin birinci bölümü kendi içerisinde iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda Eskiçağ tarihi araştırmalarının Türkiye için neden önemli olduğu ve bu araştırmaların tarihi süreç içindeki önemi açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci kısımda Cumhuriyet'e kadar Eskiçağ tarihi araştırmaları içinde önemli bir yere sahip Âsâr-ı Attîka Nizamnamesi'ne kadar olan dönem, dönemin eskiçağ tarihi anlayışı ve Osman Hamdi Bey'den Cumhuriyet'e Eskiçağ tarihi ve arkeoloji alanlarında yapılan araştırmalar açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Cumhuriyet dönemi Eskiçağ tarihi araştırmalarına yön vermiş Atatürk, ve tarih anlayışına değinerek, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan TTK, DTCF gibi kurumların Eskiçağ Türkiye tarihinin kaynaklara inilerek araştırılması amacıyla yaptıkları, arşivlerdeki vesika incelemeleri, toprak altından eserler çıkarmak, onları yurt tarihi bakımından değerlendirmenin gerekli görüldüğü ve Türk Tarih Tezinin oynadığı etkin rol vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Erken Cumhuriyet döneminde eski eserlere olan "korumacı yaklaşım"ın aşamaları, çağdaş arkeolojinin oluşturulma sürecinde; Cumhuriyet dönemi Türk müzeciliğinin ve yerli / yabancı Arkeoloji Enstitülerinin çalışmaları ile yaptıkları katkılar açıklanmaya çalışılmıştır.

Son bölümde ise Cumhuriyet döneminde Eskiçağ tarihi temel bilimleri alanında yapılan araştırmalar bu dönemde yetişmiş araştırmacılar ve çalışmaları üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAŞLANGICINDAN CUMHURİYET DÖNEMİ'NE KADAR ESKİÇAĞ TARİHİ

1.1. ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARININ TÜRKİYE TARİHİ İÇİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Tarihsel süreç içinde, Anadolu'da yaşamış çok sayıda bölgesel ve merkezi devlet vardır. Bu özelliği ile Anadolu "halklar ve kültürler sentezi"nin yaşandığı bir coğrafyadır. Türkiye, Avrupa ve Önyasya tarihinin bütün evrelerini yaşamış, klasik anlamda Batı ve Doğu dünyasının kültür ürünlerini bünyesinde toplamıştır. Küçük Asya (*Asia Minor*) ya da Anadolu (*Anatole*) diye tanımlanan yarımada iki kıta arasındaki Coğrafi konumu ve özellikle kendine özgü coğrafi yapısı dolayısıyla tarihin hiçbir devrinde bağımsız politik bir birliğe sahip olamamıştır. Tarihte, Anadolu'nun tümünü kapsayan bir devlet şu ya da bu isim altında var olmamıştır. Bu nedenle sözcüğün politik bir içeriği yoktur.¹

En eski devirlerde, Hitit, Urartu, Frigya, Karya, Likya gibi yazılı kültüre dayalı yapıtlar bırakarak tarih sahnesinden çekilen yüksek medeniyetler, Anadolu'da yan yana ve iç içe görülmektedir. Daha sonraları doğudan Asur, Pers, Part gibi emperyalist, kuzeyden ve batıdan Kelt ve Trak gibi istilacı- göçebe kavimler de Anadolu'ya gelerek buradaki kültür potasında erimiş, bunun yanında yöresel olarak dinsel, isimsel ve coğrafi izler bırakmışlardır.²

Bu etnik çeşitlilik içerisinde dilsel ve dinsel etkileşimlerin de bulunması kaçınılmazdır. Tarih ve Eskiçağ bilimleri, Anadolu'ya ilişkin araştırmaları Türkiye'nin tarihsel yapısını aydınlatması bakımından önemlidir. Tarih bilimi, günümüzde, toplumların kültürel yapılarını geçmişleriyle bağlantılı olarak anlatırken,

---

¹ Sencer Şahin, "Türkiye Genelinde Eskiçağ Bilimleri ve Eskiçağ Tarihi Temel Bilimleri", **Arkeoloji Dergisi**, Cilt:III, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İzmir, 1995, s.203.

² Şahin, a. g. m., s.204.

Epigrafi, Nümizmatik, Papiroloji, Filoloji ve Tarihi Coğrafya gibi temel bilim dallarından da yararlanmaktadır.

Ülkemizde, tarihöncesi çağlara ait çeşitli kültürel kalıntılar ve daha sonraki dönemlere ait uygarlıkların izlerine kesintisiz bir şekilde rastlanmakta, kültürel evrim aşamaları arkeolojik düzende anlamlı bir çerçevede izlenebilmektedir.³

Bu konuda iki tür malzeme tarihe ışık tutmaktadır: ⁴

a) Taş (epigrafik), metal (numizmatik) ve kağıt (papirolojik) gibi yazılı ve günümüze ulaşan belgeler,

Heykel, resim, mimari kalıntı, araç- gereç gibi, yine taş ya da metalden yapılmış, fakat salt arkeolojik nitelikli malzemeler.

Türkiye’de Eskiçağ tarihi araştırmaları günümüze kadar önemli değişimler yaşamış ve bilimsel anlamda gelişmeler göstermiştir. Eskiçağ tarihi temel bilimleri, birinci elden kaynakları birbiriyle ilişkili olarak incelemiştir. Ülkemizde bunun hayat bulması arkeolojik çalışmalar yoluyla olmuştur.

Anadolu’da arkeolojik çalışmaların yaklaşık 170 yıllık bir geçmişi vardır. Bu arkeolojik geçmişimiz, ana hatlarıyla dört ana dönemde incelenebilir. Ülkemiz arkeolojisinin birinci dönemi, başlangıcından *Osman Hamdi Bey*’in (1842 -1910) *Müze-i Hümayun Müdürü* olarak 1881 yılında göreve gelmesine, ikincisi bu tarihten Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına, üçüncüsü Cumhuriyet dönemi’nin başlarından 1950’li yılların sonlarına ve dördüncüsü de 1950’li yılların sonlarından günümüze kadar devam eder. Bu yapılan dönemlendirme, sorunların çözümleri, farklı değerlendirmeler ve dönemlerin içerikleriyle birlikte kesin sınırlar içermemekte, kendi içinde farklılık gösterebilmektedir. Bunun sebebi önceki dönemde başlamış bir çalışmanın diğer dönemlerde de devam edebilmesidir.⁵

³Güven Arsebük, “Dünden Bugüne Arkeoloji”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:I, İletişim yay.,İstanbul, 1983, s.68.

⁴Şahin, a.g. m., s.204.

⁵Recep Yıldırım, “Atatürk’ten Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:II, Sayı:6- 7, Yıl: 1996- 1997, İzmir, s.39.; Arsebük, a.g.m., s.68.

1.2. CUMHURİYET'E KADAR ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARI

1.2.1. Âsâr-ı Attîka Nizamnamesi Öncesi Eskiçağ Tarihi Anlayışı

İnsanlığın vazgeçilmez bir tutkusu olan geçmişi öğrenmek ve bilmek, maddi ve manevi olarak kendini tanımak anlamına geldiği gibi devletlerin hayatlarının sürekliliğini sağlaması da bir anlamda buna bağlıdır.⁶ Eski çağlarda oluşmuş maddesel birikimin araştırılması amacıyla yola çıkan arkeoloji, her zaman geçmişimizi aydınlatan bir bilim dalı olmuştur.

Arkeoloji'nin iki temel amacı şu şekilde sıralanabilir:⁷

1) İnsanın bedensel ve kültürel evrimine somut delil oluşturacak eski insanlara ait belgeleri kazılar ve yüzey araştırmalarıyla elde etmek.

2) Elde edilen buluntuları değerlendirmek, yorumlamak ve sonuçları yayımlamak.

Batı'da Yunan ve Roma uygarlıklarına ve antik çağa ait kültür kalıntılarına karşı ilgi 15. ve 16. yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Ancak bu dönemde bilimsel arkeoloji ve müzecilikten söz edilemez. Avrupa'da Arkeoloji ve Eskibâtı tarihine karşı olan ilgi Rönesans Çağı'nın "Hümanizma" hareketinin sonucudur.⁸ Arkeoloji alanındaki bu hareketlenmeler, hümanistlerin antik çağ sanat yapıtlarına yönelmeleri, eski eser toplamaları, soyluların bu alanda yapılan çalışmalara parasal destek vermeleri ve özel koleksiyonculuk anlayışı ile sınırlıdır.⁹ Rönesans ile birlikte önce

---

⁶ M. Taner Tarhan, **Tarih Yazımında Arkeolojinin Önemi**, Arkeoloji ve Sanat yay.,İstanbul,1995, ss.8-9.

⁷ Arsebük,a.g.m., s.66.

⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Bülent İplikçioğlu, **Eskibâtı Tarihi-I, Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya**, TTK yay., Ankara 1997, s.28.

⁹ Gül E. Kundakçı, "19. Yüzyılda Anadolu Arkeolojisine ve Eskiçağ Tarihine Genel Yaklaşım", **XII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 4-8 Ekim 1999**, Ayırbaşım, TTK yay., Ankara, 2002, s.1083.

kısıtlı bir çevrede başlayan Yunan ve Roma uygarlıklarına karşı bu ilgi, sonraları bu uygarlıkların özelliklerinin, sanatı ve mimariyi etkilemesi şeklinde ortaya çıkmıştır.¹⁰

Arkeolojinin, bir bilim dalı olarak gelişmeye başlaması ancak 13. yüzyılın ortalarında antik kültürlerin doğrudan araştırılması yoluyla olmuştur. Bu dönemde *Pompei ve Herculaneum* kazılarının gerçekleştirilmesi ile bu kazılarda çıkan malzemeyi inceleyen Winckelmann'ın eserleri¹¹, arkeolojinin doğuşunu hazırlamış ve eskiçağ tarihini aydınlatmada önemli bir adım olmuştur. Arkeolojiye olan merakın artmasını sağlayan bu gelişmeler ile antik uygarlıkların izlerini taşıyan topraklara yönelen ilgi artmıştır.

Fransız Devrimini' nin ardından eski eser koleksiyonculuğunun yerini ulusal müzecilik anlayışının almasıyla eskiçağa ve arkeolojiye karşı gelişen bu ilginin, daha da arttığını görüyoruz. Birinci cumhuriyeti hazırlayan Convention Yönetimi'nin 17 Ağustos 1793'te Louvre Sarayı'na yeni bir işlev vermeyi kararlaştırmasıyla burası krallarla öteki soyluların koleksiyonlarını bir araya getiren bir müze olarak değerlendirilmiştir.¹² Bilimsel müzecilik açısından önemli bir adım olan bu olay ile gelişmekte olan müzelere antik eser kazandırma düşüncesi, Oryantalizm' in de etkisiyle ön plana çıkmıştır.

“Historisizm” çağı olarak adlandırılabilir 19. yüzyılda Avrupa'da arkeolojiye duyulan ilgi artmış, ülkeler, kazılar sonucunda ortaya çıkan buluntuların kendi ülkelerindeki müzelerde saklanması için yoğun çalışmalar başlatmıştır. Bu durum önceleri aristokrasiye karşı tarihi olmayan burjuvazinin kendine bir tarih ve toplumsal saygınlık kazanması isteği şeklinde ortaya çıkmıştır. Kazıların finansmanını destekleyen büyük sermaye sahipleri, kendi hükümetlerini, hükümetler

---

¹⁰Güven Arsebük, Arkeoloji kavramının ortaya çıkışını Rönesans ile başlatılabileceğini belirtmiştir.;Arsebük, a.g.m., s.66.

¹¹Bunlar, bir temel eser niteliği taşıyan “*İlkçağ Sanatı Tarihi*”, “*Bilinmeyen Eski Anıtlar*” ve Herculaneum buluşları üzerine yazılan “*Açık Mektuplar*”dır.,Winckelmann ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Hasan Tahsin Uçankuş, **Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji Tarih Öncesinden Perslere Kadar Anadolu**, T.C. Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 2000, s.829.; C.W. Ceram, **Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler Arkeolojinin Romanı**, Remzi Kitabevi, 7. Basım, İstanbul, 2008, ss.21-25.

¹² Sabahattin Batur, “Dünyada Müzeciliğin Gelişmesi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 1983, s.1473.; Gül E. Kundakçı, Fransız aydınlanmacı düşünürlerin çabalarıyla Louvre Sarayı'nın 27 Temmuz 1793 tarihli bir kararname ile müze olarak düzenlenmesiyle sonuçlandığını belirtmektedir., Kundakçı, a.g.e.,s.1083.

de Osmanlı İmparatorluğu'nu etkilemiştir.¹³ 1798 yılında Napoleon Bonaparte'ın, Mısır Seferi sırasında beraberinde getirdiği bir grup bilim adamının görevi keşfedilen tarihi eserleri incelemek, kayıt altına almaktır. Bunun devamında eserler, Fransa'ya taşınmaya çalışıldı.¹⁴

19. yüzyılda Kitab-ı Mukaddes arkeolojisinin oluşmasında, Avrupa'da milliyetçi arkeolojiye yönelik ilginin artması, Avrupa ülkelerinin kendi ataları ve kökenlerini araştırma tutumunun da etkisi vardır. Bunun sonucu olarak atalara ait arkeolojik kalıntıların araştırılmasına ilişkin çalışmaların devletlerce desteklenmeye başlanması, antik kültürlerle sahiplik etmiş coğrafyalarda araştırmaları hızlandırmıştır.¹⁵ Anadolu'nun eskiçağ tarihine ait görsel kalıntıların çokluğu Avrupalı oryantalistlerin ilgisini çekmiş ve ardından Anadolu arkeoloji biliminin önemli uygulama alanlarından biri olmuştur. Buna örnek olarak; 1764 yılında Society of Dilettanti'nin¹⁶ parasal desteği ile ülkemize eski Yunan ve Roma uygarlıklarını saptamak amacı güden Batılı araştırmacıların gelişini gösterebiliriz.

Ancak Türkiye'de arkeoloji ve eskiçağ bilimlerinin gelişimi Batı'daki seyirinde olduğu gibi değildir.¹⁷ Eskiçağ araştırmacılığı bilinçli bir şekilde yapılmamıştır. Araştırmalar kısıtlı bir boyutta kalarak daha çok batı menşeli bilim adamları tarafından yürütülen kazılarla sınırlı kalmıştır. Eskiçağ tarihi ile ilgili çalışmalara arkeoloji ışık tuttuğu için bu alanda daha çok inceleme meydana

---

¹³ Nur Akın, "Osman Hamdi Bey, Âsâr-ı Atıka Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine", **Osman Hamdi Bey ve Dönemi**, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 1993, s.237.

¹⁴ Ferruh Gerçek, **Türk Müzeciliği**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1999, s.16; Arsebük, a.g.e., s.66; Kundakçı, a.g.e., s.1084.

¹⁵ Wendy Shaw bu durumun Osmanlı Devletinde'de yerel arkeolojiye karşı ilgiyi artırdığı görüşündedir., Wendy M.K. Shaw, **Osmanlı Müzeciliği: Müzeler , Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi**, İletişim yay., İstanbul, 2004, s. 19.

¹⁶ Bu dönemde yaygın olarak birçok müze ve araştırma kurumu kurulmuştur: İngiltere'de Society of Dilettanti. 1734 yılında, 1789 yılında Musée Central des Arts, , 1752 yılında Society of Antiquaries, 1759 yılında Londra'da British Museum, 1795 yılında Fransa'da Musée des Monuments Français kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz: Sabahattin Batur, "Dünya'da Müzeciliğin Gelişmesi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 1983, ss. 1472-1474.

¹⁷ Semavi Eyice, Anadolu'da Türklerin eski eserlere olan ilgisinin XII. yy.'da başladığını belirtmektedir. Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 1983, s.1597; Alpay Pasinli, **İstanbul Arkeoloji Müzesi**, Akbank Kültür Sanat yay., İstanbul, 2003, s.11., ayrıca, Ferruh Gerçek de "*Türklerdeki koleksiyonculuk geleneğinin Anadolu'daki uzantılarının en erken örneğini XII. yy' da Selçuklular Dönemi'nde görmek mümkün olmaktadır.*" şeklinde belirtmiştir., Ferruh Gerçek, a.g.e., s.78.

gelmiştir. Bu açıdan arkeolojik faaliyetler üzerinde daha çok durmamız gerekmektedir.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti yenileşme yolunda Batı'ya yönelmiş olmakla birlikte Batı' nın "Oryantalizm" adıyla ortaya çıkan Doğu ilgisiyle karşılaşmıştır.¹⁸ 18. yüzyılda doğup 19. yüzyılda artan bu ilgi, Doğu'nun kültür ve geleneklerinin yanında gelişmekte olan arkeoloji ve müzecilik faaliyetlerine, tarihi zenginliğine ve kalıntılara da yönelmiştir. Batı, bunu yaparken, alanında yetişmiş elemanlara, gerekli donanım ve bu alanlarda hizmet veren kurumlara sahip olmanın verdiği güç ile Osmanlı Devleti' nin karşısında, kültür tarihine ait her çeşit malzemeyi değerlendirme ve bunlara karşı sahiplenici bir tavır ile durmaktadır. Batı'nın Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu coğrafyaya ve tarihi mirasa karşı tutumu; gelişmekte olan müzeciliğin verdiği hızla; yangından mal kaçırıcısına Avrupa müzelerinin koleksiyonlarını zenginleştirmek ve arkeolojik araştırmalar yoluyla eskiçağa ışık tutmak, bunları yayımlayarak bilim dünyasına kazandırmak olarak ikiye ayrılabilir.¹⁹

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, Osmanlıların, imparatorluk topraklarındaki eski eserlerin birikimini ortaya çıkarma ve değerlendirme konusunda etkin bir çaba gösterdikleri söylenemez. Bu da imparatorluğun geniş topraklarında bulunan eski eserlerin yurtdışına götürülmesi ve Avrupa'daki müzelerin koleksiyonlarında yer alması sonucunu doğurmuştur.²⁰

1840'larda ve sonrasındaki yaygın bir anlayış da özellikle doğuda, arkeoloji'nin diplomatların bir mesleği haline getirilmek istenmesidir. Batılı diplomattan istenen, eserlere sahip çıkmanın yanında bunları belirli bir ülkede

---

¹⁸ Bu konuda, Edward Said Arkeologların Doğu' ya olan ilgisini şu şekilde özetlemiştir: " *Modern Şarkiyatçı, Şark'ı bizzat kendisinin tespit ettiği karanlıktan, yabancılaştırmadan, kurtaran bir kahraman olarak görüyordu kendini. Reşit Taşı' ndan yola çıkıp Mısır hiyerogliflerinin çözülmesine katkıda bulunan Champollion gibi, incelemeleriyle Şark'ın yitik dillerini, törelerini, hatta düşünüş biçimlerini yeniden kurmuştu. Özel Şarkiyatçı teknikler –sözlük oluşturma, dilbilgisi, çeviri, kültürel şifre çözümleri– hem antik, klasik Şark'ın hem de geleneksel filoloji, tarih, retorik ve öğretici polemik disiplinlerinin itibarını iade etti, artırdı, yeniden teyid etti.*" Edward Said, **Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları**, Metis yay., İstanbul, 2004, s.131.

¹⁹ Kundakçı, a.g.m., s.1083.

²⁰ Akın, a.g.m., s.233.

toplamak ve öncelikle kendi vatandaşlarının yararına sunmaktır.²¹ Demiryollarının Osmanlı topraklarına yayıldığı 19. yüzyılın sonlarında, arkeoloji ile ilgilenen Avrupalıların uzak bölgelere ulaşımı kolaylaşmıştır. İngilizler 1856'da İzmir- Aydın hattını inşa etmek üzere Osmanlı İmparatorluğu'ndan ilk demiryolu imtiyazını elde ettikten sonra tarihi eserlerin edinilmesi, demiryolu inşaatı için zorunlu olan kazıların yapılmasına bağlı olarak gerçekleşmiştir.²²

Osmanlı Dönemi'nde de eski eserlerin korunmaları için depolandıkları ve saklandıkları görülmektedir. Bu yöntemle pek çok eser yok olmaktan kurtarılır. Eski eserlere karşı gösterilen bu tutum sonucu bugünkü müzelere kaynak sağlanmıştır.²³

Osmanlı Dönemi'nde çeşitli sanat yapıtlarına ilgi gösteren, İtalyan Rönesansı'nın ustalarından Bellini'ye portresini yaptıran, Fatih Sultan Mehmed'in kendi adına yaptırdığı Fatih Camii alanındaki Bizans İmparator lahitlerini, Sultanahmet Meydanı'ndaki Bizans sütunlarını, sütun başlıklarını ve yine aynı devrin ünlü araba yarışçısı Porphyrios'un heykel kaidelerini Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusuna toplar. Bunun yanında Fatih Sultan Mehmed sarayda bir hazine dairesi kurdurarak çeşitli dillerde yazılmış kitaplardan oluşan bir kütüphane oluşturur. Topkapı Sarayı Müzesi'nde yer alan çini, cam, gümüş, el yazması, portre gibi birçok koleksiyon, İmparatorluğun yükseliş döneminde Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman'ın özel hazinelerinde korunan, Hazine-i Hümayun'un demirbaşına kayıtlı haldeydi.²⁴

---

²¹ Bu tespiti yapan Tahsin Özgüç, duruma şu örneği vermiştir: “XIX. yüzyılın ortaları bu tarihlerde (1842) İstanbul'a gelen genç bir diplomatın, İngiliz Henry Layard'ın İstanbul'da memleketini ataşe olarak (1849) temsil etmeye başladığı görülür. O mesleğine olduğu kadar eski esere de gömülmüş uygarlıklara da ilgi duyan kültürlü bir diplomattı. Bir taraftan Van'a. diğer yandan Nimrut'a, Ninive'ye ve daha güneye inmekte idi. Onun için çöl dağ önemli değildi; önemli olan eser'di, British Museum idi. Böylece, İngiltere için çok önemli iki görevi(elçiliği: 1877-1880) bir arada yürütmüştü.” , Tahsin Özgüç, “Atatürk ve Arkeoloji”, **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri, Seminere Sunulan Bildiriler**, TTK yay, Ankara, 1975, s.110. Ayrıca, 19. yüzyılda Türkiye arkeolojisinde çoğunlukla adı geçen Charles Fellows'un ülkesi adına Türkiye'de yaptığı çalışmalardan dolayı 1845 yılında Kraliçe Victoria'dan şövalye ünvanı aldığı bilinmektedir., Yaprak Eran, “Türk –İngiliz İlişkileri ve Arkeoloji”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 123, İstanbul, 2004, ss. 30- 35.

²² Shaw, a.g.e., s.181.

²³ Pasinli, a.g.e., s.11.

²⁴ Pasinli, a.g.e., s .11.

İstanbul'un fethinin ardından, Osmanlı silahları, savaş ganimeti olarak ele geçirilen silah, araç ve gereçleri Bizans çağından kalma Aya İrini (Hagia Eirene) Kilisesi'nde toplanmış ve burası bir silah deposu olarak kullanılmıştır. İstanbul'un kuşatılmasının ardından ele geçirilen bu yer "Cebehane-i Amire" adını alarak, daha sonra da savaş ganimetlerinin topladığı, Hıristiyanlara ait kutsal emanetlerin sergilendiği yer olarak gelişmeye devam etmiştir. Bu yeri müze olarak adlandırmak olanaksızdır ancak değerli eserleri bir araya getirip, koruyarak önemli bir müzecilik görevini yerine getirmiştir.²⁵

Bu dönem sonrasında Yedikule Hisarı'nda korunan Osmanlı hazine eşyaları'nın Sultan III. Murad (1574–1595) zamanında Topkapı Sarayı'na nakledildiği bilinmektedir. II. Abdülhamid'in oturduğu Yıldız Sarayı'nda da büyük bir müze salonu bulunmakta, buraya girilmesine izin verilmemekteydi. Hükümet'in kararıyla Abdülhamid'ten sonra buradaki eserler İstanbul Müzesine ve Topkapı Sarayı'na gönderilmiştir.²⁶ Bu eserlerin toplanması Türk müzeciliğinin ilk adımlarını oluşturur.

Batı'daki örneklerle uygun bir müze kurulması fikri Osmanlı Devleti'nde, 18. yüzyılda başlayan yenileşme hareketlerinin de etkisiyle gündeme gelmiş ve III. Ahmet Dönemi'nde 1726 yılında Cebehane, adı yine silah ambarı anlamına gelen Dar-ül Esliha olarak yeniden düzenlenmiştir.²⁷

Eski eserlerin yurt içinde korunup değerlendirilmesi ile ilgili, Tanzimat ve onu izleyen Meşrutiyet dönemlerinde önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Yabancıların Anadolu'da yapacakları kazılar 1840'larda Maarif Nezareti'nin iznine bağlanmıştır.²⁸ 1846 yılında Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşa'nın çeşitli

---

²⁵ Shaw, a.g.e., ss. 21–23.

²⁶ Gerçek, a.g.e., s.79.

²⁷ Tahir Nejat Eralp 1726 Tarihini Türk Müzeciliğinin kuruluş yılı olarak almaktadır. "1726 tarihi müzemizin, müze anlamına uygun olarak kuruluş tarihi olması itibarıyla önemlidir."Tahir Nejat Eralp, "Askeri Müze", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay.,İstanbul, 1983, s.1604.

²⁸ İsmail Günay Paksoy; İlk ruhsatlı kazı iznini, İngiliz mühendis John Turtle Wood'un 17 R.ahir 1260(7 Mayıs 1844) tarihinde aldığını belirtmektedir. Bkz: İsmail Günay Paksoy, "Bazı Belgeler Işığında Osmanlı Devleti'nin Kültür Mirası Politikası Üzerine Düşünceler", **Osman Hamdi Bey ve Dönemi**, yay. haz. Zeynep Rona, Tarih Vakfı Yurt yay.,İstanbul, 1993, ss. 206-210, dip not 24; BA

yerlerden getirttiği eserlerin Aya İrini kilisesinde toplanmaya başlanması üzerine eserler iki grupta toplanmıştır: Mecma-i Âsarı Âtika (eski eserler) ile Mecma-i Âsarı Esliha (eski silahlar).²⁹ Taşınmaz eski eserlere de ilgi gösterildiğini 1856 yılında Sultanahmet Meydanı'ndaki Dikilitaş ile Burmalı Sütun'un etrafının molozlardan temizlendiğini ve demir parmaklık yapıldığını Ceride-i Havadis Gazetesi yazmıştır.³⁰ Müzecilik ve Anadolu arkeolojisi açısından önemli olan bu adımlar, antik eserlerin korunmasına ilişkin artan ilginin önemli bir göstergesidir.

Ancak Osmanlı gazetelerinde, imparatorluk topraklarındaki eski eserlerin yabancı kazı ekiplerince, büyük bir kolaylıkla yurt dışına götürülmesi ile ilgili eleştiriler yer almaktadır. Üzerinde durulan diğer bir konu da İmparatorluğun başkentinde bu eserleri sergileyecek bir müzenin olmaması ve bir müzeye olan ihtiyaçtır.³¹

Aya İrini deposunda toplanan eserlerin düzenlenmesi ve burasının müze haline getirilmesi Ali Paşa'nın sadrazamlığı zamanında gerçekleşir. 1869 yılında burası Müze-i Hümayun (İmparatorluk Müzesi)³² adını almış ve Galatasaray Sultanisi tarih öğretmeni İngiliz E.Goold müzenin başına getirilmiştir. Taşınmaz kültür varlıklarının saptanması için Maarif Nezareti'nden valiliklere gönderilen genelgede eski eserlerin devlete ait olduğu anlatılarak Osmanlı Devleti'ne ait topraklardan gönderilen eserler müzede toplanmıştır. Müze müdürü Goold, Marmara Adası ve Tekirdağ yörelerinden heykeller bulup getirtmiş; böylece toplanan 160 kadar eser müzeye konulmuştur. Goold, 1871'de müzenin Fransızca bir kataloğunu yayımlamıştır.³³ Bu ortamda müzeye bağlı bir arkeoloji okulunun açılması

İradeler, Hariciye, 1189., Kamil Su ise ilk kazı izninin 1256 (1840) tarihinde verildiğini belirtmiştir., bkz: Kamil Su, **Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi**, İstanbul, 1965, s. 8.

²⁹ Sümer Atasoy, "Türkiye'de Müzecilik", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 1983, s.1458., "Mecma-i Âsarı Âtika ve Mecma-i Âsarı Esliha ile ilgili ayrıca bkz: Shaw, a.g.e., ss 41-59 ; Gerçek,a.g.e., ss.82-83.

³⁰ Atasoy, a.g.m. s.1458.

³¹ Akın, a.g.m., s.233.

³² 1874 tarihli arz tezkeresinde Müze Hane ismi geçmekte olup bu müzeye Antika Hane, Müze Hane-i Şahane, Müze-i Amire, Müze-i Hümayun, Müze-i Osmani, Asarı Antika Müzesi(Binanın cephesinde yazılı olan isim budur.) isimleri verilmiştir ve şimdi İstanbul Arkeoloji Müzesi adını taşımaktadır, Tahsin Öz, "Ahmet Fethi Paşa Ve Müzeler",**Türk Tarih Arkeologya Ve Etnografya Dergisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1949, dp.2, s.8.

³³ <http://www.sanatmuzesi.hacettepe.edu.tr/zeynep.htm>, erişim : 06.05.2008

gerektiğine karar verilir ve ardından bir Sanayi Nefise (Güzel Sanatlar Okulu) Mektebi açılır. Ancak bu okul kendini tarih ve arkeolojiden çok uzak tuttuğu ve arkeolojiyi bütünüyle kapsayamadığı için onun gelişmesine esaslı bir katkıda bulunamamıştır. Eski eserlere karşı mevcut yaklaşımı, Batı ülkelerindeki uygulamadan önemli oranda ayıran bir unsur da budur.³⁴

Mahmut Nedim Paşa, Goold'u görevden almış ve müze müdürlüğü görevini kaldırmıştır. Avusturya elçisinin ısrarı ile müzenin başına getirilen ressam Terenzio'nun da etkin olmadığı görülmüştür. Ahmet Vefik Paşa'nın sadrazam olmasının ardından 1872'de müze müdürlüğü tekrar kurulmuş, Avusturya Lisesi Müdürü Alman Dr. Anton Dethier müze müdürlüğüne atanmıştır. 1874'de Dethier devletin içinde eski eserlerin korunması ve değerlendirilmesi yetkisine sahip olan tek kişidir. Kıbrıs'tan seksek sekiz sandık Cesnola Koleksiyonu getirir ve bu yapıtlar içinde yer alan heykeller Medeniyet gazetesinde yayınlanır. 1873'de Maarif Nazırı Cevdet Paşa, müzenin genişletilmesi ve halk tarafından izlenebilmesi amacıyla Çinili Köşk'ün müzeye dönüştürülmesini teklif eder. Yapılan onarımlar sonrasında Müze, 16 Ağustos 1880 tarihinde Maarif Nazırı Münif Paşa tarafından açılır.³⁵

Osmanlı Devleti'nde müzecilik faaliyetlerinin yanında eski eserlerin korunması ile ilgili kanunlar da yürürlüğe girmeye başlamıştır. Bu kanunları sırasıyla şu şekilde özetleyebiliriz:³⁶

- 1864'te *Turuk ve Ebniye Tüzüğü* ile kimi imar kuralları saptanırken, 13 Şubat 1869³⁷ (1 Şubat 1284) günlü *Âsâr-ı Âika Nizamnamesi* ile antika arayıcılığı

---

³⁴ Özgüç, a.g.m., s.111.

³⁵ Remzi Oğuz Arık, **Türk Müzeciliğine Bir Bakış**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1953, s. 2. ; Atasoy, a.g.m., ss. 1458-1459.; Gerçek, a.g.e., ss 87-90.

³⁶ Cengiz Bektaş "Eski Eserlerin Önemi ve Korunması", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:3, İletişim yay.,İstanbul, 1983, s. 747.; Ahmet Mumcu, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, .34/XXVI, 12/XXVIII., Ankara, 1969, s.66.

³⁷ Bu kanuna göre; kazılar Maarif Nezareti'nin izniyle yapılacaktır. Çift olan eserlerden biri Türkiye'ye bırakılmıştır ancak bu eserlerden iki adet bulunması neredeyse olanaksız bir durum olduğundan Osmanlı Devleti bu kanunun bir faydasını görememiş ayrıca Anadolu, Suriye ve Mezopotamya'da keşfedilen eski eserlerin yurtdışına çıkarılması kolaylaşmıştır. Arık, a.g.e., s. 2.; Ayrıca bkz: Paksoy, a.g.m., s.207.

izne bağlanmış; bulunan antikaların (eski paralar hariç) yurt dışına çıkarılması yasaklanmıştır.

Bu ilk nizamnameye kadar eski eserlerin korunması Fıkıh esaslarına bağlanmıştır.³⁸

- 7 Nisan 1874 (24 Mart 1290) günlü *Asâr-ı Âtika Nizamnamesi*'nin ilk maddesinde ise eski çağlardan kalan her türlü sanat eşyasının eski eser olduğu hükme bağlanmış; henüz keşfedilmemiş eski eserlerin, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, devletin malı olduğu belirtilmiştir. Otuz altı maddeden oluşan bu yönetmelikle kazı işleri de izne bağlanmıştır.

- 22 Şubat 1884 (23 Rebiülahir 1301) günlü *Âsâr-ı Âtika Nizamnamesi*'nden sonra bir *Müze Nizamname-i Dahilisi* (13 Ramazan 1306), daha sonra da 10 Nisan 1906 günlü *Âsâr-ı Âtika Nizamnamesi* yayınlanmıştır. Bu yönetmelikte eski eserlerin hiçbir biçimde yurt dışına çıkarılamayacağı öngörülmüştür.

Osmanlı Devleti'nde eskiçağ, arkeoloji ve müzecilik konularındaki çalışmalar her ne kadar günden güne artsa da bu çalışmalara destek olan kişilerin sayıları az, etkinlikleri de sınırlıdır. Dönemde asıl söz sahibi olanlar ise devletin içinde bulunduğu karışık siyasi ortamda, devleti karşı karşıya kaldığı dış tehditlere karşı korumak ve parçalanmasını önlemek çabasındadırlar.

İtalya, Yunanistan ve Anadolu; Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere, İsveç, Danimarka olmak üzere, yaklaşık tüm Avrupa ülkeleri için çok elverişli kazı alanları olmuştur. Bu kazılar ya devlet tarafından finanse edilen bilim adamları ve ekiplerince ya da bu coğrafyalarda kurulmuş yabancı arkeoloji ve araştırma enstitülerince yürütülmüştür. 1829'da Roma'da kurulan 1837'den itibaren merkezi Berlin'e taşınan, ayrıca Atina (1874), Kahire (1897), İstanbul (1899), Madrid (1943), Bağdat (1955), ve Tahran'da da (1961) şubeler açan Alman Arkeoloji Enstitüsü³⁹ (DAI),

³⁸ Mumcu, a.g.m., s.66.

³⁹ 19. yüzyılın başlarında, Alman bilim adamlarının yaptıkları Anadolu'nun tümünü kapsayan araştırmalar için bkz: Adolf Hoffman, M. Bahmann, C. Lichter, R. Posementir, J. Seher, S. Kielau, “

diğer ulusal arkeoloji enstitüleri için de bir örnek oluşturmuştur. İstanbul’da 1895’te ilk yabancı arkeoloji enstitüsü olan Rus Arkeoloji Enstitüsü kurulmuştur. Avusturyalılar 1895’te Ephesos’ta kazılara başlamışlar; 1898 yılında da Avusturya Arkeoloji Enstitüsü (ÖAI) kurulmuştur. Bu enstitü 1904 yılında Atina ve İzmir’de kendi şubelerini açmış; bunlara daha sonra Kahire şubesini de eklemiştir.⁴⁰

Anadolu’nun gerçek arkeolojik değerinin anlaşıldığı 19. yüzyılın ilk yarısından, Osman Hamdi Bey’ in Arkeoloji Müzesi müdürü olduğu dönemde Batılılarca ülkemizde gerçekleştirilen önemli araştırma ve kazıların bazıları şunlardır:⁴¹

1827 yılında Doğu Anadolu yöresindeki yazıtları incelemek amacıyla Alman bilgini Fredrick Edward Schulz, Fransız Anadolu Araştırmaları Cemiyeti’nden aldığı bursla bölgede bir araştırma yapar.⁴² Daha sonra Boğazkale (Boğazköy)’nin Hititler’in başkenti Hattuşaş olduğu, Charles Texier tarafından 1834’de bulunur. C.H. Texier ayrıca 1842 yılında Aydın İli Söke İlçesi yakınlarındaki *Magnesia ad Maeandrum* kentinde de kazılar yapar, hatta Artemis Mabedi’ne ait kabartmalı friz bloklarından kırk bir parçayı Fransa’ya götürür. W. Hamilton, 1835’te Alaca Höyük’ün önemine dikkat çekmesi sonucu buranın bir yerleşim merkezi olduğu ortaya çıkmıştır. Charles T. Newton 1857’de Bodrum’daki Mausoleum kalıntılarında kazılar yapmış, buluntuları British Museum’ a götürmüştür. 1863–1874 arasında Efes’te çalışan İngiliz Mühendis J.T. Wood⁴³ ünlü Artemis Mabedi’nin kabartmalı sütun gövdelerini ve bir kısım arkaik dönem kadın başlarını Londra’ya götürür. Heinrich Schliemann⁴⁴, Nisan 1870’de tek başına, sonra çeşitli aralıklarla olmak üzere 1893’e kadar W. Dörpfeld ile birlikte Truva kazılarını gerçekleştirmiştir. 1866’da R.

Alman Bilim Adamlarının Türkiye’deki Kazıları Göbeklitepe’den Hasankeyf’e”, **Toplumsal Tarih**, Sayı : 125, İstanbul, 2004.ss.92-97.

⁴⁰ Bülent İplikçioğlu, **Eskibati Tarihi-I, Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya**, TTK yay., Ankara, 1997, s.32.

⁴¹Gerçek, a.g.e., ss.27-53.; Shaw, a.g.e., ss. 78-100.; Arsebük, a.g.m., ss.68-69.; Mehmet Özdoğan, “Yazısız Zamanlar Tarihöncesi”, **ArkeoAtlas**, Sayı:1, İstanbul, 2002, s.30.

⁴² Mustafa Yolaç, “Oktay Belli İle Urartu Uygarlığına Yolculuk”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:102, İstanbul, 2002, s.70.

⁴³J.T. Wood ile ilgili bkz: Seton Lloyd, **Türkiye’nin Tarihi, Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Çev: Ender Varinlioğlu, 21.Basım, Ankara, 2007, ss. 183-184.

⁴⁴ Ceram, a.g.e., ss.33-56.

Popplewell - Pullan, Priene’de 1872–1873 yıllarında O. Rayet ile A. Thomas, Didima’ da çalışmışlardır. 1878-1886 yılları arasında Carl Humann ile Alexander Conze, Bergama’ da araştırma yapmış ve buradaki anıtsal tapınağı Berlin Müzeleri’ne taşımışlardır.⁴⁵

1899’da T. Wiegand Miletos’ta kazıya başlar. 1895 yılında itibaren Avusturyalılar Ephesos’da araştırmalar yapmış ve kazıya başlamışlardır. 1879–1880 yıllarında H. Rassam, Urartu merkezlerinden biri olan Van’da (Toprakkale) kazı yapmış ve bulunan eserlerin çoğunu British Museum’a göndermiştir.⁴⁶ Van’daki bu çalışmaları 1898 yılında Alman araştırmacılar W. Belck ile C.F.Lehmann–Haupt sürdürmüşlerdir. 1899’da Doğu Anadolu’nun önemli tarih öncesi yerleşim yerlerinden biri olan Tilkitepe, W. Belck tarafından kazılmıştır. 1881’de İzmir Aliğa’daki Kyme kenti ilk defa S. Reinach tarafından kazılmıştır. Çekoslavaklar da burada bir süre kazı faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1881–1882 yıllarında Viyana Üniversitesi’nde Profesör olan Otto Bendorf Antalya Vilayeti’nin Demre (Kale) yakınlarındaki Trisa- Gölbaşı’nda kazı yapmıştır. Yine 1881’de İzmir Menemen’deki Myrina, Çanakkale’deki Assos- Behramkale’de çeşitli araştırmacılar tarafından kazılar yapılmıştır. British Museum adına yapılan Kargamış kazıları 1878 ve 1881 yıllarında gerçekleşmiştir. 1883’de Nemrud Dağı’nda Karl Sister araştırma ve incelemeler yapmış daha sonra Otto Puchstein araştırmaları devam ettirmiştir. 1882-1894 yılları arasında, *Berlin Müzeleri* ve *Deutsche Orient- Gessellschaft* adına C. Humann, F. Von Luschan ve R. Koldewey, Zincirli’de araştırmaları sürdürmüştür.⁴⁷

Görüldüğü gibi ülkemizde “ilk dönem” olarak adlandırabileceğimiz Asar-ı Atika Nizamnamesi öncesi arkeoloji, yabancı egemenliği altındadır. Bu arkeoloji faaliyetlerinin, Batı’nın Osmanlı İmparatorluğu’na (ve bazı başka Yakınoğu ülkelerine) karşı izlediği politikaya ve genel tutumuna doğrudan bağlı olarak yürüdüğünü söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti’nin o koşullarda bu tarz çalışmaları

---

⁴⁵ Pergamon sunağının bulunuşu ile ilgili bkz: Lloyd, a.g.e., ss.186-187.

⁴⁶ Urartu araştırmalarının tarihçesi ile ilgili bkz: Kemalettin Köroğlu, **Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi**, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 1996, ss. 3-9.

⁴⁷ Aynı yerdeki araştırmaları daha sonraları, 1916 yılında Ruslar N. Marr ve J. Orbeli başkanlığında bir ekiple sürdürmüşlerdir. Güven Arsebük, “Dünden Bugüne Arkeoloji”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:I, İletişim yay., İstanbul, 1983, ss.68-69.

yürütebilmek için harcama yapması ve eleman yetiştirilmesi lüks sayılabilecek türdendi. Eski eserlerin sınırlı bir kesim dışında önemsenmediği bu ilk dönem boyunca ülkemizde arkeoloji'nin temel amacı, insanlığın geçmişinin eski çağlarda oluşturduğu yapıtların yardımı ile anlamaya çalışmak olmuştur. Diğer bir amaç ise, Avrupa müzeleri için eser toplamak olduğu söylenebilir. Bu dönemde Anadolu'da pek çok uygarlık kalıntısının tahrip edildiği görülmektedir. Genellikle bu dönemde ülkemiz topraklarından bulunan, arkeolojik kalıntılar yurt dışına çıkarılarak birçok Avrupa müzesinde sergilenmiştir. ⁴⁸ İstanbul'daki yabancı dildeki gazeteler de dönemin vehametini dikkat çekmektedir.⁴⁹

Bu eski eser soygunculuğuna Ali Saim Ülgen'in tepkisi şu şekildedir: ⁵⁰

“Bilhassa Berlin müzelerinde teşhir edilen Yunan, Roma, Bizans, Şark ve İslâm eserlerinin yarısından fazlası Osmanlı İmparatorluğu'nun hudutları içinden götürülmüştür. Bunlar arasında Pergamon mezbahı, Milet, Efes, Baalbek harabelerinden sökülen tarihi binaların bakiyeleri, Emevi hükümdarlarının MıŖatta sarayının ön cephesi, türbelerimizden alınan çini panolar, Babil sarayının cepheleri gibi eserler, topraklarımızın tarihi ile ilgili abidelerin ne büyük sağmalara kurban gittiklerini bütün vuzuhiyle ifade eder. Bu gibi eserlerin bir kısmı padişahlar ve devrin idarecileri tarafından bahşedilmiş olup, bir kısmı da kapitülasyonlardan ve cehaletimizden istifade edenler tarafından kaçırılmıştır. Bunların içinde el sanatlarına dahil pek mühim eserler ise sayılmakla bitirilemez. Fransız ve İngiliz müzelerinde rasladığımız sanat eserleri arasında da abidelerden sökülen eserler büyük bir yekun teşkil etmektedir. Louvre'un şeref salonunda müzeye büyük teberrular yapan şahsiyetler arasında Mahmut II ile Abdülhamit II gibi padişahların isimlerinin bulunması bilhassa nazarı dikkati celbeder. Bu da bize eserlerimizin

⁴⁸ İsmet Ebcioğlu, “Türkiye'den Batı Ülkelerine Götüürülen Arkeolojik Eserler”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 1983, ss.,76-80.; Arsebük, a.g.m., s.68., Gerçek, a.g.e., ss. 13-76.

⁴⁹ 24 Nisan 1872 tarihli La Turquie Gazetesi'nde Efes Kazılarında Türk kazı komserinin bulunmayışının eserlerin yurtdışına çıkarılmasını kolaylaştırdığını bildirilmektedir. Yazının sonunda Edhem Paşa'nın bir yaptırımı olup olamayacağı “hem vatansever, hem de arkeolojiye meraklı olan Paşa'nın duruma müdahale etmesi mümkün değil mi?” şeklinde sorulmaktadır, Akın, a.g.m., s.234.

⁵⁰ Ali Saim Ülgen, **Anıtların Korunması ve Onarılması**, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s.19.

harice taşınmasında, Fransız ve İngiliz müzecilerinin gayr elerinden ziyade, bu iki hükümdarın hatalarının sebep olduğunu göstermektedir.”

Reşit Galip'in Mezopotamya'nın zenginliklerinin yurtdışına kaçırılması ile söyledikleri Türk Tarih Kongresi zabıtlarına şu şekilde yansımıştır: ⁵¹

“1842’de Musul Fransız Konsolosu Botta, Musul’un karşısında Koyuncuk tepesini ve biraz sonra, Koyuncuğa yakın Morsabatta diğer bir tepeyi kazdırdı. Buradan bugün Pariste Louvre müzesinde bulunmakta olan insan yüzlü, kanatlı koca boğalar ve nefis kabartmalar çıktı. Botta'nun yerine gelen arkeoloji meraklısı diğer bir diplomat, konsolos, Place, selefinin hafriyat gayretlerine devam etti; Sargon’un Milâttan evvel sekizinci asırda yapılmış sarayı bulundu. Taşınabilecek her eser Louvre müzesine yollandı. Böylece Babil ve Asur medeniyeti tarihi Tevrat, Herodot ve Kaideli Berose menkulâtının müphemiyet çerçevesini kırmış oldu. 1846’da, 29 yaşında genç bir İngiliz âlimi Layard Koyuncuk tepesinde tekrar hafriyata girişerek asırlardır kumlar altında unutulmuş uyuyan Ninovayı muhteşem sarayları ve Asur Banipalin meşhur kütüphanesini (M. E. VII inci asır) meydana çıkardı. Bulunan eserler Londra’ya taşındı. Layard sayesinde British Museum o zaman bizim olan toprakların verdiği bu eserlerle dünyanın en zengin Asuriyat müzesi haline geldi. Asuriyat ilminin müessislerinden biri olan Rawlinson ve Smith’in Layard heyetine iltihakı ile hafriyat mesaisi genişledi. Fresnel (Frenel) ve Oppert taraflarından idare edilen bir Fransız heyeti 1851 den 1863 e kadar süren araştırma neticesinde Babil’in yerini buldu. Ele geçen eserler Louvre müzesine gitti. Fransız diplomatlarından, o zaman Basra Konsolosu, do Sarzec (dö Sarzek) Aşağı Mezopotamyada meşhur Tello hafriyatı ile (1877) heykeltraşlık san’atının en güzel numunelerini buldu. Bunlar da Louvre müzesine taşındı.”

---

⁵¹ Reşit Galip, “Türk Irk ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış”, Birinci Türk Tarih Kongresi zabıtları’ndan aktaran: **Tarihi Abide Ve Eserlerimizi Korumağa Mecburuz**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.11.

1.2.2. Osman Hamdi Bey'den Cumhuriyet'e Arkeoloji ve Türk Müzeciliği:

1874 Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesinin ardından müze personeli artmış, arkeoloji ve müzecilik eğitimi yapacak bir okul açılması fikri ortaya atılarak "Müze Komisyonu" kurulmuştur. O dönem, Beyoğlu 6. Daire Belediye Reisi olan Osman Hamdi Bey de komisyon üyeleri arasındadır. Müze-i Hümayun'un kurucularından Dr. Philip Anton Dethier'in (1803–1881) ölümünün ardından Maarif Nezareti, ülkede eski eserler hakkında bilgili kimse bulunmadığı düşüncesiyle Berlin Elçiliği'ne bir yazı göndermiş ve müze müdürü bulunmasını istemiştir. Bunun üzerine Berlin Müzesi Başkatibi Rr. Millhofer'le sekiz yıllık bir sözleşme imzalanması kararına varılmıştır. Ancak Sadrazam Edhem Paşa'nın oğlu ressam Osman Hamdi Bey II. Abdülhamid tarafından, 11 Eylül 1881'de Müze-i Hümayun müdürlüğüne atanır.⁵²

Osman Hamdi Bey'in müdürlüğe başladığı bu sırada, Ahmet Fethi Paşa'nın Aya İrini' de eser toplamaya başladığı tarihin üzerinden 35 yıl geçmiş ve müze Çinili Köşk'e taşınıp açılalı 1 yıl olmuştur. Hamdi Bey göreve geldiğinde 650 adet eser teslim almış ve eski eser sayısındaki artış devam etmiştir.⁵³ Dr. Dethier zamanında düzensiz bir halde duran Çinili Köşk içindeki eserleri tasnif edilmesi işi bu alanda ona yardımcı olacak bir uzman olmaması nedeniyle ağır yürür. Bu şartlar altında Nezarete, Sadarete ve Padişaha gönderilen bildirimlerle işler yürütülmeye çalışılır.⁵⁴

Müzelerin aynı zamanda bir araştırma merkezi olması için Hamdi Bey müzenin üst katında bir kütüphane oluşturur. Dimosten Baltacı Bey'in müzeye hediye ettiği kitaplar bu bölümün çekirdeğini oluşturur.⁵⁵ Müze-i Hümayun'na ait bir derginin eksikliğini Osman Hamdi, yeni buluntuları Avrupa akademileri ve ilim kurumlarına

⁵² Dethier' in ölümüyle Hamdi Bey'in müdürlüğe atanma tarihleri arasında altı aylık bir boşluk vardır. Yani Müze-i Hümayun altı ay müdürsüz kalmıştır. Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğüne atanmasında, Osman Hamdi Bey'in başarılı geçmişi, müzede bir Türk'ün denenmesi fikri ve babası Ethem Paşa ile okul arkadaşı Münir Paşa'nın desteği olduğu görülmektedir., Gerçek, a.g.e., s.107.; <http://www.sanatmuzesi.hacettepe.edu.tr/zeynep.htm>, erişim : 06.05.2008; Shaw,a.g.e., ss 122-123;

⁵³ Gerçek, a.g.e. s.111.

⁵⁴ Sakaoğlu, a.g.m., ss. 12-17.; Uçankuş,a.g.e.,s.855.

⁵⁵ Osman Hamdi Bey'in oluşturduğu kütüphanede Almanya, Fransa ve İngiltere'nin hediye ettiği kitaplar da bulunmaktadır:Mansel, a.g.m.,s.298.

düzenli olarak bildirerek gidermeye çalışır. Özellikle Fransa ile iyi ilişkiler kurar ve bunun sonucunda 1893’de Paris’teki “Académie des Inscriptions et Belles Lettres” e muhabir üye yapılır.⁵⁶

Sanat eserlerine karşı ilgisizliğin bulunduğu bir ortamda, Osman Hamdi Bey bir “Sanayi-i Nefise Mektebi (Güzel Sanatlar Okulu)⁵⁷” kurmayı başarır. Çinili Köşk’ün yakınında yapılmaya başlanan binanın bitiş tarihi 1882, açılış törenininki ise 3 Mart 1883’tür. Osman Hamdi Bey, müze müdürlüğünün yanında Sanayi-i Nefise Mektebi’nin de müdürlüğünü üstlenmiştir. Bu durum, Türk arkeoloji ve müzeciliği’nin önemli gelişmeler yaşayacağı yeni bir dönemi başlatır.⁵⁸

Osman Hamdi Bey’in 11 Eylül 1881’de Müze-i Hümayun müdürü olmasından Cumhuriyet’e kadar devam eden bu süre Anadolu arkeolojisi açısından verimli bir dönem olarak adlandırılabilir. 1882’de, o döneme kadar çeşitli yollarla istismar edilmiş 1874 yılı *Asar-ı Afîka Nizamnamesi* Osman Hamdi Bey’in çabalarıyla yürürlükten kaldırılmıştır. 1884’de de ülkede arkeolojik kazı yapanların bulacakları eserlerin yalnızca kopyalarına sahip olabilecekleri, yurtdışına eski eser çıkarmanın yasak olduğu yeni bir nizamname oluşturularak arkeolojik çalışmaların belirli bir düzene sokulması amaçlanmıştır.⁵⁹ Bilimsellikten uzak görünen uygulamaların verdiği zararın devam ettiği bu dönemde, sorumsuzca yapılan kazıların durdurulması adına arkeolojik kazılar ruhsata bağlanmış, elde edilecek olan

---

⁵⁶ Mansel, a.g.m., s. 298.

⁵⁷ Osman Hamdi Bey’in Maarif Nezaretine bağlı olarak Sanayi-i Nefise’ye müdür olarak atanması, Güzel Sanatlar Okulu’nda görevlendirilmek üzere Avrupa’dan öğretmen ve araç, gereç getirilmesi ile ilgili belgeler için bkz: Necdet Sakaçoğlu, “Sanayi-i Nefise, Müze-i Hümayun, Osman Hamdi Bey için Belgeler”, **Tarih ve Toplum**, İletişim yay., Sayı:97, Cilt:17, İstanbul, 1997, s.12.; Sanayi-i Nefise Mektebi bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi’nin temelidir.

⁵⁸ Nezih Başgelen, “Türk Arkeolojisinin Öncüleri”, **Arkeoatlas**, Doğan, Burda, Rizzoli Dergi ve Yayıncılık, Sayı:1, İstanbul, 2002, s. 33.; Osman Hamdi Bey’in bu dönemde harcadığı çabayı S. Reinach’ a 1882’de yazdığı mektubunda şöyle anlatmaktadır: “*Size sık mektup yazamıyorsam bu, bina etmekte olduğumuz mektep ve teşkilâtlandırmak için uğraştığım güzel sanatlar servisinden ileri gelmektedir. Buna resmi de katacak olursanız kendime fazla vakit kalmadığını anlarsınız. Akşamları yorgunluktan bitkin bir halde eve dönüyorum, o kadar ki iki aydan beri babama Viyana’ya bile mektup yazamadım*”, Arif Müfid Mansel, “Osman Hamdi Bey”, **Bellekten**, Sayı: 93- 96, Cilt: XXIV, TTK Basımevi, Ankara, 1960, s. 295.

⁵⁹ Nizamnamede eski eserlerin yurtdışına çıkarılmaması şartı; “*memaliki Osmaniye’de mevcut ve mekşuf ve bundan böyle hafriyat ile zâhire çıkarılacak ve deniz ve göl ve nehir ve çay ve derelerde zuhur edecek olan her nevi âsarı atîka kâmilten devlete aittir*”, “*memaliki Osmaniye’de zuhur eden âsarı atîka’nın diyarı ecnebiye nakil ve ihracı katiyen memnudur*” maddeleri ile belirtilmiştir.,Arsebük, a.g.m., ss 70-71.

arkeolojik buluntuların tümüyle devlete ait olacağı belirtilmiştir. Nizamname, genel yapısı itibariyle çağına göre ileri bir görüş arz etmektedir.⁶⁰

Osman Hamdi Bey, Osmanlı sınırları içinde bulunan taşınabilir nitelikteki tüm eski eserlere karşı korumacı bir tutumla yaklaşmış, bu nedenle, eserlerin toplanması ve sergilenmesi amacıyla çalışmıştır.⁶¹ Bu amaçla, bir yandan müzeyle ilgilenip, müzecilik çalışmaları yaparken diğer yandan da arkeolojik konularda kendini yetiştirmekte ve ülkenin arkeolojik çeşitliliğinin boyutlarını araştırmaktadır.

Asar-ı Atfka Nizamnamesi'nin uygulanması için gösterdiği gayretin yanında Osman Hamdi Bey'e, daha önce elde edilememiş olan bir olanak tanınmış, 1885 tarihi ile birlikte, müzeye ve arkeolojik kazılara devlet bütçesinden ödenek ayrılması sağlanmıştır.⁶²

1882 yılında Viyana Büyükelçiliği görevinden ayrılıp İstanbul'a dönen ve Dâhiliye Nazırlığı'na getirilen Hamdi Bey'in babası İbrahim Edhem Paşa, vilayetlere genelgeler göndererek eski eserlerin korunmasını ve toplanarak İstanbul'a gönderilmesini ister.⁶³ Arkeolojik kazıların sadece yabancıların tekelden kurtarılması, Müze-i Hümayun'un eser bakımından zenginleştirilmesi yerli kazıların yapılmaya başlanması adına bu dönem itibariyle Hamdi Bey'in çalışmalara başladığını görmekteyiz.

Osman Hamdi Bey'in çalışmaları, 1883 yılı Mayıs'ında gerçekleştirdiği Nemrut Dağı kazısı ile başlar. Nemrut Dağı daha önce Prof. Sester tarafından keşfedilmişti. Osman Hamdi Bey, daha sonra Nemrut Dağı'nda araştırma yapmış olan Carl Humann ile Otto Puchstein'in ikinci gezilerinden önce tepeye ulaşarak batı

---

⁶⁰ 21 Şubat 1884'te padişah onayından geçen *Asar-ı Atfka Nizamnamesi*, beş bölüm ve otuz yedi maddeden oluşmaktadır. Bu nizamname, 1973 yılına kadar yürürlükte kalan Türkiye'de tek eski eser yasası olmakla birlikte daha önce var olan ve kazı yapanla arazi sahibine pay verilmesine göz yuman maddeler kaldırılarak eski eserlerin yurt dışına çıkarılması yasaklanmıştır. Çıkan eserlerin tümünün müzeye aktarılması kararı alınmıştır. Ancak yabancı dost ve müttefiklerin kırılmaması adına bu nizamname de tam olarak uygulanamamış yurtdışına eski eser çıkarılması durdurulamamıştır. Akın, a.g.m., s.238. Arsebük, a.g.m., s.70. Gerçek, a.g.e., s.116.

⁶¹ İplikçioğlu, a.g.e., s.34.

⁶² Akın, a.g.m., s.238.

⁶³ Edhem Paşa'nın Dâhiliye Nazırı olarak kaldığı süre boyunca Osman Hamdi Bey'in çalışmalarına yardım etmiştir.; Gerçek, a.g.e., s.112.

terasında yaptığı kazılar sonucu selamlaşma (dexuosis) sahneleri ile aslan horoskopu'nu ortaya çıkarmıştır.⁶⁴ Dönüşünde aynı yıl İstanbul'da yayımladığı kazı sonuçları Türkiye arkeolojisine katkıda bulunan ilk önemli yayındır: Osman Hamdi Bey ve Osgan Efendi⁶⁵, *Le Tumulus de Nemroud Dagh voyages, description, inscription, Constantinople, Péra.* Osman Hamdi Bey'in ayrıca Heinrich Schliemann'ın Troia'da yaptığı kazılara katıldığını ve Carl Humann'ın Pergamon kazılarında araştırmalar yaptığını görüyoruz.⁶⁶

1887 yılında Sidon (günümüzde Lübnan sınırları içinde yer almakta: Sayda) şehrinde El Aya adıyla bilinen bölgede içinde mermer lahitlerin olduğu yeraltı mezar odaları bulunmuş⁶⁷, Osman Hamdi Bey 18 Nisan 1887 tarihinde Sultan II. Abdülhamit'ten aldığı izinle Beyrut'a hareket etmiştir. Alınan izin, bulunan değerli eserleri İstanbul'a taşınması ve gerektiği durumda aynı yerde başka kazılar yapmaya da imkan tanımaktadır. Yapılan araştırmada buranın " Sayda Kralları Nekropolü" olduğu ortaya çıkmıştır. Osman Hamdi Bey kazı sonuçlarını 1892'de Fransız arkeolog Théodor Reinach ile birlikte "*Une Nécropole Royale de Sidon*" adında bir kitapta yayımlar ve dünya çapında bir üne kavuşur. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde çok önemli bir lahit koleksiyonuna sahip olmuştur..⁶⁸ Osman Hamdi Bey'in çabalarıyla çıkarılıp, İstanbul'a getirilen İskender, Ağlayan Kadınlar, Satrap, Lykia, Tabnit Lahitleri gibi önemli eserler sayesinde Müze binasına ek bina yapılması fikri gündeme gelecek ve İstanbul görkemli bir müzeye sahip olacaktır.⁶⁹

---

⁶⁴Nemrud Dağı Prof. Sester'in keşfinin ardından birçok araştırmaya sahne oldu. Buradaki tümülüsü inceleyen Dr. Puchstein'in raporu da 1882 yılında Berlin Müzesi tarafından yayınlanmıştı. Hamdi Bey bu çalışmaları takip ediyor ve konunun gerisinde kalmak istemiyordu., Gerçek,a.g.e.,s.113.; Başgelen, a.g.m., s. 33.; Nemrut Dağı'nın keşfi, kazı ve araştırmaları ile ilgili ayrıca bkz: Friedrich Karl Dörner, **Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları**, çev. Vural Ülkü, TTK Basımevi, Ankara, 1990,ss. 1-52.

⁶⁵ Osman Hamdi Bey tarafından Nemrut Dağı ile ilgili ön araştırma yapmakla görevlendirilen Yervant Oskan Efendi Sanayi-i Nefise Mektebi hocalarından biriydi., Gerçek, a.g.e., s.113.

⁶⁶ İplikçioğlu, a.g.e., s.34.

⁶⁷ Gerçek, a.g.e.,s.116, Şapolyo, a.g.e., ss 36-37.

⁶⁸ Arif Müfid Mansel, "Osman Hamdi Bey", **Bellekten**, Sayı: 93- 96, Cilt: XXIV, TTK Basımevi, Ankara, 1960, s.291.

⁶⁹Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzeleri", **İstanbul Ansiklopedisi**, Reşat Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyatı Kolektif Şirketi yay., İstanbul,1959, ss.1025-1033. Öz, a.g.m.,s.10. *Sayda Lahitleri'nin İstanbul'a getirilişinde yaşanan bir olayı Enver Behnan Şapolyo şöyle anlatır:*

"İskender lâhdini İstanbul'a kadar bir kazaya uğratmadan deniz yoluyla getirmek meselesi Bay Hamdi'yi fena halde üzümüştür. Asir vapurile İskender lâhdininin nakline karar verilmiştir. Bu eski zaman gemisi, sahilin sığ bir yerine yanaşır, tahtadan iskeleler yapılır, lâhit de pamuklar içinde bir

Sayda Lahitlerinin bulunuşu ile Osman Hamdi Bey, yeni müze binasının gerekliliğini hissetmiş ve bunun için talepte bulunmasına yardımcı olacak bu fırsatı değerlendirmiştir. Kazı sona erdikten bir ay kadar sonra mimar Alexander Vallaury' ye bir plan yaptırır. Hamdi Bey, Maarif Nezareti'ne yazdığı 26 Temmuz 1887 tarihli yazıda; Sayda'da ortaya çıkarılan ve İstanbul'a getirilip Müze-i Hümayun'un bahçesine konulan lahitlerin korunması için, yeni bir müze binasının gerekliliğini ayrıntılı bir şekilde anlatır, bu çok değerli sanat eserlerinin kış ayı yaklaşmakta iken korunmasının çok zor olacağından bahseder. Bunun üzerine yeni bir müze binasının inşa edilmesi kabul edilerek mimar Valaury'nin planlarını çizdiği bugünkü "İstanbul Arkeoloji Müzesi" yaptırılmıştır. Binaya kat ilavesinin düşünülmesinin ardından alınan izinlerle müze binası iki kat olarak inşa edilmiştir. Binanın üslubu "Ağlayan Kadınlar Lahidi"nden örnek alınır. Binanın giriş kısmı üçgen alınlıklı ve dört sütunlu, uzunluğu 65 m. genişliği ise 14 m. olarak inşa edilmiştir. Alt kattaki iki büyük salonda Sayda Lahitleri'nin bulunması binanın "Lahitler Müzesi" olarak adlandırılmasına neden olur. Böylelikle Türkiye'nin ilk müze binası, Müze-i Hümayun, 13 Haziran 1891 tarihinde açılmıştır. Arkeolojik kazıların devam etmesi ve müzeye sürekli eser gelmesi üzerine 1903 ve 1907 yıllarında ek binalar yapılır. Müze-i Hümayun daha sonra "Âsâr-ı Atika Müzesi" ve Cumhuriyet'ten sonra da "İstanbul Arkeoloji Müzesi" adını alacaktır.⁷⁰

---

sandıka konulur, Bay Hamdi bir sandala binerek, iskelenin etrafında dolaşmağa başlar, fakat iskelenin kırılıp lahdin denize düşeceğinden korkarak kayıkta ayağa kalkarak; kaptana bağıır:

- *Mehmet Ali kaptan! Ben lâhitleri nakletmekten vaz geçtim, nakletmiyeceğim, burada kalsın! Diyince, kaptan bu lâhidin Suriyede kalmasına gönlü razı olmuyarak, derhal kaptan bir halatla kendini kaydırarak lâhidin üstüne binmiş ve:*

- *Bay Hamdi korkmayın, ben hayatımı emniyet ediyorum, lahit denize düşerse, ben de beraber boğulacağım!*

Adamlarına:

- *Haydi, halatları çekiniz!*

Kumandasını vermiş, tayfalar halatları çekerek on dört ton ağırlığındaki İskender Lâhidini kazasız vapura bindirmişler ve lâhidi kazasız İstanbul'a kadar getirmişlerdir. Lâhitler, derhal Çiniliköşk müzesinin önüne nakledilmişlerdir.": Şapolyo, a.g.e., s.37.

⁷⁰Alpay Pasinli, **İstanbul Archaeological Museums**, A Turizm Yayınları, İstanbul, 1989, ss 3-5.; Mehmet Önder, **The Museums Of Turkey**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Çev: N. Ahmet Asrar, Ankara, 1999, ss. 197-205; Semavi Eyice, "Arkeoloji ve Sanat Tarihi Hakkında", **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, Yıl:1,Sayı:1, İstanbul, 1978, s.5., Eyice, "Arkeoloji Müzeleri", **İstanbul Ansiklopedisi**, ss.1025-1033.; Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi ve Kuruluşu", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, s.1597; Arık, a.g.e., s.10.; Gerçek,a.g.e., ss.107-135; Pasinli, a.g.e.,ss.16-30.; Shaw, a.g.e., ss.122-139.

Osman Hamdi'nin çabaları ile 1902 yılında Konya'da, 1904 yılında Bursa'da müzeler açılır. Bursa müzesinin kataloğu G. Mendel tarafından hazırlanmıştır. Ayrıca Selanik ve Sivas şehirlerinde birer müze çekirdeği meydana getirilerek, Bergama, Kuşadası gibi kazı sahalarında elde edilen buluntular için birer depo oluşturulmuştur. Müzelerin Türk izleri taşıyan ve manevi değeri olan bu kentlerde kurulması tercihi Osman Hamdi'nin köken arama yaklaşımı içinde olduğunu düşündürmektedir.⁷¹

Osman Hamdi Bey Sayda'dan sonraki kazısına 1891 yılında Muğla ili, Yatağan ilçesinin 15 km. kuzeybatısında yer alan Lagina harabelerinde başlamıştır. Kazılarda bulunmuş olan Hekate Tapınağı'na ait kabartmalar 1891'de İstanbul'a Müze-i Hümayun'a getirilmiş ve yeni yapılan müzenin salonlarına yerleştirilmiştir. Osman Hamdi Bey'in müze müdürlüğü yaparken gerçekleştirdiği arkeolojik kazılardan birisi de "Tralleis" kazısıdır. Bunun yanında Myrina, Kyme, Aiolya nekropollerinde de kazılar yapmıştır. Aydın ilinin 2 km. uzağında Osman Hamdi Bey'in denetiminde Tralleis'te başlayan kazı oğlu mimar Edhem Bey tarafından yönetilir. Gymnasium ve Stoa ile daha sonraki dönemde inşa edilen bazilika da yapılan kazılarda çok sayıda heykel ele geçmiştir. 1905 yılında Osman Hamdi Bey'in kardeşi Halil Edhem Eldem, Müze-i Hümayun adına Aydın ili Çine ilçesi Araphisar Köyü'ndeki Alabanda'da bir kazı yapmıştır.⁷²

Osman Hamdi Bey'in Türk müzeciliği ve eski eser koleksiyonculuğu için yaptığı çalışmalar ile Türk müzecilik tarihinde yeni bir dönem başlar. Bu dönemde; yabancı müze yöneticilerini dönemi kapanarak Türk müzecilerinin dönemi başlamış, müzeciliğin bilimsel temellere oturtulması için çalışılmıştır.⁷³

---

⁷¹ Arık, a.g.e., s.4.; <http://www.sanatmuzesi.hacettepe.edu.tr/zeynep.htm>, erişim : 06.05.2008

⁷² Başgelen, a.g.m., s.33.;Gerçek, a.g.e.,s.116; Arif Müfid Mansel, Osman Hamdi Bey'in çeşitli kazılarına ilişkin ayrıntılı bilgiye S. Reinach'ın "Chroniques d' Orient" adlı eserinden ulaşılabileceği bilgisini vermiştir. Mansel, a.g.m.,s.296.

⁷³ Eyice, "Arkeoloji ve Sanat Tarihi Hakkında", **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, s.4.; ayrıca bkz: Hasan T. Uçankuş,"Türk Müzeciliğinin Önemli sorunları ve Bazı Çözüm Yolları", **VIII. Türk Tarih Kongresi, 11 15 Ekim 1976:Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt:I, TTK yay., Ankara, 1979.;Gerçek,a.g.m., s.107., Arsebük, a.g.m., ss.70-71.

1910'da Osman Hamdi Bey vefat etmiş bunun üzerine daha önce de yardımcılığını yapan kardeşi Halil Edhem 1931'de emekli oluncaya kadar müze müdürlüğü görevini sürdürmüştür.⁷⁴ Halil Edhem Bey de eski eser tahribatını önlemek için çalışır. 1914 yılında Süleymaniye Camii'nin imarethanesinde Evkaf-ı İslamiye (Türk İslam Eserleri) Müzesi kurulur. Daha sonra yine Edhem Bey tarafından Eski Şark Eserleri Müzesi'nde yakın doğu ülkelerinin yapıtları toplanmıştır.⁷⁵

Osman Hamdi Bey'in eski eserlerle ilgili yasal boyutta çalışmaları eski eser yağmacılığını engeller ayrıca Batılı araştırmacılarla bilimsel ilişkilerin artmasını sağlar.⁷⁶ Ancak bütün bu çalışmalara rağmen eski eserlere karşı ilgisizliğinin nedeni, II. Meşrutiyet'ten önceki dönemin genel karakteristiğine uygun olarak *İhsanı Şahaneler*, kapitülasyonlar ve dış baskılar olabileceği düşünülse de asıl neden toplumun eski eserlere karşı Batı ile aynı kültür penceresinden bakmaması olarak gösterilebilir. Bu dönemde ülkemizdeki arkeolojik öneme sahip kalıntılardan bazılarının kireç ocaklarında yakıldığı bilinmektedir.

Türkiye'de eski eser koleksiyonculuğu'nun Batı'daki örneklerle uygun olarak gelişmesi, ancak 19. yüzyılda kurulmuş olan şimdiki İstanbul Arkeoloji müzeleri yoluyla olmuştur. Buna karşın, arkeolog ve sanat tarihçisi yetiştirmek üzere okulların açılması çalışmalarının sağlıklı bir şekilde yürümemesinden, bu dallarda uzman kişiler yetişememiş ve arkeoloji çoğunlukla amatör ruhlu meraklıların ilgilendiği bir alan olmuştur. *Mübeccel Hazineler*'in yazarı Hüseyin Zekai Paşa (1858–1919) ile Celal Esat Arseven (1875–1971) Türk Sanat tarihçiliğinin öncüsü sayılmaktadır. Fakat ne yazık ki bu dönemde de eski eserlerin mahvolmasının ve özel ellerde toplanan koleksiyonların dağılıp yok olmalarının önüne geçilememiştir.⁷⁷

---

⁷⁴ Osman Hamdi Bey'in hayatı ve kişiliği için ayrıntılı bilgi için bkz: Taha Toros, "Osman Hamdi Bey ve Çevresi", **Tarih ve Toplum**, İletişim yay. Cilt:14, Sayı:83, İstanbul, 1990, ss.280-284

⁷⁵ <http://www.sanatmuzesi.hacettepe.edu.tr/zeynep.htm>, erişim : 06.05.2008, Şengül Aydıngün, "Osman Hamdi Bey", 29. Uluslar arası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, <http://29excavations.kou.edu.tr/Sayfa/O-Hamdi.htm>, erişim: 28.05.2008.

⁷⁶ Başgelen, a.g.m.,s. 33. "Osman Hamdi Üzerine Yeni Notlar", **Tarih ve Toplum**, Sayı: 41, İstanbul, 1987,s.25. ;İpek Aksüğüür Düben, "Osman Hamdi ve Orientalizm" **Tarih ve Toplum**, Sayı: 41, İstanbul, 1987,ss.27-34.

⁷⁷ Semavi Eyice, 1927'lerde dahi, bir bakanın, yabancı bir gazeteciye "Şehirlerde müzeler olsun isteriz fakat artık müze- şehirler istemiyoruz." dediğini, bu sözün şehir ve kasabaların tarihi karakterine ne

Eskiçağ tarihi araştırmalarında yabancı etkisinin bu dönemde de devam ettiği görölmektedir. Bu dönemde yabancılar tarafından ölkemizde yapılan araştırma ve kazılardan bazıları şunlardır:

1892’de Carl Humann başkanlığındaki Almanlar, Aydın - Söke ilçesi yakınlarında bulunan Menderes Magnesia’ sında kazı yapmış, ortaya ıkarılan Artemis Mabedi’ne ait frizler 1893 yılında İstanbul’a getirilmiştir. Yine Alman uyruklu Gustav ve Alfred Koerte kardeşler Polatlı civarındaki bir ören yerinin eski Gordium olabileceği fikri üzerine 1901 yılında burada kazıya başlamışlardır. 1893-1894’de Ernest Chantre Boğazkale (Boğazköy’de) birkaç sondaj yapmış ve ilk çivi yazılı tabletleri yayınlamış, 1907–1912 yılları arasında H. Winckler’de⁷⁸ aynı yerde kazı yapmıştır. 1910 yılında ABD’nin de desteğiyle “Sardis Kazıları Cemiyeti”, Osmanlı Devleti’nden aldığı izinle Sard’da kazılara başlamıştı. Cemiyetin başkanı, Howard Crosby Butler’dı.⁷⁹

1890’lı yıllarda, Doğu Anadolu’nun büyük uygarlığı Urartu üzerine ilk ciddi araştırmalar başlamış ve Alman Eskiçağ tarihi uzmanı olan Carl Friedrich Lehmann-Haupt, arkadaşı Weldemar Belck ile bu bölgede kazı başlatmıştır. Lehmann- Haupt Berlin Müzesi’nin Mısır seksiyonunda asistan olarak görev yaparken, 1898–99 yıllarında, İstanbul’a gelerek aldığı izinlerle Van- Toprakkale’ de kazılar yapabilmiş ve kazı sonuçlarını da bir kitap halinde yayınlamıştır.⁸⁰

Anadolu’daki arkeolojik çalışmaların yanında, Leopold Messerschmidt 1900 yılına kadar ele geçen Hitit resimli yazılarını bir araya toplayarak derlemiş ve bu filolojik çalışmasını *Corpus Inscriptionum Hettiticarum* adıyla yayınlamıştır. Bu dönemde Osmanlı topraklarındaki şaşırtıcı ve çarpıcı arkeolojik buluşlar geride kalmıştır. Yabancı menşeili grupların eldeki malzemeleri topladığı ve daha bilimsel

---

kadar az sayğı gösterildiğinin açık bir göstergesi olduğunu belirtmektedir., “Arkeoloji ve Sanat Tarihi Hakkında”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, s.4.

⁷⁸ Osman Hamdi Bey, 1906’da müze adına Boğazköy kazılarını başlatmıştır. Dönemin ivi yazısı uzmanı Assiriyolog Hugo Winckler’ inde kazı heyetine alınmasıyla, burasının Hitit Başkenti Hattuşa olduğunu tespit edilmiştir: Ali Yamaç, “İçtima-i Akibet-i Hafriyat - Cemaziyelahir 1329”, <http://www.tayproject.org/1911.html>, erişim: 05.06.2008.

⁷⁹ Gerçek, a.g.e., ss. 69-70.; Arsebük ,a.g.m., s.69; Yamaç, a.g.m., s.14.

⁸⁰ Veli Sevin, “ Lehmann- Haupt’tan Afif Erzen’e Urartu Araştırmaları, Tarih ve Arkeoloji”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, Sayı:114, Yıl: 25, 2003, s. 4.

çalışmalar yaptıkları bir döneme girilmiştir. Osmanlı topraklarında 1911 yılında 8 ayrı kazı yapılmaktadır

1904 yılında başlanan ve 1911’de yedinci sezonuna girilen Didyma kazıları Theodor Wiegand tarafından yürütülmekteydi. 1895–1899 yılları arasında Priene’de kazılar yapan Wiegand, 1899’dan bu yana da Berlin Kraliyet Müzeleri temsilcisi sıfatı ile Milet ve Didyma’da kazılarına devam etmiştir. 1911’de de, hafriyat kaldırma ve taş blokların taşınma işlemi tapınağın doğu cephesinde devam etmiştir. John Garstang 1907–1912 yıllarında daha önce 1883’da yeri saptanan Sakçagözü’nde kazı yapmıştır. 1911 yılı bu yerleşme de başlayan kazıların son sezonudur ve bu yılın en verimli kazısıdır. İncil’de adı geçen Kargamış şehri ise George Smith tarafından 1876’da bulunmuş ve 1881’de British Museum tarafından kazılmıştır. British Museum, 1911’de Kargamış’ta kazı yapma kararı almıştır.⁸¹ Bu kazının gizli sebeplerinden birisi de, Almanların Bağdat Demiryolu inşaatını ve yöredeki faaliyetlerini gözlemektir. Alman İmparatoru II. Wilhelm’in Osmanlı Devleti ile işbirliğine girerek doğuya uzanma politikası ve İngilizlerin, Kuzey Suriye ve Kuzey Irak’a olan ilgisi bu bölgede bir güç çatışmasına dönüşmek üzereydi. Bu ortamda Kargamış, Reginald Campbell Thompson, David George Hogart ve C. Leonard Woolley’un oluşturduğu bir ekiple kazılmıştır. Boğazköy kazıları, ise tarz değişikliği yaşamadan Hugo Winckler tarafından beş yıl boyunca kazılmış ve 1911’e gelinmişti. Kazı tamamen Theodor Makridy’nin yönetiminde devam ettirilmiştir. Yine 1911’de Pergamon’u Wilhelm Dörpfeld başkanlığında bir kazı ekibi kazmıştır. 1911’de antik Ephesos ise 47 sezondur kesintisiz olarak kazılıyordu. 1864’de British Museum’un destek verdiği kazılara, 1897 ile birlikte Avusturya Arkeoloji Enstitüsü tarafından sürdürülmüştür.⁸²

---

⁸¹ William H.C. Friend, **The Archaeology Of Early Christianity**, Geoffrey Chapman Published, London, 1996, ss.130-143. 1911 yılında başlayan Kargamış kazısı birçok araştırma ve günlüğe konu olmuştur. Bu yazıların bir çoğu arkeoloji ile ilgili değildir. Bu durumun nedeni olarak, bu kazıda görev alan tüm arkeologların ve hatta bazı ziyaretçilerin bile İngiliz casusu olduğu düşünülür. Kazı planlanan amacına ulaşmamış ve buluntuların azlığı ve gerekli önemin verilmemesiyle dikkat çekmiştir. Yamaç, a.g.m., s.8.

⁸² William H.C. Friend, **The Archaeology Of Early Christianity**, Geoffrey Chapman Published, London, 1996, s.141; Arsebük,a.g.m., ss.68-69. ; Yamaç, a.g.m., s.13.

1915 yılında ek bilgini Bedrich Hrozny, Hitit gramerini çözümlemiş ve ana ilkelerini bir kitapta yayımlamıştır. Hrozny, 1925’de Kültepe’yi kazmış ve “Kapadokya tabletleri” adıyla anılan büyük bir buluntu elde etmiştir.⁸³ Lehmann-Haupt 1915–1918 yılları arasında Türkiye’de bulunmuş ve bu dönemde Türk eğitim sistemi ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Daha sonra İstanbul Darü’l- Fünunu’nda eskiçağ tarihi dersleri vermeye başlamıştır.⁸⁴

Türkiye’de batı etkisi ile oluşan arkeolojiye ilgi, Cumhuriyet’e kadar Osman Hamdi Bey’in çalışmaları ile şekillenen hümanist bir tutumda kendisini ifade eder. Cumhuriyet’le birlikte bu tutum yerini kökeni keşfetmek amacı ile “ulus” ve “kültür” kavramlarının oluşturulması sürecine bırakacaktır.

---

⁸³ Arsebük, a.g. m, s.68.

⁸⁴ Bu kürsüde 20 yıl kadar sonra Afif Erzen de ders vermeye başlamıştır. Böylelikle iki büyük Urartu araştırmacısı da İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Tarihi kürsüsünde ders vermiştir.,Sevin, a.g.m. , s.5.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ESKİÇAĞ TARİHİ ARAŞTIRMALARININ GELİŞİMİ

2.1. ATATÜRK VE TARİH ANLAYIŞI

Atatürk Türk Tarihinin incelenmesi amacı doğrultusunda tarih çalışmalarını teşvik yoluyla geliştirme çabasına girmiş, bunun için tarih tezini ve onun esaslarını oluşturmak üzere kendisinin de dahil olduğu çalışmaları başlatmıştır.

Tarihe kaynak olacak nitelikte belgelerin müzeler, kütüphaneler ve arşivlerde toplanması gerektiği fikrinde olan Atatürk, 1920 yılında ilk açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi programında yer alan bir kültür müdürlüğünü⁸⁵ Ankara'da açtırmıştır. Hatta 3 Mayıs 1920'de Maarif Vekili Dr. Rıza Nur T.B.M.M.' nde okuduğu 1920 yılı İcra Vekilleri Heyeti (Hükümet) Programı'nın bir yerinde:

“.....bizde Milli ruhu artıracak tarihi eserleri, edebi ve sosyal içerikli eserleri uzmanlarına yazdırmak. Milli asarı atikayı tescil ve muhafaza etmek,..” ifadesi geçmiştir. Bu ifade ile tarihi eserler ve eski eserlere korumacılık anlayışı ile yaklaşılacağı ve önem verileceği belirtilmiştir.⁸⁶ Bu müdürlüğün görevi, eski eserlerin, belgelerini toplattırılarak müze, kütüphane ve arşivlerde korunmaya alınması, onların bilimsel olarak değerlendirmeye tabi tutulması, arkeolojik eserlerin depolanması ve yeni müzelerin açılması, eski müzelerin geliştirilmesi, çağdaş bir konuma getirilmesiydi.⁸⁷

---

⁸⁵ Beş ana daireden meydana gelen maarif vekaletinin her dairesinde ikişer, üçer veya dörder kadrolu personel bulunmaktaydı. Merkez örgütünün bu beş dairesinden biri de “Hars (Kültür İşleri) Müdürlüğü” idi. Bu daire “Türk Asarı Atıkası Müdürlüğü” olarak da anılmaktadır, Gerçek, a.g.e., s.138.

⁸⁶ Gerçek,a.g.e., s.138.

⁸⁷ Yıldırım, a.g.m., s.37.

Kurtuluş Savaşı sürecinde 1919 yılından 1927'ye kadar değişen toplumsal yapı sonra ulus bilincinin yaratılması amacıyla Türk tarihinin araştırılması işini sistemli bir şekilde ele aldı.⁸⁸

Bu sistemli çalışma fikrinin ortaya çıkışı, 1928 yılında Afet İnan'ın Atatürk'e yönelttiği bir soru ile oldu. Bu diyalogu Afet İnan şöyle anlatmaktadır:⁸⁹

“ 1928 yılında, Fransızca coğrafya kitaplarının birinde, Türk ırkının sarı ırka mensup olduğu ve Avrupa zihniyetine göre ikinci “secondaire” nevi bir insan tipi olduğu yazılı idi. Kendisine gösterdim. Bu böyle midir? Dedim.

‘Hayır, olamaz, bunun üzerinde meşgul olalım. Sen çalış.’ Dediler. Ben tarih okutma vazifem icabı olarak 1929 da çalışmağa başladım. Tarih sahasında çıkmış en yeni kitapları Atatürk getirtti. Bunlarla yeni bir kütüphane kurmuştu. Memlekette tarihle uğraşanları etrafına topladı. Herkesten bir fikir dinliyorduk. Her vekil ve meb'us arkadaşları Atatürk'ün yanından çıkarken yeni bir kitap koltuğunda oluyordu. Onların hulâsaları toplanıyor, Atatürk kendi okuduğu kitaplarla beraber bu hulâsaları tetkik ediyordu. Çalışma uzun ve ekseriya fasılasızdı.”

Böylelikle Türk tarihi problemleri üzerinde çalışmalara başlandı. Özellikle; Türkiye'nin en eski halkı kimlerdir? Anadolu'da en eski uygarlık kimler tarafından ve nasıl kurulmuştur? Etiler ile Türklerin alakası nedir? Türklerin dünya tarihi ve uygarlığında bulunduğu yer neresidir? İslam tarihinde Türklerin gerçek kimliği ve rolü ne olmuştur? gibi sorular üzerinde duruldu. ‘Türkler bir aşiret olarak Anadolu'da imparatorluk kuramaz’ fikriyle Anadolu'nun Türklüğü araştırılmaya ve milli tarih çalışmaları başladı. Bu çalışmaların ardından kurulan Türk Tarihi Tetkik Encümeni bu konu ile ilgili çalışmaları yürüttü.⁹⁰

---

⁸⁸ Baykal, a.g.m.,s.140; Kurt Bittel, “Atatürk ve İlköz Tarih Araştırmaları”, **Belleten**, Cilt:III, TTK Basımevi, Ankara, 1939, ss. 203-205.; Hasan Cemil Çambel, “Atatürk ve Tarih”, **Belleten**, Cilt:III, TTK Basımevi, Ankara, 1939, ss. 269-272.; Yusuf Hikmet Bayur, “Atatürk”, **Belleten**, Cilt:III, TTK Basımevi, Ankara, 1939,ss. 267-268.

⁸⁹Afet İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, **Belleten**, Cilt:III, TTK Basımevi, Ankara, 1939, s.244; Baykal, a.g.m., s.538.

⁹⁰ Nedim Yalansız, “Cumhuriyet Dönemi Osmanlı Tarihi Çalışmaları (1923-1960) ” **Toplumsal Tarih**, Sayı: 82, İstanbul, 2000,s.11.; Baykal, a.g.m., s.538; İnan, a.g.m., ss. 244-245.

Bunun yanında Atatürk'ün Afet İnan'ın kendisine sorduğu “Tarihte Türklerin vücuda getirdiği medeniyetler nelerdir?” sorusu ile ilgili olarak Afet İnan'ın aktardıkları bu konuyu açıklayıcı niteliktedir.⁹¹

“Türkiye tarihinin çeşitli devirlerine gelince, Atatürk'ün muhitinde konuşulanlar ve kendisi tarafından da uygun görülen fikir şudur: Türkiye en eski devirlerden itibaren insanların yerleştiği coğrafi bir bölgedir. Bu kıdem prehistorik devirlere kadar uzanır. Otokton halk içine Doğudan, Batıdan ve Karadeniz kıyularından, Balkanlardan Anadolu'ya geçen göçlerle de iskan edilen Türkiye'mizde başlı başına orijinal medeniyetler vücut bulmuştur. Orta Asya'dan çeşitli tarihlerde gelen halk ise, ya burada hüküm süren siyasi hakimiyete tabi olmuş veyahut da doğrudan doğruya bazı bölgelerde müstakil devletler kurarak zamanının medeniyetini geliştirmişlerdir. Böylece Türkiye'nin tarih boyunca siyasi varlığı hangi ad altında olursa olsun medeniyet bu yurda yerleşmiş olanlar tarafından meydana getirilmiştir. Türk kavminin göçlerle veya fetih yolu ile buraya gelişleri Türkiye'nin bugünkü halkını teşkil etmiştir. En eski siyasi varlık olarak Anadolu'da ortaya çıkan mesela Proto- Hitit, Hitit, Hurri ve Urartu medeniyetlerine, klasik devirler dahil değil, bugün burada yaşayan Türk milleti sahip ve varistir. Yani bu yaşayanların cetlerinden kalmadır. Çünkü ne Proto- Hititler, Hititler ne Luviler, ne Huriler, ne de Urartuların Siyasi hakimiyetleri sona ermişse de bu halk başka yere göç etmemiştir. Bu devirlerde yapılan eserlerde zamanın üslubuna uyulmuştur.”

Bu çalışmaların sonucunda, bilinen Türk Tarih Tezi ortaya çıktı. Bu tezi şöyle özetleyebiliriz:⁹²

⁹¹ Afet İnan, “M. Kemal Atatürk'ün Türkiye Tarihi'nin İncelenmesi İçin Düşünceleri”, **VII. Türk Tarihi Kongresi Ankara 25-29 Eylül 1970: Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt:II, TTK yay. , Ankara, 1973, s. 866-867.

⁹² Niyazi Berkes'e göre; “Atatürk'ün ipuçlarını yakaladığı yeni tarih görüşü, Hıristiyan, İslam, modern Batı, Türkçü ve ırkçı tarih görüşlerine tamamen karşı gelen bir tarih görüşüdür. Türk tarihine karşı modern zamanlarda ilginin, İslamlıktan önceki Türk tarihine karşı ilgi şeklinde başlaması, hem iyi hem de yanıltıcı etkiler bırakmıştır, iyi etkisi, Türk tarihini İslam ve Osmanlı görüş çevresinden çıkarması oldu. Buna karşılık Türk tarihine Batı ve İslam historiyoğrafisini pekiştirici yeni bir efsane getirerek Türkleri Orta Asya'ya bir nomad (göçebe) ırk olarak hapsedmesi, onun dışındaki dünyada her gittiği yerde yabancı bir unsur haline getirmesi Osmanlı ve İslam çevresinden kurtarılan Türk tarihi bu defa Türkistan'la Tataristan arası bir bölgeye hapsedildi. Avrupalı ve Arap olamayış kompleksine ilave olarak, bu defa da Tatar olamayış aşağılık kompleksi geldi.”, ayrıntılı bilgi için bkz: Niyazi Berkes, **Batıcılık, Ulusculuk ve Toplumsal Devrimler**, Kaynak yay., 2.Baskı, İstanbul, 2002, ss 116-141.

“Türk Milleti’nin tarihi, o zamana kadar tanıtılmak istendiği gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türk’ün tarihi çok daha eskiye dayanmaktadır. Türkler sarı ırktan değil, beyaz ırktan insanlardır. Bugünkü yurdumuzun sahipleri, eski kültür kurucuları ile aynı vasıfları taşıyan insanlardır. Orta Asyalıların torunları olan bugünkü Türkler, dünya uygarlığını yaratan insanların soyundandırlar ve bu uygarlığa önemli katkılarda bulunmuşlardır. Dünya uygarlığı, insanlığın ortaklaşa malıdır.”

Bu dönem, Türk tarihi ile Türk dili ile ilgili bilimsel çalışmalar bakımından yoğun geçti. Amaçları arasında Anadolu’da yaşamış eski kültürleri ve Anadolu coğrafyasını araştırmak olan Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi’nin kurulması hazırlıklarına başlandı.⁹³ 1930’lu yılların başlarında Atatürk’ün talimatıyla, tarih, arkeoloji ve antik diller konularında öğrenim görmeleri amacıyla Almanya’ya birçok öğrenci gönderildi. Bununla birlikte, II. Dünya Savaşı yıllarında ve daha sonrasında Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde çalışan, başta Alman kökenli olmak üzere yabancı bilim adamları da Türkiye’de modern Eskiçağ tarihi, filoloji ve arkeoloji bilimlerinin temellerinin atılmasında önemli rol oynadılar.⁹⁴ Eskiçağ tarihi ile ilgili araştırmaların temellendirilmesi ve araştırmalar için eğitilmiş bir neslin yetişmesi Atatürk döneminde uygulanan bu politika ile gerçekleşti.

Tarih çalışmalarının sonucunda bir de “Türk Tarihi’nin Anahatları” ve “Türklerin Medeniyete Hizmetleri” adları ile iki eser meydana getirildi. Türk tarihine ait çeşitli sorunlar üzerinde durulan bu iki kitabın oluşturulma aşamasında farklı uzmanlar tarafından kaleme alınan yazılar üzerinde uzun tartışmalar yapılmış, Atatürk de bu çalışmaları izlemiş hatta kendi eliyle birtakım düzeltmeler yapmıştır.⁹⁵

---

⁹³ Bekir Sıtkı Baykal bu gelişmeleri, “Gerçek anlamda bir milli Rönesans” olarak yorumlamıştır Bekir Sıtkı Baykal, “Atatürk ve Tarih”, **Bellekten**, Cilt: XXXV, Sayı: 139, Temmuz, TTK Basımevi, Ankara, 1971,s.539.; 1937 tarihinde yabancı bilginlerin de katılmaları ile İstanbul’da toplanan İkinci Türk Tarih Kongresi’nde Türk Tarih Tezi, uzun tartışmaların konusu oldu ve esas bakımından tezin ‘bilimsel nitelikte’ olduğu kabul olundu.; Şemsettin Günaltay, “Atatürk’ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra”, **Bellekten**, Cilt: III, TTK Basımevi, Ankara, 1939, ss. 273-274.

⁹⁴ İplikçioğlu, a. g. e., s.36.

⁹⁵ Bilim dünyasında Türk bilim adamlarının çalışmaları sayesinde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yayınlanan yabancı bilim eserlerinde Türk Tarihi ile ilgili yanlış kanaat ve düşüncelerin değiştiği göze çarpmıştır. Baykal, Bu iki kitabın meydana getiriliş süreci ve Atatürk’ün düşünceleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Türk Tarihi Yazılırken, Atatürk’ün Alaka ve Görüşlerine Dair Hatıralar”, **Bellekten**, Cilt:III, TTK Basımevi, Ankara, 1939,ss. 349- 353.

Daha sonra Ortaokullar için üç, Liseler için ise dört ciltlik olmak üzere “Tarih” ders kitapları yayınlandı. Yeni buluşlara ve görüşlere dayanan eser, dünya ve Türk Tarihi’ni kapsıyordu. Bu yeni eserin bazı bölümleri Atatürk’ün kendi kaleminden çıkmıştır.⁹⁶

Atatürk, 25 Ağustos 1925 de Kastamonu’da halka hitaben yaptığı konuşmada tarihi ve kültürel değerler ile ilgili fikri şu şekilde ifade eder;⁹⁷

“...Uygarlık öyle bir ateştir ki; ona kayıtsız kalanları yakar mahveder. İçinde bulunduğumuz uygar ailede bize yaraşan yeri bulacağız ve onu koruyarak sürdüreceğiz.”

Atatürk’e göre uygarlığın ilk izlerinde Türklerin rolü vardır. Bu inancını Afet İnan’a 1930 yılında Yalova’da bir TTK toplantısında söylediği şu sözlerle ifade etmiştir:⁹⁸

“ ...Çamurdan tuğla, çanak çömlek ilk insanın yaptığı eserlerdendir. Hayvanları ehlileştirmek onlardan muhtelif suretlerle istifade etmek, hayvanları sürüler halinde bulundurmak, İnsanların ilk yaptığı işlerdendir. Ziraat de böyledir. Bundan başka insanlar buldukları muntıkaya göre kerpiçten, tuğladan veya taştan binalar yaptılar. Kanallar açarak bataklıkları kurutmak, muhtelif tarzda sulama usulleri de insanların buldukları şeylerdendir. Güneşi ve yıldızları müşahede sayesinde takvimin esasını koyan, tabiatın en büyük kuvvet olduğunu keşfeden binlerce sene evvel yaşamış eski insanlardır. Gemi inşa eden ve denizlerde dolaşmak kabiliyetini de gösteren, ticaret etmesini öğrenen bu insanlardır. Bütün bu saydıklarımız dünyada ve bütün beşeriyette ilk medeni eserlerdir. Bu medeni eserleri bütün dünya ve beşeriyete ilk yapmış ve yaymış olan insanlar Türk ırkındandır.”⁹⁹

⁹⁶ Etienne Copeaux, Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 2000,s.40.

⁹⁷ Şehrazat Karagöz, “Arkeoloji ve Atatürk”, **İdol, Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi**, Sayı: 2, Ankara, 1999, s.22.

⁹⁸ İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, s.245; Karagöz, a.g.m.,ss. 22-23.

⁹⁹ Atatürk’ün bahsettiği bu hususta Afet İnan’ın yorumu şu şekildedir: “Orta Asya’dan, şarka, cenuba, garpta Hazer Denizi’nin şimal ve cenubunda olmak üzere yayılan bu insanlar, Gittikleri yerlere yerleştiler, kültürlerini oralarda kurdular. Bazı muntikalarda otokton oldular, bazılarında otokton

Bu sözler bugünkü arkeolojik buluntuların sonuçlarına uymamaktadır. Cumhuriyet devri ile yeni bir yönetim tarzı kazanan Türkiye’de, Atatürk’ün benimsetmek istediği şey, ulus- devlet temelini güçlendirmek ve millete “ortak kültür ve miras sahibi olmak” bilinci kazandırmaktır. Bunun için “ulusal tarih” e önem verilecek Türkleri birbine bağlayan: “Tarih, yurt, dil, kültür ve ülkü” bağlarının oluşturulmasında “Türk Tarih Tezi”nden yararlanılacaktır. Atatürk’ün şu sözleri ile “Türk Tarih Tezi”ne verdiği önemi açıklayıcı niteliktedir:

*“ Tarih tezi olgunlaştı, onun üzerinde yürümek, durmadan çalışmak lazımdır. Bazı imansızlar olabilir, bunlar yolkesenlere benzer; aldırmayınız! ”*¹⁰⁰

2.1.1. Türk Tarih Kurumu’nun Kuruluşu

Türk Tarih Kurumu’nun kurulması, Türk tarihinin ve medeniyetinin tüm yönleriyle, birinci elden kaynaklarla bilimsel bir yol izlenerek ortaya çıkarılmasını sağlayan, belirli bir plan ve program dahilinde yürütülen ilk önemli hamledir.¹⁰¹

1930 yılında Türk tarihi çalışmalarının başladığı, devlet ve bilim adamlarının dikkatlerini bu alanda yoğunlaştırdıkları bir yıl olmuştur. 23 Nisan 1930’ da yapılan Türk Ocaklarının VI. Kurultayı, Türk Tarih Kurumu’nun kuruluşuna temel teşkil eden ilk olaydır.¹⁰²

Uluğ İğdemir Türk Tarih Kurumu’nun kuruluş sürecini şu şekilde anlatır:

“23 Nisan 1930 da Ankara’da Türk Ocakları merkez heyetinin yeni binasında (şimdiki Halkevi) toplanmış olan Altıncı Türk Ocakları Kurultayı , Türk Tarih Kurumu’nun kuruluşuna ilk temel taşı atması bakımından önem taşır. Atatürk’ün işaretleriyle Aksaray Murahhası ve Musiki Muallim Mektebi tarih muallimi Afet Hanım,

---

olan diğer bir ırk ile karıştılar. Avrupa’da tesadüf ettikleri ırk tipi dolikosefal idi. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Orta Asyalı brakisefal ırkın mümessilleridir. Biz bugünkü Türkler de onların çocuklarıyız.”; İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, ss. 245-246.

¹⁰⁰ Baykal, a.g.m., s.540.; İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, s.246.

¹⁰¹ Fahri Çoker, **Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, TTK yay., Ankara, 1983, s.1; Neşecan Uysal, “Elektronik Gelişmeler Işığında Araştırma Kütüphaneleri Sempozyumu Bildirileri”,Ankara,2003, <http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/bbyfiles/neseccanuysal.doc>, Erişim: 15.06.09 ,

¹⁰² Türk tarihi araştırmalarının başlayışı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Mahmut Şakiroğlu, “ Memleketimizde Toplu Tarih Çalışmaları- I ”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 36, Ankara, 1986, ss. 41-46.

*Atatürk'ün de hazır bulunduğu 28 Nisan Pazartesi günkü kurultay toplantısında söz alarak , Türk tarihinin eskiliğinden, Türk milletinin kurduğu büyük medeniyetlerden bahseden bir konuşma yaptı ve kırk imzalı bir takrir verdi.”*¹⁰³

Daha sonraki çalışmalarda da kurumun çekirdeği olan “Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti” oluşturulmuştur. Bu kurum devrimin kültürel cephesinden bakıldığında bir eğitim ve kültür kolu gibi çalışan dönemin tek tarih kurumu olarak adlandırılabilir. Bir yıl sonra Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adını alan Türk Ocağı Türk Tarih Heyeti'nin ilk başkanı M. Tevfik (Bıyıkoğlu), başkan yardımcıları ise İstanbul Mebusu Yusuf Akçura, Çanakkale Mebusu Samih Rıfat ve genel sekreter Aydın Mebusu Reşit Galip idi. Buna göre, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin siyasetçi tarihçiler tarafından kurulmuş olduğunu görmekteyiz.¹⁰⁴ 1931 Nisanı'nın başlarında Türk Ocakları'nın kapanması üzerine “Türk Ocağı Türk Tarihi Tetkik Heyeti”nin türesel niteliği kalmamış olduğundan, aynı kurul o zamanki dernekler kanununa göre İçişleri Bakanlığı'na başvurarak 15 Nisan 1931'de “Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti” ni kurmuştur. Dil devriminden sonra da cemiyetin adı, Atatürk tarafından 1935 yılında “Türk Tarih Kurumu”na çevrilmiştir.¹⁰⁵

Kurumun ilk nizamnamesinin, 4. Maddesi şöyledir:¹⁰⁶

“Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti maksadına ermek için aşağıdaki vasıtaları kullanır.

a) Toplanıp ilmi müzakerelerde bulunmak.

b) Türk tarihinin menbalarını araştırıp bastırmak

*c) Türk tarihini aydınlatmaya yarıyacak vesika ve malzemeyi elde etmek için icabeden yerlere taharri ve keşif heyetleri göndermek.”*¹⁰⁷

¹⁰³ Uluğ İğdemir, “Türk Tarih Kurumu'nun Kısa Tarihçesi”, **Ülkü**, C.VII, S.75, 1. Teşrin, 1944, ss. 19-20

¹⁰⁴ Büşra Ersanlı Behar, **İktidar ve Tarih- Türkiye'de Resmi Tarih Tezi'nin Oluşumu (1929-1937)**, Afa Yay., İstanbul, 1996, ss.11-15., Tam liste için bkz: Uluğ İğdemir, “Türk Tarih Kurumu'nun Kısa Tarihçesi”, **Ülkü**, C.VII, S.75, 1. Teşrin, 1944, ss. 20-21. ; Çoker, a.g.e., s.3.

¹⁰⁵ M. Taner Tarhan, **Tarih Yazımında Arkeolojinin Önemi**, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul, 1995, ss.23-24.

¹⁰⁶ “Türk Tarihi Araştırma Kurumunun Programı”,**Ülkü**, Cilt: 6, S.31, Eylül, 1935, Afet İnan , **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., IV. baskı, Ankara, 1984, s.201.

¹⁰⁷ Afet İnan bu maddeyi heyete teklif ettiğinde, Halil Ethem (Eldem) bey bu işlerin yapılabilmesi için bir uzman heyetinin gerekliliği ve bunun güç olduğuna işaret eder. Program geleceğe dair olduğu için Afet İnan'ın ısrarı ile kabul edilir. Bu maddeye dayanarak gelecekte yurt dışına öğrenciler

d) Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti mesaisinin semerelerini her türlü yollarla neşre çalışmak.

Kurucu üyeler arasında bazıları Kurum'un başkanlığını da yapmış olan Yusuf Akçura, Hasan Cemil Çambel, Şemsettin Günaltay, Hikmet Bayur, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Halil Ethem Eldem, Afet İnan, Sadri Maksudi Arsal, Reşit Saffet Atabinen, Mükrimin Halil Yinanç, Hamit Zübeyr Koşay ve diğer bazı kişiler vardı. Önceleri dar bir kadroyla kurulan Türk Tarih Kurumu, 1940'lı yıllardan sonra alanlarında iyi yetişmiş bilim adamlarıyla genişletilmiştir.¹⁰⁸

Kurulduğu tarihten, 1940 yılına kadar Ankara Halkevi'nde kendisine ayrılan üç oda ve bir salondan oluşan küçük bir bölümde çalışan Türk Tarih Kurumu; 1940 yılı sonuna gelindiğinde Atatürk'ün Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin yeni binasının plânları hazırlanırken bu binada Türk Tarih Kurumu için de yer ayrılması doğrultusundaki direktifleriyle TTK için ayrılan bir salon, bir dersane ve beş odadan oluşan mekânda çalışmalarını sürdürdü. Kurumun artan çalışmaları ve kütüphanesinin toplanması hızlandıkça, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki yer dar gelmeye başladı, bunun üzerine Kurum'a ayrı bir bina yapılması kararlaştırıldı.

Bugünkü TTK binasının yeri hakkında karar verilirken kurumun çalışmaları açısından Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne yakın olması gerektiği düşünülmüştür. Haziran 1963'de temeli atılıp, 12 Kasım 1967'de hizmete açılan bina; Kütüphane, konferans salonu, özel çalışma odaları ve yönetim bölümünden oluşmaktadır.¹⁰⁹

Amacı, Türk ve Türkiye tarihini, bunlarla ilgili konuları, Türkler'in medeniyete hizmetlerini, bilimsel yollarla incelemek, araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayımlamak, olan Türk Tarih Kurumu, kuruluşundan itibaren bu amaç doğrultusunda hem üyelerinin, hem de tarih alanında çalışan diğer bilim adamlarının yaptıkları bilimsel çalışmaları günümüze kadar yayınlamıştır. Otuz dizide toplanan

---

gönderilecektir. Afet İnan , **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., IV. baskı, Ankara, 1984,dp.7, s.201.

¹⁰⁸ Tarhan, a.g. m., ss.33-34.

¹⁰⁹ Uysal, a.g.m., s.1.

yayınlar arasında Tıpkıbasımlar, Türk Tarihinin Kaynakları, Kazı Raporları, Kongre Yayınları, Dünya Tarihi, Arşiv Belgeleri, Osmanlı Kronikleri, Atatürk ve Yeni Türkiye, Proje Yayınları ve Görsel Yayınlar bulunmaktadır.¹¹⁰

Kurumun yayınlamış olduğu süreli yayınlardan birisi olan “ Belleten” adlı dergi, 1937-1985 yılları arasında üç ayda bir yayınlanmıştır. 1985’den bugüne kadar da dört ayda bir yayınlanan Belleten dergisi kesintisiz ve düzenli bir yayınlanan hakemli bir dergi olma özelliğini korumaktadır. Belleten, uluslararası bilim dünyasında yerini almış olmakla beraber 1999 yılı 238. sayısı itibariyle de makalelerin İngilizce abstraktları da dergide yer almaktadır.¹¹¹ Derginin adını bizzat Atatürk’ün kendisi koymuştur. Bu isim aranırken “Bülten” kelimesinin anlamı araştırılmış ve araştırmalar sonucunda derginin adının anlam ve fonetik bakımından Türkçeye en yakın hali oluşturulmuş ve “Belleten” adı uygun görülmüştür.¹¹²

Kuruluş tarihinden itibaren bilimsel araştırmalara ve yayınlara ara vermeden devam etmiş olan Türk Tarih Kurumu ulusal ve uluslararası düzeyde çalışmalar yapmış ve bunları düzenlediği kongre, kolokyum, sempozyum konferans ve seminerlerde sunmuş ve tartışmaya açmıştır. Bu kongreler arasında dört yılda bir düzenlenen Türk Tarih Kongresi’nden bahsetmek gerekir.

Türk Tarih Kongrelerinden ilk ikisi Atatürk’ün koruyucu başkanlığı altında yapıldı. Her iki kongreyi de Atatürk izledi. 1932 yılında Ankara Halkevi’nde, ulusal düzeyde yapılan I. Türk Tarih Kongresi’nde, kurum üyeleri tarafından tarih tezini açıklayan konferanslar verildi ve Türk Tarihi konusunda çeşitli fikirler dinlenerek incelemeler yapıldı. I. Türk Tarih Kongresi’nin açılış konuşmasını yapan Maarif Vekili Esat (Sagay) Bey, kongrenin amacını, yeni tarih görüşünün açıklanması ve tartışılması, eğitimcilerin görüşlerinin de yardımıyla tarih öğretiminde hangi yolun

---

¹¹⁰ Uysal, a.g.m., s.1., Çoker, a.g.e., ss. 1-7.

¹¹¹ Belleten’i tarayan uluslararası indeks, abstrakt ve veri tabanları da şöyle sıralanabilir: America. History and Life (1963-), Historical Abstracts (1963-), MLA International Bibliography (2000-), Turkologischer Anzeiger (1973-), FRANCIS – Fransa’da ve tüm dünyada sosyal ve beşeri bilimler alanında yapılan uluslararası çalışmaları bilimsel topluluklara yayarak dünya literatürünü izlemelerini sağlamak amacıyla INIST (Institut de l’Information Scientifique et Technique) tarafından oluşturulan veri tabanı (1985-), Archaeologische Bibliographie (1982-). Uysal, a.g.m., s.1.

¹¹² Uluğ İğdemir, “Atatürk ve Belleten”, **Belleten**, Cilt: III, TTK Yay., Ankara, 1939, ss. 355-356, Ayrıca bkz: Belleten, Sayı:1,Ankara,1937, ss.3-9.

izleneceğinin saptanması olarak açıkladı, kongre sunulan bildiriler incelendikten sonra basılacağını ifade edildi.¹¹³ 1937 yılında Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirilen II. Türk Tarih Kongresi'nde ise Türk ve Türkiye Tarihi alanında araştırmalar yapmış olan yabancı bilim adamlarının da katıldı. Toplantıya fazla kişinin katılabilmesi ve daha çok bildiri sunulabilmesi amacıyla A ve B kısımları oluşturuldu. Katılanların çoğunluğunun profesörler ve araştırmacılardan oluştuğu kongre altı gün sürdü. Bu sayede kongre uluslararası nitelik kazanmış olup, dört yılda bir geleneksel olarak da düzenlenmeye başlandı. Kongrede tartışmaya açılan ve bildiri sunulan alanlar, tarih, arkeoloji, antropoloji ve dil bilimidir. Genellikle uygarlık tarihi anlayışı çerçevesinde düşünüldüğünden bu alanların önceliği gözetilmiş, dönem olarak ise tarih öncesi ve tarihin ilk devirleri inceleme konusu edilmiştir. Kongre için hazırlanan 90 bildirin çoğu tarih öncesi zamanlar ve arkeoloji ile ilgiliydi. Bu açıdan bakıldığında kongre bir çeşit arkeoloji kongresi niteliği taşımaktadır.¹¹⁴ Dönemin ideolojik sorunları ve ulusculuk düşüncesi içinde I. ve II. Türk Tarih Kongreleri siyasi ve akademik bir zemin hazırlamıştır.

III. Türk Tarih Kongresine 1943 yılının ilk aylarında hazırlanılmaya başlanmış ve ilk iki kongrenin olumlu etkileri görülmüştür:¹¹⁵

“ Tebliğ gönderenler arasında bilhassa Cumhuriyet devrinin yetiştirdiği genç unsurlar büyük çoğunluğu teşkil ediyordu. Bu, çok sevilecek bir netice idi. Daha beş altı yıl öncesine kadar, bilhassa eski tarih üzerinde çalışanlarımız pek az olduğu halde, kongrede eski tarihin orijinal kaynaklarından faydalanarak tebliğ hazırlamış gençler pek çoktu. Sümerceyi, Akatçayı, Eticeyi öğrenmiş, çivi yazılı vesikaları okuyarak bunlardan tarih ilmine yeni malzeme toplamış, memleket müzelerindeki eserleri tetkik ederek ilim için yeni neticeler çıkarmış gençler, kongreye ciddi, metodlu tezler gönderdiler.”

¹¹³ **Birinci Türk Tarih Kongresi**, Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, İstanbul, 1932, ss.5-9.

¹¹⁴ Uysal ,ag.m., s.2., Behar , a.g.e., ss. 173-174.

¹¹⁵ **III. Türk Tarih Kongresi**, “Kongreye Sunulan Tebliğler”, TTK yay., Ankara, 1943.s.XXX.

Tarihsel araştırmalar ulusal bir bilinç oluşturmak için yapılmakta olup, ulusal ve bilimsel bir görev olarak algılanmıştır. 1932’de toplanan I. Türk Tarih Kongresinde resmi tez açısından tarihin ikili amacı şu şekilde tanımlandığı söylenebilir: Osmanlı öncesi dönemlere dayanılarak sağlam bir milli bilinç oluşturmak ve bu bilincin arkeoloji bilimi sayesinde doğa yasalarına dayandırılması. Çağdaş Türk tarih yazıcılığının başladığı bu dönemde sorunlara çözüm bulabilmek adına önemli yerde bulunan 1932 ve 1937 Türk Tarih Kongreleri Türk Tarih Tezi’nin üstünlüğünü ilan ettiği kongreler olmuştur. 1932’de yapılan ilk kongrede oluşan Türk Tarih Tezi 1937’deki İkinci kongrede çoğunluk tarafından benimsendi. Türk Tarih Heyeti 1930 yılının sonun zamanlarında özel okullar için hazırlanmış olan tarih notlarını da içine alan “Türk Tarihinin Ana Hatları” adıyla 606 sayfalık bir lise tarih kitabı bastırıldı ve bu kitap herhangi bir değişikliğe uğramadan yirmi yıla yakın süre kullanıldı.¹¹⁶

1934 – 1938 yılları arasındaki Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki açış konuşmalarında Atatürk, TTK’dan söz ederek kamuoyu’nun ilgisini kurumun üzerine çekmeyi amaçlamış aynı zamanda hükümetin kuruma verdiği önemi belirtmiştir. Atatürk’ün asıl arzusu TTK’nın gelecekte ulusal bir akademi haline gelmesidir.¹¹⁷

Kuruluşundan itibaren kamu yararına çalışan bir dernek statüsünde olan Türk Tarih Kurumu, 11.8.1983 gün ve 2876 Sayılı Yasa ile T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’na bağlı bir kuruluş durumuna getirildi.¹¹⁸

---

¹¹⁶ Behar, a.g.e., ss.11-15, Atatürk’ün isteği üzerine bu kitaptan yüz adet basılmış ve sadece belli başlı kişilere kitap hakkındaki görüşlerini almak amacıyla dağıtılmıştır. Onbir bölümden oluşan bu kitap, ‘*Beřer Tarihine Methal*’, ‘*Türk Tarihine Methal*’, ‘*in*’, ‘*Hint*’, ‘*Kalde, Elam ve Akad*’, ‘*Mısır*’, ‘*Anadolu*’, ‘*Ege Havzası*’, ‘*İran*’ ve ‘*Orta Asya*’ başlıklarından oluşmuştur., Semavi Eyice, “Türk Tarihinin Ana Hatları”, **Belleten**, Cilt:32, No:128, Ekim, TTK Yay., Ankara 1968, ss. 512-513.; Füsün Üstel, **Makbul Vatandaşın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Türkiye’de Vatandaş Eğitimi**, İletişim yay., İstanbul, 2005,ss 222- 229.; Bittel, “Atatürk ve İlköz Tarih Araştırmaları”, ss. 203-205.; Çambel, “Atatürk ve Tarih”, ss. 269-272.; Muzaffer Göker, “Türk Tarih Kurumunun İlmiğ ve İdariğ Faaliyeti”, **Belleten**, Cilt:II, TTK yay., Ankara,1938, s.13. Ayrıca Bkz: Étienne Copeaux, **Türk Tarih Tezinden Türk-İşlâm Sentezine**, İletişim yay., İstanbul, 2006.

¹¹⁷ İnan, ag.e, s.203.

¹¹⁸ Uysal, a.g.m., s.1.

Atatürk'ün tarih ve arkeoloji çalışmalarına verdiği önem, bu dönemde tarih ve arkeoloji bilimlerinin bir devlet politikası olarak ele alınmasından anlaşılabilir ; Halkevleri, Türk Tarih Kurumu (TTK), Milli Eğitim Bakanlığı, 1933 Üniversite Reformu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve 1935'te kurulan Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi bu politikada önemli görevler üstlendiler.

Türk Tarih Kurumu çatısı altında yapılan çalışmalarda, Eskiçağ Türkiye tarihinin kaynaklara inilerek araştırılması gereği üzerinde durulmuştur. TTK, yoğun arkeolojik araştırmalara da girişmiş¹¹⁹ günümüze değin yayımladığı yüzlerce kitaptan başka, Belleten ile Eskiçağ Türkiye tarihine ve evrensel Eskiçağ tarihine ilişkin birçok araştırmancının bilim dünyasına ulaştırılmasına olanak sağlamıştır. Bugün TTK'nın kitaplığı, Ankara'daki en zengin kitaphıklardan biri durumundadır. Türkiye, 1933 yılında Ankara yakınlarındaki Ahlatlıbel'de Hamit Zübeyir KOŞAY ve Remzi Oğuz ARIK başkanlığında- Milli Eğitim Bakanlığı adına- ilk resmi kazısını da gerçekleştirmiş ; 1935'te Çorum'da, sonuçları dünya çapında yankılar uyandıracak olan Alacahöyük kazıları başlatılmıştır. TTK'nın kazılara finans desteği sağlaması ve kazı raporlarının kurum tarafından yayımlanması da Türkiye'de arkeolojinin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Bugün Türkiye çok sayıda arkeolojik kazının sürdürüldüğü bir ülke konumundadır. Kazılarda elde edilen buluntuları koruyabilmek amacıyla da birçok müze açılmıştır.¹²⁰

Atatürk tarafından çizilmiş ve saptanmış olan Türk Tarih Kurumu'nun araştırma alanı Genel Türk Tarihi ile Türkiye Tarihi'nin çeşitli dallarından başka Antropoloji, Arkeoloji ve Prehistorya bilimlerini de kapsamaktaydı. Alanın bu kadar geniş tutulması kuşku yok ki nedensiz değildi. Ulusal Tarihin oluşturulmasında ona yardımcı Arkeoloji bilimi varlık kanıtlama aracı oldu. Bunun için Antropoloji, ve Prehistorya bilimleri ile birlikte çalıştı. Bu bilimlerin adları ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına kadar duyulmamıştı.¹²¹

¹¹⁹Bkz: Afet İnan, "Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti", **Belleten**, Cilt:II, TTK yay., Ankara,1938, s.6.

¹²⁰ İplikçioğlu, a. g. e., ss.34-35.

¹²¹ Enver Ziya Karal, VIII.Türk Tarihi Kongresi Açılış Söylevi, **VIII. Türk Tarih Kongresi, 11 15 Ekim 1976:Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt:I, TTK yay.,Ankara, 1979, ss.6-7.

Atatürk, 1931 yılında *Türk Tarih Kurumu*'na gönderdiği bir mektupta Şark'ın bir hırka bir hurma zihniyetiyle tarih yazılamayacağına işaret etmektedir. Ona göre, şarklı dünya görüşü; “öteki dünyaya bağlı olma ve bir lokma bir hırka” zihniyetinin ortadan kaldırılması gerekmektedir.¹²² Bunun yanında Avrupalı tarihçi ve coğrafyacılar arasından bazılarının Türkleri ikinci sınıf bir ırk olarak tanımlamaları Türk kimliği ile ilgili bir ön yargı oluşturmaktaydı. “ Türklerin brakisefal ırka mensup olduğu ve Mısır, Anadolu, Ege ve Mezopotamya gibi coğrafyalarda büyük uygarlıklar kurmuş oldukları” savı ön plana çıkarılıp¹²³, Osmanlı öncesi Türklere atıfta bulunarak bu ön yargı değiştirilmeye çalışıldı. Bu durum genç nesilin uluslaşma süreci içindeki gerekli itici gücü de sağlayacaktı.¹²⁴

Uluğ İğdemir'in şu sözleri TTK'nın benimsediği görüşü özetlemektedir:

“Türkiye dünyanın en büyük uygarlıklarını kucagında barındıran eşsiz bir ülkedir. Topraklarımızın altında on bin yıl önceye dayanan çeşitli uygarlıkların kalıntıları yatmaktadır. 41 yıl öncesine kadar bu uygarlıkları yabancıların meydana çıkarmasını bekledik. Bu uygar ulusların arasında dil yapısı bakımından Türkçe ile akraba sayılan Protoetiler, Hurrillier, Urartular olduğu gibi, Türk olmayan, fakat Anadolu'ya özgü karakter taşıyan başka uygarlıklar da vardır. Bunlara dayanarak “ Anadolu'da gelişmiş bütün uygarlıklarda Türklerin payı vardır” Anadolu'nun bugünkü Türk halkı yalnız kültürel bakımından değil, ırk bakımından da eski Anadolu halkının varisleridir diyebiliriz. Türk Tarih Kurumu bu görüşü benimsediği için, bugünkü Türk topraklarının üstündeki ve altındaki kalıntıları incelemeyi görev saymış ve amaç maddesindeki “ Türkiye Tarihi Kaynaklarını araştırır” buyruğuna uyarak bu alanda da çalışmalarını sürdürmüştür. Bu araştırmalar yayınlarımızın:

V. Kazı raporları ve bunlarla ilgili araştırmalar

¹²² Ekrem Akurgal, “Tarih İlmi ve Atatürk”, **Bellekten** , TTK, Cilt: XX, Ekim 1956, sayı: 80, ss.580-581.

¹²³ Enver Ziya Karal, “Atatürk'ün Tarih Tezi”, **Atatürk Hakkında Konferanslar**, TTK yay., Ankara, 1946, ss.55-56.

¹²⁴ Behar, a.g.e., ss.11-15.

VIII. Türk tarihinin ana hatları için hazırlanan monografiler adlı dizilerinde yer almakta ve sayıları 37'yi bulmaktadır.”¹²⁵

TTK'nın çalışmaları arasında kazı işleri daima üzerinde durulan bir konudur.¹²⁶ Muhibbe Darga, Türk Tarih Kurumu'nun II. Dünya Savaşı yıllarında dahi çalışmalarına ara vermediğini bildirmiştir:

“II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Türkiye yokluklar içerisinde bir ülkeydi, ilaç bile güçlüğüle bulunuyordu; yine de önemli arkeolojik araştırmalar yapıldı, örneğin, Alacahöyük kazılarında 1940-45 dönemi ya da büyük kongreler yapılabildi, örneğin III. Türk Tarih Kongresi ve önemli yayınlar... TTK'nun önemli katkılarını burada belirtmek isterim. O dönemde Milli Eğitim Bakanlığı ve Hasan Ali Yücel bu işi destekliyor ve tüm Anadolu kültürlerine sahip çıkıyordu. Anadolu kültürü bir bütündür, anlayışı egemendi. En büyük kazılara 1948'de başlandı, örneğin Kültepe Kazısı bugüne değin başarıyla sürdürülmekte, bunun ne büyük bir yatırım olduğu açık. Dünyanın en eski belgelerinden birisi bizim ülkemizde ve bu bölge tarihi içinde çok önemli. Bu yatırım çok şeyler kazandırmıştır.”¹²⁷

1946 yılında Türk Tarih Kurumu üyesi olan, 1983 yılına dek kurumda çeşitli görevlerde bulunan ve kapatılmadan önce kurumun son başkanlığını yapan Sedat Alp'in TTK ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

“Türkiye söz konusu olunca araştırmalar bakımından ilk akla gelen kuruluş TTK'ydu. Kurumun çıkardığı Belleten mecmuası tetkik edildiğinde, orada , fevkalade değerli, uluslar arası bilim camiasına hitap eden yayınlara yer verildiği görülür. Öyle ki bu dergide yazı neşretmek için yabancı bilim adamlarından da büyük talep olurdu. TTK faaliyetlerini yalnız Türkçe yayınlarla sınırlandırmamış, dünyanın

¹²⁵ Uluğ İğdermir, **Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, TTK yay., Ankara, 1973, ss. 38-39.

¹²⁶ 1943-1948 arası yapılan arkeolojik çalışmaların sonuçları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Afet İnan, “Türk Tarih Kurumu'nun 1943'den 1948'e Kadar Arkeolojik Çalışmaları Türkiye Tarihine Neler Kazandırmıştır?”, **IV. Türk Tarih Kongresi Ankara 10-14 Kasım 1948: Kongreye Sunulan Bildiriler**, TTK yay., Ankara, 1952, ss. 18-37.; Çoker, a.g.e., ss. 150- 197.

¹²⁷ Beral Madra, “Prof. Dr.Muhibbe Darga”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, Yıl:9, Sayı:32-33, 1986, s.33.

çeşitli dillerinde yayınlar da yapmıştır. Gerek Belleten mecmuasında gerek TTK' nun yayınladığı monografilerde çok defa kazıların sonuçları yabancı dilde yayımlanmış, ya da yabancı bir dilde araştırma konuları, dünyadaki araştırmacılara arz edilmiştir.¹²⁸

2.1.2. Üniversitelerin Gelişimi

2.1.2.1. İstanbul Üniversitesi

Türk hümanizmasının gelişim aşamasında, bilim ve sanattaki ilerlemelerin etkisiyle İstanbul Üniversitesi reformu ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi önemli bir yer teşkil etmektedir. Bunların yanında Atatürk'ten sonra, tarihsel bir hata olarak, ortadan kaldırılan Halkevleri ve Köy Enstitüleri de bulunmaktadır.¹²⁹

Türk Toplumunu 1718'den 1918'e kadar geçen 200 yıllık dönemde Avrupa'nın askeri üstünlüğünü kabul etmiş, askeri teknolojiye yönelmiş, bunu askeri okullar ve onu izleyen sivil meslek okulları yoluyla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Ayrıca elçiliklerin sürekli hale getirilmesi, tercüme odaları, yabancı dil öğrenimi ile yenileşme hareketi siyasi bir şekil almıştır. Tanzimatla belirgin bir hale gelip 1876 ve 1908 Meşrutiyet dönemlerinde devam eden bu süreç ciddi adımlarla devam etmiştir.¹³⁰

Türkiye'nin tek üniversitesi durumunda olan İstanbul Darülfünunu'nun Atatürk inkılaplarına ve Türkiye'nin ihtiyaçlarına cevap verememesi üzerine, Darülfünun'a kendisini yenilemesi için, 1922- 1932 yılları arası zaman verilmiştir.

---

¹²⁸Füsun Oralalp, "Hititlerin Üçbin Yıllık Suskunluğunu Bozan Türk Bilgini:Sedat Alp", **Bilim ve Teknik**, Tübitak yay, Sayı:340, 1996, s.75.

¹²⁹ Özdemir Nutku, "Atatürk ve Türk Hümanizması", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 40, Cilt: XIV, Mart 1998, <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=Dergiler&IcerikNo=466>, erişim :19 Eylül 2007.

¹³⁰ Abdurrahman Çaycı, "Atatürk, Bilim ve Üniversite", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 10, Cilt IV, Kasım 1987, s.61 ; Osman Bahadır, "1933 Üniversite Reformu Niçin Yapıldı?", **Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, Ed: Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır, Türkiye Bilimler Akademisi yay., Ankara,2007, ss.52-56; Ayrıca bkz: İlhan Tekeli, "Cumhuriyet Öncesinde Üniversite Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gerçekleştirilmesinde Alınan Yol", **Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, ss.19-51.

Dönemin kültür hareketi içinde kendisini yenileyemedi¹³¹ bu zamanı geçiren Darülfünun'a Atatürk köklü bir çözüm getirmeyi planlar. Tarafsız ve yerinde kararlar verilebilmesi için yabancı bir bilim adamı görevlendirilir. Bunun için Cenevre Üniversitesi Pedagoji Profesörü Albert Malche Türkiye'ye davet edilir. Darülfünun hakkında kendisinden rapor hazırlaması istenen Malche, yaptığı incelemelerden sonra görüşlerini Bakanlığa sunmuştur (1 Haziran 1932).¹³²

Malche'in raporunda Darülfünun'un hocaları ve öğrencileri ile görüşmeler, seminer, laboratuvar çalışmaları ve kütüphanelerin incelendiği görülmektedir. Atatürk, Malche'in raporunda bahsi geçen hususların çoğunu benimsemiş ve bu raporu bir kültür programına dönüştürerek çağdaş ve milli bir üniversite oluşturma yolunda çalışmalara başlamıştır.¹³³

Prof. Malche raporunda ulaştığı genel sonucu da şöyle açıklamaktadır:¹³⁴

“ Bu olguların bütününden bir sonuç çıkarmak lazımdır ki, o da şudur; İstanbul Darülfünunu, zayıf bir randıman vermek üzere işleyen geniş bir teşekküldür. Bu nedenle çözümlenecek meselenin şekli ve mahiyeti şudur; makineyi sadeleştirmek, çalışmasını yoğunlaştırmak, bu makineyi işletenlere en mükemmel uygulama imkanlarını da vermek suretiyle çeşitli kuvvet kayıplarının önüne geçmek. ”

Köklü bir çözüm ancak Darülfünun'un kapatılıp yerine yeni bir oluşumla, İstanbul Üniversitesi adıyla tekrar açılması ile olur. 31 Temmuz 1933 tarihinde Darülfünun kapatılır ve yerine 1 Ağustos 1933'te yeni üniversite kurulur.¹³⁵ 1933'te lağvedilene kadar kurumun nizamını, 1 Nisan 1924 tarihli kanuna dayanılarak

¹³¹ Darülfünunun içinde bulunduğu durum hakkında ayrıca bkz: Sadi Irmak, **Kuruluşunun 50. Yılında İstanbul Üniversitesi**, İstanbul Üniversitesi yay., İstanbul, 1973, s.111; Nurşen Mazıcı, “Öncesi ve Sonrasıyla Üniversite Reformu”, **Birikim**, Sayı: 76, İstanbul, Ağustos 1995, s. 76.

¹³² Ali İhsan Gencer- Ali Arslan, **İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları**, İstanbul, 2004, ss. 42-46.; Ali Arslan, **Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, İstanbul, 1992, ss. 173-201; Çaycı, a.g.e., s.65.

¹³³ Prof. Malche'in Darülfünun hakkındaki raporunun ayrıntıları ve Atatürk'ün rapor hakkındaki düşünceleri için bkz: Utkan Kocatürk, “Atatürk'ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Ankara, 1984, ss.3-96; Metin Özata, **Atatürk Bilim ve Üniversite**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2007, ss. 133-150.

¹³⁴ Bahadır, a.g.m. s. 62.

¹³⁵ **İstanbul Üniversitesi Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyeleri 1453-1981**, Cilt:1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1983, ss.57-71; Çaycı, a.g.e., s. 67.

düzenlenen ve bakanlar kurulu tarafından tasdik edilen 21 Nisan 1924 tarihli talimatnamenin şekil ve esasları oluşturmaktadır.¹³⁶

İstanbul Üniversitesi'nin yeni kadrosu oluşturulurken üç kaynaktan yararlanıldı:¹³⁷

1. Eski Darülfünun'dan kadroya alınanlar.
2. Avrupa üniversitelerinde öğrenim ve ihtisaslarını başarı ile tamamlayıp yurda dönenler.
3. Yurt dışından getirilen yabancı profesörler.

Her milletten çeşitli gruplar halinde getirilmek istenen bilim adamları planı başarılı olmasa da rejim değişikliği yaşayan Almanya'da, âri ırktan olmayan üniversite hocaları Nisan 1933'ten itibaren tasfiye edilmeye başlanınca yaşanan bu tesadüf, Yahudi asıllı bu bilim adamlarının üniversitede istihdam edilmesini sağladı. 6 Haziran 1933'te İstanbul'da Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip ile yapılan toplantıda otuz kişilik bir liste üzerinde karara varıldı.¹³⁸ Reformdan önce İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi kadrosunda on dört müderris, dört muallim, altı asistan bulunmaktaydı. Üniversite reformundan sonra, okutulan derslerin bazıları kaldırılarak öğretim üyelerinin işlerine son verildi. Reform'un ardından öğretim kadrosu altı profesör, altı aday profesör, dört muallim, beş yabancı profesörden oluşmuştur.¹³⁹

---

¹³⁶ "Edebiyat Fakültesinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1901-1933) Hakkında Bazı Düşünceler", **İstanbul Üniversitesi Kuruluş, Tarihçe, Teşkilat ve Öğretim Üyeleri(1453- 1981)**, cilt:1, İstanbul,1983, ss.62-63.

¹³⁷ Ernst E. Hirsch, **Anılarım**, çev: Fatma Suphi, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 1997, ss. 208-215; Çaycı,a.g.e., s. 67.

¹³⁸ Çaycı, a.g.e., s. 68; Emre Dölen," İstanbul Darülfünunu'nda ve Üniversitesi'nde Yabancı Öğretim Elemanları", **Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, ss. 120- 154.; Regine Erichsen, "1933-1944 Arasında Alman Bilim İnsanları: Türk Bilimine Katkıları ve Politik Koşulların Etkileri" **Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, ss.305-316.; Regine Erichsen, "Die Türkei Als Zufluchtsort Emigration Deutscher Forscher '33 - '44", **Forschung Mitteilungen der DFG 2-3/95**, ss. 33-35.

¹³⁹ "Edebiyat Fakültesinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1901-1933) Hakkında Bazı Düşünceler", ss.62-63; Ersoy Taşdemirci, **Belgelerle 1933 Üniversite Reformunda Yabancı Bilim Adamları**, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 1992, ss. 1-39.

1933'te, Darülfünun'un kapatılması ile ilmi ve idari alandaki özerk yapı ortadan kaldırılmış, üniversite Maarif Vekaleti'ne bağlı bir okul tarzında idare edilmeye başlanmıştır. Öğretim üyelerine de, Maarif Vekaleti memurlarının bağlı olduğu kanunlar uygulanmaya başlanmıştır.¹⁴⁰

İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesinin tedris ve imtihanlar talimatnamesine göre fakülte, bölümler ve ders içerikleri bakımından dört zümreye ayrılmıştı: tarih, coğrafya, edebiyat, felsefe: ¹⁴¹

Felsefe zümresinin dersleri:

— Terbiye, içtimaiyat ve ahlak, felsefe tarihi, ruhiyat, mabadü't-tabiiye mantık, islam felsefesi, dinler tarihi.

Tarih zümresinin dersleri:

— Eski Doğu tarihi, Yunan ve Roma tarihi, Orta çağlar tarihi, Yeni zamanlar tarihi, Son zamanlar tarihi, Türk tarihi, Türkiye tarihi, Sanat tarihi ve arkeoloji (konferans).

Edebiyat zümresinin dersleri:

— Türk edebiyatı tarihi, Batı edebiyatı tarihi, İran edebiyatı tarihi, Arap edebiyatı tarihi, Metinler şerhi, Türk dili tarihi, Umumi lisanîyet.

Coğrafya zümresi dersleri:

— Tabii coğrafya, Beşeri ve iktisadi coğrafya, Türkiye coğrafyası, Mevzii coğrafya.

Alman öğretim üyeleri, yeni kurulan üniversitede yeni ders kitapları hazırlayarak ve geleceğin Türk bilimadamlarını yetiştirerek akademik geleneğin oluşmasını sağladılar. Deney – gözlem metodu ve araştırmacı bakış açısı, yabancı dil öğrenimi ve uluslararası yayınların oluşturulması İstanbul Üniversitesi'nin gelişmesinde etkili olan bu Alman öğretim üyelerinin katkılarından birkaçıdır.

---

¹⁴⁰ Ali Arslan, “ Cumhuriyet Dönemi İstanbul Darülfünunu'nda Öğretim Üyesi Olmanın Şartları ve İlmi Yetersizlik Dolayısıyla Görevden Alınma”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 14, Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul, 1994, s.171.

¹⁴¹ “Edebiyat Fakültesinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1901-1933) Hakkında Bazı Düşünceler”, ss.62-63.

Böylelikle “inkılapçı kadro” yetişmeye başlamıştır.¹⁴² Üniversitenin halk konferansları düzenlemesi ve kapasitesinin artırılması da önemli gelişmelerdendir.¹⁴³ Batı hukukunu benimseyen Türkiye için, hukuk ve tıp alanlarında akademik disiplinin sağlanması, kütüphanelerin, öğretim sistemlerinin kurulması, Türk arkeologlarının yetiştirilmesinde de Alman öğretim üyelerinin katkıları söz konusudur. Önemli Alman bilim adamları tıp, botanik, jeoloji, kimya, biyokimya alanlarında da hizmet vermiştir.¹⁴⁴

Edebiyat Fakültesi'nin kurulmasından sonra 1934 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey'in tavsiyesi üzerine Dr. Helmuth Theodor Bossert, fakülteye profesör olarak alındı ve daha sonra bir kürsü haline gelecek olan “Türk Arkeoloji Enstitüsü” müdürlüğüne getirildi. Böylelikle Önasya kültürlerinin yazıları, dilleri ve arkeolojisi ile ilgili her biri farklı alanlarda yapılması gereken bu çalışmalar, birbirinden faydalanarak yapılmaya ve bu alanlarda uzmanlaşacak bilim insanları yetiştirilmeye başlandı. 1940-1941 öğretim yılında Edebiyat Fakültesi'nde yapılan bir değişiklik ile “Eski Önasya Dilleri ve Kültürleri Kürsüsü” kuruldu.¹⁴⁵ Bunun yanında ünlü arkeolog ve İstanbul Müzeler Müdürü Aziz Ogan'ın 1935 yılında Berlin'de arkeoloji eğitimi alan kızı Prof. Dr. Jale İnan, dönüşünde İstanbul Üniversitesi İlkçağ Tarihi kürsüsü profesörü Clemens Emin Bosch'un yanına asistan olarak girmiştir. 1946'da Klasik Arkeoloji Kürsüsü kurulduğunda da Almanya'da klasik arkeoloji eğitimi almış olan bölüm başkanı Prof. Arif Müfit Mansel'in asistanı olmuştur.¹⁴⁶ Bu gelişmeler, yurtdışında eğitim alan bilim adamlarının İstanbul Üniversitesi'nin ve eskiçağ bilimlerinin gelişmesini sağlayan önemli adımlarıdır.¹⁴⁷

---

¹⁴² Üniversite Reformu CHP kongresinde de gündeme gelmiştir. Hazırlanan programda milli eğitimin hedefleri kısmında cumhuriyetçi, milliyetçi ve laik vatandaş yetiştirmek için Darülfünunun ıslah edileceği de belirtilmiştir; **Hâkimiyet-i Milliye**, 15.05.1931, s.2.

¹⁴³ Çaycı, a.g.e.,s.69.

¹⁴⁴ http://www.istanbul.edu.tr/iletim/?page=templateneews/detail&int_Id=8&int_Dt=20030501, erişim:10.06.2009.

¹⁴⁵ Şevket Dönmez, Meltem Doğan Alparslan, Metin Alparslan, Sabahattin Ezer, “Eski Önasya Dilleri ve Kültürleri Kürsüsü Tarihçesi (1934-2002)(Hititoloji ile Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalları, **Anadolu Araştırmaları**, Sayı: XVI, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak.Yay.,İstanbul, 2002, s.145.

¹⁴⁶ Recep Yıldırım, “Atatürk'ten Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: II, Sayı: 6- 7, Yıl: 1996- 1997, İzmir, ss. 37-38.

¹⁴⁷ İstanbul Üniversitesi'nin 1932-2000 yılları arasında gerçekleştirmiş olduğu kazılar için bkz: Oktay Belli, **İstanbul University's Contributions to Archaeology in Turkey (1932-2000)**, İstanbul University Rectorate Publications, İstanbul, 2001, ss.XII-XV.

İstanbul Üniversitesi'nin uluslararası standartlara kavuşması ve Ankara Üniversitesi'nin kurulması, gelecekte açılacak üniversitelere rehberlik etmiştir. Türkiye'nin kültür birliğini sağlaması ön görülen bu üniversiteler, üniversite reformunun sonucu olarak görülebilir.¹⁴⁸

2.1.2.2. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi:

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin açılması Türkiye'de bilimsel tarih çalışmalarının artmasını sağlayan gelişmelerden biridir. Bu fakültenin kurulması için hazırlıkları başlatan Atatürk, 1930'lu yıllarda tarih kongrelerine ve tarih kitaplarının yazımına hız vermiş ve DTCF'nin açılması da bu çalışmalara boyut kazandırmıştır. Atatürk'ün 11 Mart 1935'te Çankaya'da Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin kurulması için Maarif Vekiline emir verdiği, aslında bu fakültenin kurulması fikrinin daha öncelere dayandığı ve bunun bir zorunluluk olduğunun düşünüldüğü, Afet İnan'ın anılarında yer almıştır. Tarih çalışmalarına destek olması düşünülen Türk Dil Kurumu, DTCF'den daha önce kurulmuş ve bu iki kurumun akademiye dönüştürülmesi fikri ile yurt dışına öğrenci göndermek yerine DTCF'nin kurulması tercih edilmiştir.¹⁴⁹

Arkeoloji, antropoloji, etnoloji gibi Türk tarihinin doğru araştırılması için gerekli görülen tarihe yardımcı bilimler alanında araştırmacılara duyulan ihtiyaç Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin açılması fikrinin oluşmasında etkili olmuştur. Anadolu topraklarındaki kültürel mirası ortaya çıkarma düşüncesini gerçekleştirmek için bu fakültenin açılması zorunluydu. Fakültenin Ankara'da açılması aynı zamanda Atatürk'ün başkenti bir kültür merkezi haline getirme amacına da hizmet etmiştir.

¹⁴⁸ Çaycı, a.g.e.,s.69., Erdal İnönü, "İstanbul Üniversitesi'nin 1933 Reformu'ndan Sonraki Gelişmesi Üzerine Düşünceler", **Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, s. 88.

¹⁴⁹ Afet İnan , **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, ss.227-229; Esma Torun, "Atatürk ve Tarih", **Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılına Armağan**, Kocaeli Üniversitesi yay., Kocaeli, 2007, s. 220.; Ankara'da bir üniversitenin açılacağı yaklaşık bir yıl öncesinden Ulus Gazetesi'nde "Ankara Üniversitesi açılıyor" başlığı ile ilan edilmiştir: "*Önümüzdeki yıl Ankara'da bir üniversite açılacaktır. Üniversite Tarih, Coğrafya, Fen ve Hukuk Fakülteli olacaktır. Üniversite Atatürk Enstitü binasında açılacaktır.*", **Ulus**, 10 Aralık 1934, s.3.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, yeni açılacak öğretim kurumlarında görev alması düşünülen öğrencilerin yetiştirilmesi için yurtdışına gönderilmesi uygulamasına başlanmıştı. Almanya, Fransa, İngiltere, İsviçre, Macaristan ve ABD seçilen ülkeler arasında öncelikli olanlardı. 1926-1927 yıllarında, sınavla belirlenen, başarılı lise mezunu bu öğrenciler yurtdışına gönderilmiş ve yüksek öğrenimlerini tamamlamaları sağlanmıştır. Şevket Aziz Kansu, Enver Ziya Karal, Cemal Alagöz ve Bedrettin Tuncel Fransa'ya. Bekir Sıtkı Baykal, Şinasi Altındağ, Halil Demircioğlu, Cemal Tukin, Danyal Bediz, Niyazi Çıtakoğlu, Melahat Özgü, Ekrem Akurgal, Sedat Alp, Nusret Hızır ve Pertev Naili Boratav Almanya'ya; Orhan Burian, İrfan Şahinbaş, Hamit Dereli, Saffet Korkut İngiltere'ye; Aydın Sayılı, Muzaffer Şenyürek, Muzaffer Şerif Başoğlu, Niyazi Berkes ve Behice Boran ABD'ye gönderilmişlerdi.¹⁵⁰ Tarih, coğrafya, arkeoloji, antropoloji, eski ön Asya dilleri, değişik filolojiler vb. alanlarda öğrenim görmek ya da ihtisas yapmak üzere yurtdışına gönderilen bu öğrenciler, dönüşlerinde Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi öğretim kadrosunda da yer aldılar.

Halil İnalçık, II. Türk Tarih kongresine DTCF öğrencisi olarak katılmış ve DTCF'nin kuruluş amacını şu şekilde ifade etmiştir:¹⁵¹

“Atatürk'ün huzurunda Afet Hanım başta olmak üzere. Ondan sonra 1934-35 yılında bütün tarih tezlerinin ilmi temellerini bulmak, İlmîni yapmak için de bir fakülte kurma projesini benimsedi. Ve bu fakülteyi kurdu. DTCF'ni. Bu isim, o zaman burada tesis edilen bölümler, Atatürk'ün tarih tezini ilmi bir şekilde incelemek için kurulmuş bölümlerdir.”

Atatürk, Tarih ile Coğrafya bilimlerinin işbirliğini göz önünde tutarak fakültenin adında “ tarih - coğrafya ” kelimelerinin geçmesini istedi. Fakültenin kuruluş hazırlıkları devam ederken Türk tarihinin kaynaklarının ortaya çıkarılması ve

¹⁵⁰Şerafettin Turan, “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Türkiye'nin Bilim, Eğitim ve Kültürel Yaşamındaki Yeri”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara, 2003, s. 204.

¹⁵¹Halil İnalçık, “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Kuruluşu ve İlk Yılları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara, 2003, ss. 199-202.

Türk dilinin gelişme sürecinin araştırılması, dilin sadeleştirilerek yabancı sözcüklerin etkisinden kurtarılması görüşü ile gerekli olan “ *dil* ” unsuru gözönünde bulunduruldu. Bu kelimenin de fakültenin adına eklenmesiyle, fakültenin tam adı “ *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi* ” oldu.

Bakanlar Kurulu'nun 20 Mayıs 1935 tarihli toplantısında kabul edilen ve Başbakan İsmet İnönü'nün imzasını taşıyan kanun tasarısı, 23 Mayıs'ta TBMM başkanlığına sunulmuştur. Tasarının gerekçesi fakültenin açılmasındaki amacı içermektedir:¹⁵²

“ *Hükümet merkezimizde bir taraftan Türk kültürünü bilgi metodu ile işleyecek tetkik ve araştırma müessesesine olan ihtiyaç, diğer taraftan orta tahsil müessesemize ulusal dil ve tarihimizin ilmi ve en yeni telakkilerine göre hazırlanmış muallim yetiştirmek ve bugünkü muallimlerimizin bu yönden bilgilerini tamamlamak lüzumu, Ankara'da bir Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi kurulmasını icabetirmiştir (gerektirmiştir).* ”

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kurulması hakkındaki yasa 14 Haziran 1935'te TBMM'de kabul edilir. Atatürk'ün bu konu ile ilgili düşünceleri de Maarif Vekili Saffet Arıkan tarafından milletvekillerine açıklanmıştır. Atatürk sadece fakültenin kurulması ile ilgili emri vermemiş, fakülte binasının yapımı, bina içindeki enstitüler ve kütüphaneler için ayrılacak yerler üzerinde de titiz bir çalışma yapmıştır. Birçok yabancı üniversitenin işleyişi, programları ve tüzükleri üzerinde inceleme yapmıştır. Fakültenin öğretim kadrosu yavaş yavaş oluşmaya başlamış ve kadroya yurtdışında eğitimlerini tamamlamış ve alanlarında yetkin olan Avrupalı bilim adamları da eklenmiştir.

Bir öğretim kurumunun oluşturulmasında gerekli olan öğretim kadrosu ve araç-gereçlerin sağlanması, yasal altyapının oluşturulması kadar önemlidir. Bakan Abidin Özmen, bu tarz hazırlıklara girişileceği vakit İstanbul Üniversitesi'nden yardım ve görüş alır. Bakanlıkla birlikte çalışacak; ama onun haricindeki hazırlıkları

---

¹⁵²Turan, a.g.m., s. 206.

da yürütebilecek yetkili birinin bulunması gereği ile dönemin Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çambel, Dekan Vekili olarak atanır. Bu seçimin, Atatürk'ün görüşünün ve fakültenin Türk Tarih Kurumu ile olan yakınlığının yansıması olduğunu söyleyebiliriz.¹⁵³ Hazırlıkların tamamlanması uzun sürmüş, bu sırada fakülte binasının yapımının tamamlanamamasından dolayı Evkaf Apartmanı, fakülte için ilk yerleşilecek adres olarak gösterilir.¹⁵⁴ Fakülte, 9 Ocak 1936 tarihinde Ankara Halkevi'nde Atatürk'ün de katıldığı bir törenle açılır. Açılış konuşmasını Saffet Arıkan yapar, ilk dersi de Afet İnan verir: “ Tarihe giriş”¹⁵⁵

Türklüğün ve Türkiye tarihinin, kültürünün bilimsel yöntem ve ilkelere göre ayrıntılı bir şekilde incelenmesi için, diğer kürsülerin yanında Sümeroloji, Hititoloji, Arkeoloji, Klasik Filoloji, Klasik Şark Dilleri, Sinoloji, Hindoloji, Fizik ve Sosyal Antropoloji, Hungaroloji gibi sahaların da tam ve yetkin şekilde Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi bünyesinde bulunmasına önceden karar verilmiştir. Atatürk,

---

¹⁵³ Turan, a.g.m., s. 206.

¹⁵⁴ Ülkenin ilk resmi mimarlık okulu olan Sanâyi-i Nefise mektebinin devamı olan Güzel Sanatlar Akademisi 1930'lara kadar Ulusal Mimarlık akımının ilkelerine göre eğitim vermiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra gelişen Türkiye Mimarlığında ikinci dönem olarak adlandırılan 1927-1933 yıllarında mimarlık eylemleri kuram ve uygulama yönünden yabancı mimarların özellikle Alman ve Avusturya mimar ve hocalarının etkisi altında kalmıştır. Türkiye'nin kentleşme hareketinde büyük rol oynayan Ankara kentinin kurulmasında yeni teknolojilerin (örn. Betonarme) büyük oranda uygulama alanına aktarılması, ülke mimarlığına yeni boyutlar kazandırmıştır. Cumhuriyet'in ilanı izleyen ilk yıllarda 1940'lara kadar her alanda kurumsallaşma çabaları sürdü. Yeni başkent Ankara'da imar ve mimari alanında gereksinimlerin ortaya çıkması yeni düzenlemeler yapılması ihtiyacını doğurdu. Ülkenin son yüzyıl içinde eğitim alanında yaşadığı sorunlar nedeniyle mimarlık ve meslek alanında doğan ihtiyacı yabancı mimarlar doldurmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'den yurt dışına gönderilen öğrenciler yurda dönmüş bu genç mimarlar meslek hayatında etkin olmaya başlamıştır.; İlhan Tekeli, “Dönemin Ekonomik Sosyal Siyasal Yapılanması”, **Bir Başkent Oluşumu Ankara 1923-1950**, 15- 16-17 Ekim 1993, Kongreye Sunulan Bildiriler, TMMOB Mimarlar Odası, Alman Kültür Merkezi, 1993, ss.19-23; Afife Batur, “Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:V, İletişim yay.,İstanbul, ss.1380-1413; Afife Batur, “ Ankara'nın Başkent Oluşu ve Kentsel Kuruluşu”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:V, İletişim yay.,İstanbul, ss. 1384-1387.; Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin yeni binasının inşası sırasında Fakültenin öğrenim yaptığı yer, Vakıf Apartmanı'dır. Başkent “Birinci Ulusal Dönemi”ne ait bu büyük ve görkemli binanın mimarı Gazi Eğitim Enstitüsü'nünü de yapan Mimar Kemalettin' dir. yıllık 500.000 liraya 4 dairesi kiralanan apartmanda; derslikler, bürolar, kitaplık ve yatılı öğrencilerin kalacakları yatakhane, yemekhaneler için gerekli düzenlemelerin yapılması çalışmalarına başlandı., Turan, a.g.m., s. 208.

¹⁵⁵ Recep Yıldırım, “Atatürk'ten Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:II, Sayı:6- 7, Yıl: 1996- 1997, İzmir, s.35; Güven Arsebük, “Dünden Bugüne Arkeoloji”,**Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:I, İletişim yay., İstanbul, 1983,s.72; Afet İnan, “ Gazi M. Kemal Atatürk ve Kültür Meseleleri”, **Bellekten** , TTK, Cilt: XX, Ekim 1956, sayı: 80, s.558: açılış yılını 1936 verirken; İplikçioğlu açılış yılını 1935 olarak vermiştir; Bülent İplikçioğlu, **Eskibati Tarihi-I, Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya**, TTK yay., Ankara 1997, s.35.

fakültenin kuruluş hazırlıkları yürütülürken ilim ve öğretim kadrosunun gerçek modern ilmin talep ve icaplarına uygun bir seviyede kurulması için bilim aleminde seçkin duruma gelmiş ve o yıllarda Alman üniversitesinde bir kısmının vazifelerine son verilmiş ve verilmekte olan öğretim üyeleri ile anlaşma ve sözleşmelere girişilmesini söylemiştir. Bu durum Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nin öğretim kadrolarını çok güçlendirmiştir.¹⁵⁶

Alanlarında uzman on Alman bilim adamıyla anlaşmaya varıldı ve birçoğu ile sözleşme imzalandı: George Rhode, B Landsberger, H. Güstav Guterbock, Walter Ruben, Karl Menges, Anna-Maria von Gabain, Herbert Louis, Von der Osten. Bu Alman bilim adamlarının dışında Türk tarihi yönünden önemli olan Macarca'yı öğretmek üzere Macar Türkolog Laszlo Rasonyi ile de anlaşıldı. Bu anlaşmaların yanında çalışmaları ile ün yapmış Türk profesörler de fakülte kadrosuna dahil edildiler. Şevket Aziz Kansu fakülteye ilk atanan hoca oldu. İsviçre'de öğrenim görmüş olan Musiki Muallim Mektebi Öğretmeni Afet İnan'ın atanmasının ardından, o sırada milletvekilliği görevini yürüten dört tarih profesörü de fakültedeki yerlerini almıştır: Kars milletvekili Ord. Prof. Dr. Fuat Köprülü, Sivas Milletvekili Ord. Prof. Dr. Şemsettin Günaltay, Konya Milletvekili Prof. Dr. Muzaffer Göker ve Manisa Milletvekili Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur.¹⁵⁷

Prof. Dr. Landsberger ve Prof. Dr. H.G.Guterbock eski Önasya ve Anadolu uygarlıkları alanında çağdaş eğitim ve öğretim olanakları sunmuşlardır. Bunlardan dünyaca tanınan bir meslek adamı olan Prof. Benno Landsberger çivi yazısı ilminin geliştirilmesi için Sümeroloji kürsüsünün başına getirilmiştir. Fakülte kurulunca

---

¹⁵⁶ Regine Erichsen, "Sığınmacı Alman Bilim Adamlarının Etkisi ve Dönemin Türk-Alman İlişkileri", **Bir Başkent'in Oluşumu Ankara 1923-1950**, 15- 16-17 Ekim 1993, Kongreye Sunulan Bildiriler, TMMOB Mimarlar Odası, Alman Kültür Merkezi, 1993, ss. 26- 37.

¹⁵⁷ Fakülteye atanan yabancı bilim adamları ile ilgili ayrıca bkz: Regine Erichsen , "Medizinemigration in die Türkei", **Emigrantenchicksale Einfluss der Judischen Emigranten auf Sozialpolitik und Wissenschaft in den Aufnahmeländern** , Schriftenreihe Medizin und Judentum, Band – 7, Mabuse- Verlag Frankfurt am Main, ss. 67-82; Regine Erichsen, "Emigrantenhilfe von Emigranten – Die Notgemeinschaft deutscher Wissen- Schaftler in Ausland", **Exil Forchung 1933-1945** , Jahrgang 1994 , nr. 2, ss.51-69; Regine Erichsen, "1933-1944 Arasında Alman Bilim İnsanları: Türk Bilimine Katkıları ve Politik Koşulların Etkileri" **Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, Ed: Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır, Türkiye Bilimler Akademisi yay., Ankara,2007 , ss.305-316.; Regine Erichsen, "Die Türkei Als Zufluchtsort Emigration Deutscher Forscher '33 - '44", **Forschung Mitteilungen der DFG 2-3/95**, ss. 33-35. Turan, a.g.m., s. 208.

davet edilen yetkili yabancı bilim adamlarıyla toplantılar yaptıktan sonra, Atatürk, 1835'lerden beri bütün dünyada Assuroloji (Asurca) adıyla anılan sahanın "Sümeroloji Kürsüsü" adı altında açılmasını telkin etmiştir. Bu bölümün ilk öğrencileri arasında sonraki çalışmalarıyla haklı bir üne kavuşan çok değerli iki bilim kadını yer almıştır: Muazzez İlmiye Çığ ve Hatice Kızılyay.¹⁵⁸

Eski Anadolu uygarlıklarına yönelme anlayışı ile yapılan çalışmalarda o tarihlerde (1933-1934) Almanya'da öğrenci olarak bulunan ve sonra adlarını dünyaya duyuran, Prof. Dr. Ekrem Akurgal ve Prof. Dr. Sedat Alp ile Prof. Dr. Halil Demircioğlu'nun Berlin Üniversitesi'nde Eskiçağ tarihi ve arkeoloji tahsiline başlamaları önemli bir etkiye sahiptir. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde İlim Tarihi kürsüsünü kuran Prof. Dr. Aydın Sayılı, yine Atatürk tarafından Amerika'ya tarih ve tercihen de bilim tarihi ile ilgili eğitim almak üzere gönderilmiştir. Aydın Sayılı 1943 yılında DTCF'de göreve başlamış, bilim tarihi ve felsefe alanında otorite olmuştur. Bunlardan daha önce de 1926'da Remzi Oğuz Arık arkeoloji ve sanat tarihi öğrenimi için Paris'e gönderilmiş ilk bilim adamıdır.¹⁵⁹

Fakülteye doçent ya da yardımcı doçent ve ilmi yardımcı olarak atanan Bekir Sıtkı Baykal, Cemal Tukin, Cemal Alagöz, Danyal Bediz, Niyazi Çıtakoğlu, Melahat Özgü, Saffet Korkut, Hamil Dereli, Orhan Burian, Şükrü Akkaya gibi bilim adamları da yurtdışında öğrenimlerini tamamlamışlardı. Bu isimlerin bazıları yabancı profesörlerin derslerinde çevirmenlik görevi de yapmışlardır. Türk Dil Kurumu uzmanlarından İbrahim Necmi Dilmen, Abdülkadir İnan ve Hasan Raşit Tankut'un Türk dili ve edebiyatı derslerine girmesi kararının alınmasıyla, daha açılışında fakültenin yirmi beş kişilik kadrosunun oluşturulduğu söylenebilir. Fakültenin açılışını izleyen sene Şinasi Altundağ ve ilk mezunlarını verdiği 1940'a kadar, Halil Demircioğlu, Ekrem Akurgal, Sedat Alp, Bedrettin Tuncel, Muzaffer Şenyürek, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Remzi Oğuz Arık, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Suut Kemal Yetkin, Tahsin Banguoğlu, Necati

---

¹⁵⁸ Hirsch, **Anılarım**, a.g.e., ss 365- 369; Yıldırım ,a.g. m., ss. 35-36.; İnalçık, a.g.m., s. 201.

¹⁵⁹ Yıldırım, a.g. m., ss. 37-38.

Akder, Hamdi Ragıp Atademir ve Cemal Tukin ile yer değiştirerek İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden nakledilen Enver Ziya Karal da fakülte kadrosuna katılmışlardı.¹⁶⁰

Fakültenin açılışı öncesinde öğrencilerin kayıtlarının uzun sürmesi, fakülte öğretim kadrosunda görev alan profesörlerin sözleşmelerinin tamamlanamaması gibi aksaklıklar yaşandı. Sözleşmelerin bitirilememesi dolayısıyla bazı profesör ve uzmanların Ankara'ya gelişleri gecikti. Eski Önasya dilleri için Profesör Landsberger, Eti dili (Hititçe) için Dr. Güterbock, Sinoloji (Çince) için Dr. Von Gabain, İndoloji ve Sanskritçe için Dr. Walter Ruben ve coğrafya için de Profesör Herbert Louis ile anlaşmaya varıldı. Latin ve Grek dilleri profesörlüğü kadrosuyla üniversitede yer alacak olan Prof. Dr. Rohde 4-6 Kasım, Prof.Dr. Herbert Louis ile Von Gabain 17 Kasım'da, Prof. Dr. B. Landsberger ise 30 Kasım'da başkente ulaşabildiler. Yabancı öğretim üyeleri kadrosunda yer alan Von der Osten, Karl Menges ve Wolfram Eberhard daha sonra üniversiteye ataması yapılan hocalardır. Fakülteye Avrupa'da öğrenimlerini tamamlayan beş Türk, doçent ve bir Türk de profesör olarak atanmıştır. İstanbul Tıp Fakültesi'nden nakledilen Şevket Aziz Kansu Antropoloji bölümünün başına geçer ve böylece Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin kadrolu ilk Türk profesörü olur. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Dr.Melahat Özgü, Dr. Danyal Bediz ile İngiltere'de okuyan Bayan Saffet Korkut ve Hamit Dereli doçent olarak atanan diğer isimlerdir.¹⁶¹

9 Ocak 1936'da açılan DTCF, bu tarihten önce de bazı dersleri vermeye başlamıştı. İlk yıl dil, tarih, coğrafya ve arkeoloji adlarıyla dört - adına 'enstitü' de diyebileceğimiz - bölüme ayrılmış ve bu bölümlere bağlı olarak on sekiz dalda öğretim yapılmıştı. Bu dallar, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Antropoloji, Sümeroloji, Akadca, Hititoloji, Hungaroloji (Macar Dil ve Edebiyatı), Sinoloji (Çince), İndoloji (Eski Hint Dilleri ve Sanskritçe), Yunan ve Latin dili ve edebiyatları ile yaşayan dillerden Alman, Fransa, İngiliz, Arap, Fars (İran), Rus dili ve edebiyatından oluşuyordu. Bunlara 1936-1937 öğretim yılında arkeoloji, 1939-1940'da da felsefe öğretimi eklenmişti. Böylece daha ilk yıllarda gelişme gösteren fakülte, zaman içerisinde Sanat Tarihi, Kütüphanecilik ve Tiyatro gibi yeni

---

¹⁶⁰ Turan, a.g.m., s. 208.

¹⁶¹ Turan, a.g.m., s. 208.

bölümlerin ve yeryüzünde konuşulan belli başlı dillerin öğretiminin yapıldığı kürsülerin açılması sonucunda bugünkü görünümüne kavuştu.¹⁶²

“ *Yarın bizi saran tabiat unsurları içinde, binlerce ve binlerce sene evvel söylenmiş sözleri olduğu gibi toplayıp tespit etmek imkânına elbette varılacaktır. Tabiatın bugün için esrar dolu sinesine gireceği muhakkak görülen insan zekâsı, beklenen hakikatleri ortaya koyacaktır. Yine bu insan zekâsıdır ki, beklediğimiz neticeyi elde etmemiş olmakla beraber, bugünkü araştırmacı zekâları tatmin edecek ve tarihi aydınlatacak yeni metotlar ve ilimler bulunmuştur. İşte Arkeoloji ve Antropoloji, o bilimlerin başında gelir. Tarih, bu son ilimlerin bulduğu belgelere dayandıkça temelli olur. Tarihi bu belgelere dayanan milletlerdir ki kendi aslını bulur ve tanır.*

İşte bizim tarihimiz, Türk Tarihi, bu ilim belgelerine dayanır. Yeter ki, bugünün münevver gençliği bu belgeleri vasıtasız tanınsın ve tanıtsın. ”

Yabancı bilim adamlarının içinde ülkemize hizmet vermiş hukukçu profesör Ernst E. Hirsch anılarında yer alan: “ 1933 yılında hakim olan ilke, meslek yüksek okulu değil, Türkiye’de Batı Avrupa Üniversitelerinin ayarında, gerçeği araştıran ve derinleştiren, bilgiyi toplayan, düzenleyen, çoğaltan ve yayan bir bilim yuvası niteliğinde bir bilim kurumu kurmaktı. Üniversite gövdesi bir bilim ise, öğretim ve öğrenim de bu gövdeden fışkıran filizler ve dallardı. İşte, Atatürk’ün Ankara’da Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi binasının üzerine “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” cümlesini yazdırması da en çok bu temel görüşün ışığında anlamak mümkündür.” sözleriyle Atatürk’ün üniversite ile ilgili düşüncelerini açıklamıştır.¹⁶³

Türkiye’de tarih çalışmalarının modern usüllere göre yapılması ve tarih yazımının gelişiminde DTCTF’nin açılması önemli bir yere sahiptir. Fakülte içinde

---

¹⁶² Mete Tunçay, “ 1946 ve Sonrasında Üniversite”, **Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)** Ed: Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır, Türkiye Bilimler Akademisi yay., Ankara, 2007, ss. 317- 320; Turan, a.g.m., s. 206.

¹⁶³ Hirsch, a.g.e, s.211.

tarihe yardımcı bilimlerin de bulunması Türk tarih yazımında bilimsel kanıtlara dayanılması sonucunu vermiştir.

2.1.3. Çağdaş Arkeoloji'nin Oluşumu:

Yunanca eski anlamına gelen “arkeo” ve bilim anlamına gelen “ logos” sözcüklerinden oluşan Arkeoloji, yazılı ve yazısız dönemlerde, insan elinden çıkan her türlü alet, sanat eseri ve mimari kalıntının, insanlık tarihi süresince geçirilen teknolojik gelişim basamaklarının, yaşam tarzının ekonominin ve kültürün incelenmesini sağlayan bilim dalıdır. İnsanların geçmişe olan merakı ve güzel eserlerin toplanarak koleksiyonlarının oluşturulması, arkeolojinin ve müzeciliğin temellerini atmıştır.

Arkeoloji alanındaki zenginliği ve tarih öncesi dönemden itibaren kesintisiz bir şekilde yerleşime ev sahipliği yapmış olan Türkiye’de , 18. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte Eski Yunan ve Roma kalıntılarının keşfedilmesi için Ege Bölgesi ve Yakın Doğu’ya geziler düzenlenmiştir. Anadolu’nun tarihi zenginliği Avrupa’da dikkat çekmiş, 19. yüzyılın başlarında Osmanlı idaresi Anadolu ve Mezopotamya’da kazılar başlatmıştır. Çıkarılan eserlerin yurtdışına götürülmesi ve Avrupa müzelerinde sergilenmesi bu kazı faaliyetlerinin dramatik bir sonucudur.

Tarihi eserlerin öneminin yavaş yavaş anlaşılması ile İstanbul’da Müze-i Hümayun’da 1869 yılında oluşturulan ve müdürleri yabancı bilim adamlarından oluşan imparatorluk müzesinde yabancı eserler toplanmaya başlanmıştır. 1874 yılında çıkarılan eski eserler kanunu ile yurtdışına çıkarılan eserlere bir düzenleme getirilmiş ve 1881 yılında müze müdürlüğüne getirilen Osman Hamdi Bey, arkeolojik araştırmaları düzenlemek adına gerçekleştirdiği çalışmalarla ilk kazılar da başlamıştır.¹⁶⁴

---

¹⁶⁴ İnönü ansiklopedisi Anadolu arkeolojisini 2 döneme ayırır ; Birinci dönem, Heinrich Schliemann’ın 1871 yılında Troia (Hisarlık) da başladığı kazı ile başlatılıp Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar getirilir. İkinci dönemi ise Birinci Dünya Savaşı sonrası yürütülen kazıların sistemleştirilmesi ve Osman Hamdi’nin çalışmaları ile başlar, Anadolu kültürlerinin kronolojisinin oluşturulması, İç Anadolu’daki kültür katlarının tayini ile birlikte Cumhuriyet Döneminin ilk sistemli kazısı

Atatürk, cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak tarih bilincinin oluşturulmasında ise arkeoloji biliminden yararlanılması gerektiği fikrindedir: ¹⁶⁵

“İşte arkeoloji ve antropoloji, o ilimlerin başında gelir. Tarih, bu son ilimlerin bulunduğu belgelere dayandıkça temelli olur. Tarihi bu belgelere dayanan milletlerdir ki, kendi aslını bulur ve tanır. İşte bizim tarihimiz, Türk tarihi, bu ilim belgelerine dayanır. Yeter ki bugünün aydın gençliği, bu belgeleri vasıtasız tanınsın ve tanıtsın.”

Atatürk'ün tarihe yardımcı temel bilimler arasında arkeolojiye ayrı bir önem vermesinin nedeni, Anadolu'da yaşamış eski kavimlere ait, insanlığın ortak mirası olan uygarlık kalıntılarının korunması, incelenmesi yoluyla kültür ve ulus bilinci oluşturmaktır. Atatürk bu konuda eğitim verilmesi için de yerli arkeologların yetiştirilmesinin önünü açar. ¹⁶⁶

Araştırmalar sonucu elde edilen bilgiler ve bulgular ile eski Anadolu kültürünü Türk kimliği ile bağdaştırmak fikri Trakya ve Anadolu'daki eski kültür varlıklarının sahiplenilmesini sağlamıştır. İlk meclisin kurulmasının ardından Milli Eğitim Bakanı Rıza Nur'un 3 Mayıs 1920'de Mecliste okuduğu İcra Vekilleri Heyeti (Hükümet) Programında bahsettiği gibi hükümetin eski eserlere yaklaşımı açıktır: “ ..... Bizde milli ruhu arttıracak tarihi eserleri, ebedi ve sosyal içerikli eserleri uzmanlarına yazdırmak, Milli Asar-ı Atikayı tescil ve muhafaza etmek...” Bu sözlerle tarihi eserlere ve eski eserlere karşı korumacı bir politika izleneceği belirtilmiştir. ¹⁶⁷

Alacahöyük kazısı sayesinde Anadolu Arkeolojisinin geliştiği bir dönem olarak anlatır., bkz: “Arkeoloji”, **İnönü Ansiklopedisi**, Cilt:III, M.E.B. Yay., Ankara, 1949, ss.342-343.

¹⁶⁵ Utkan Kocatürk, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri** , Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi yay., s. 95.

¹⁶⁶Ekrem Akurgal, Sedat Alp, Halet Çambel, Tahsin Özgüç gibi arkeologlar döndüklerinde Türk Üniversitelerinin eğitici kadrolarını oluşturmuşlardır.

¹⁶⁷ Ferruh Gerçek, **Türk Müzeciliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 138.

Maarif Vekaleti'nin merkez örgütünde bulunan beş ana daire içinde “Hars (Kültür İşleri) Müdürlüğü” de bulunmaktaydı. Bu daireden zaman zaman “ Türk Asar-ı Atıkası Müdürlüğü” şeklinde de söz edilmektedir.¹⁶⁸

1 Ekim 1922'de yayınlanan bir genelgede vilayetlerden tam bir kültür envanteri halinde, kültür kalıntıları arasında Osmanlı dönemi ve öncesine ait Türk Kültürü ile ilgili eserler, önemli şahsiyetlerin mezarları, tarihi ailelerin soykütükleri, gelenek ve göreneklere ait öğeleri içeren tüm maddi, manevi kültür mirasının belgelenmesi, bilgi toplanması ve fotoğraflanıp raporlanarak bakanlığa gönderilmesi istenmiştir. Türk Kültür Envanterinin oluşturulmasındaki ilk girişim olarak nitelendirebileceğimiz bu genelgenin yayınlanmasının ardından, ikinci girişim de Kasım 1922'de yine aynı müdürlük tarafından, müze çalışmalarının prensipleri ve eski eserlerin korunmasına ilişkin önlemleri içeren “*Müzeler ve Asâr-ı Atika Hakkında Talimatname*” adıyla yayınlanan genelgedir.¹⁶⁹

Ankara başta olmak üzere diğer büyük kentlerde de birer müze kurulması için girişimlerin cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başladığını görmekteyiz. 1910-1931 yıllarında İstanbul Asar-ı Atika Müzesi Müdürü Halil Edhem Bey, müze dahilinde, eserlerin kataloglanması gibi sistemli ve bilimsel çalışmalar yürütmüş, işgal döneminde de Sardes'den New York müzesine götürülen eski eserlerin bir kısmının cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul'a getirilmesini sağlamıştır.

İlk bilimsel kazı Milli Eğitim Bakanlığı adına cumhuriyetin ilk yıllarında, 1925'te gerçekleşmiştir. Ankara garının arkasında yer alan iki tümülüs ve Çankırı Demirköprü yakınlarındaki höyük bu resmi kazıların yapıldığı yerlerdir.¹⁷⁰ Bu kazılar Osman Hamdi Bey döneminde İstanbul Arkeoloji Müzesinde görev yapmış olan Theodor Makridi Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Yine 1925'te Kayseri yakınlarındaki Kültepe'de dil bilimci Bedrich Hrozny kazılara başlamıştır. Atatürk kazı yapılacak alanları incelemiş ve hatta Ankara yakınlarındaki Gavurkale'de yaptığı incelemeler sonucu 1929'dan beri Chicago Üniversitesi adına Anadolu'da

---

¹⁶⁸ Gerçek,a.g.e., s. 138.

¹⁶⁹ Gerçek,a.g.e., s. 140.

¹⁷⁰ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.**, 30..18.1.2/ 20.32..14.

yüzeysel araştırması yapan Hans von der Osten'den bölgede kazı yapmasını istemiştir.¹⁷¹

Ülke arkeolojisinin *üçüncü dönemi*, olarak nitelendirilebilecek bu dönem,¹⁷² cumhuriyetin kuruluşundan yaklaşık 1950'li yılların sonlarına kadar devam eder.

Cumhuriyet ile birlikte, araştırma ve kazılar hız kazanmış, bazı eski merkezlere ek olarak yeni merkezler de gündeme gelmiştir. Didyma ve Bergama'da T.Wiegand; Efes'te J.Keil; Boğazköy, Babaköy ve Demirci Höyük'te K.Bittel; Troia'da C.Blegen; Tell – el Cüdeyde, Tell Tainat ve Amuk'da R.J.Braidwood; Malatya- Arslantepe'de L. Delaporte; Tell Açına'da L. Woolley; Kusura'da W. Lamb; Tarsus'da H. Goldmann; Mersin - Yumuktepe'de J.Garstang; Van- Tilkiyepe, Kalecik ve Van Kalesi'nde S. ve K. Lake.¹⁷³

Şevket Aziz Kansu, Hamit Zübeyr Koşay, Kılıç Kökten ve Arif Müfit Mansel'in başkanlıklarında ilk Türk kazıları başlamıştır. Atatürk'ün isteği ile bu kazılar Türk Tarih Kurumu adına başlamıştır. III. Türk Tarih Kongresi'nde o dönemki TTK Genel Sekreteri Prof. Muzaffer Göker , TTK'nın arkeolojik faaliyetleri yürütmedeki amacını şu şekilde anlatmıştır: “ *Kurumumuz, kökleri binlerce yıllık bir maziye dayananengin Türk tarihini ilmî usullerle yeniden incelemek ve yaymak isterken, toprak attı ve toprak üstü tarih vesikalarıyla, yazılı kaynakların meydana çıkarılmasına ve bunlardan ilim adamlarının kolayca istifade etmelerini temine, tabiatıyla büyük ehemmiyet vermektedir. Bu itibarla hafriyat işlerimiz çalışmalarımız arasında ön safı işgal eden bir mesâî tarzıdır.*” Türk Tarih

¹⁷¹ **B.C.A.**, 30..18.1.2/ 23.65..2.;Hatta bu dönemde Alishar Höyük'de yapılan kazılarda bulunan bazı eski eserler Chicago Üniversitesi'ne hediye olarak verilmiştir. **B.C.A.**, 30..18.1.2/ 14.70..8.

¹⁷²Güven Arsebük Türkiye'deki arkeoloji çalışmalarını 3 döneme ayırmıştır: Birinci dönem, ülke arkeolojisinin yabancıların elinde olduğu dönemdir ve Osman Hamdi Bey'in arkeolojik çalışmalarına kadar gelir. İkinci Dönem: Osman Hamdi Bey'in çalışmalarının başlaması ile Cumhuriyetin ilanına kadar sürer.Üçüncü Dönem ise çağdaş arkeolojinin olduğu Cumhuriyet Dönemidir.Ayrıntılı bilgi için bkz: Güven Arsebük, “Dünden Bugüne Arkeoloji”,**Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:I, İletişim yay.,İstanbul, 1983, ss.66-75.

¹⁷³**B.C.A.**, 30..18.1.2/ 15.78..9.; 30..18.1.2/ 22.51..12.; 30..18.1.2/ 20.32..13.; 30..18.1.2/ 82.25..13.; M. Taner Tarhan, **Tarih Yazımında Arkeolojinin Önemi**, Arkeoloji ve Sanat yay.,İstanbul,1995, s.26; “Arkeoloji”, **İnönü Ansiklopedisi**, Cilt:III, Meb. Basımevi, Ankara, 1949, ss. 342-343.

Kurumu adına yürütülen kazılarda göz önünde bulundurulmuş belli başlı amaçlar şunlardır :¹⁷⁴

1- Sistemli bir surette Anadolu'nun Paleolitik istasyonlarını araştırmak ve bu coğrafyanın tarih öncesi devirlerini aydınlatmak.

2- Eski kültürlerin istikamet ve menşee meselelerini halledecek vesikaları meydana çıkarmak.

3- Anadolu'da büyük bir devlet kurmuş olan Etilerin yayılış sahalarını ve geçit noktalarını tesbit etmek.

4- En eski Anadolu kültürü ile Orta Asya, Mezopotamya, Ege havzası, Cenubi Rusya ve Şarki Avrupa kültürleri arasındaki ilişkiyi araştırmak.

5- Ve nihayet binlerce yıldan beri bir çok büyük medeniyetlere yerleşme sahası olan Anadolunun daha yakın tarihine ait belgeleri meydana çıkarmak.

Türk Tarih Kurumu arkeolojik faaliyetlerinde bu maddeleri uygulamaya çalışırken, diğer taraftan da Türklerin kökenleri ile ilgili çalışmaları, yabancıların kazı ve araştırma raporlarını, etütleri ve sonuçlarını Türk bilim adamlarının yararlanabilmeleri için Türkçeleştirmeye gayret göstermektedir.¹⁷⁵

Arif Müfit Mansel 1930 yılında Balabanağa Mescidi, 1932 yılında da Atatürk'ün desteği ile Yalova Kaplıcaları kazısını yapmıştır. Hamit Zübeyr Koşay ise 1932 yılında Ankara Gazi Fidanlığı kazısı, 1933-1934 yıllarında da Ankara Ahlatlıbel kazılarını gerçekleştirmiştir. Ahlatlıbel kazısını Atatürk'ün ziyaret ettiği kazılardandır.

1933 yılı Türk Arkeolojisi için çok önemli bir yıldır. TTK kuruluş amacına hizmet ederek Hamit Zübeyr Koşay'ın başkanlığını yaptığı Alaca Höyük kazılarına başlamıştır. Bu ilk ulusal kazıyı 1936 yılında Afet İnan TTK adına katıldığı Cenevre

---

¹⁷⁴ Muzaffer Göker, "Türk Tarih Kurumunun Çalışmaları Hakkında", **Bellekten**, TTK Yay., Cilt: VIII, Sayı: 29, Ankara, 1944, ss.19-20.

¹⁷⁵ Bunlardan dilimize o dönemde çevrilen eserler şunlardır: 1- R. Pumpelly'nin Anav hafriyatına ait iki ciltlik eseri, 2- Solari : Etrüsklerin umumî ve hususî hayatları, 3- Götze : Eski Şarkın medeniyet tarihi, 4- Bittel : Boğazköy, 5- Brandenstein : Etrüsklerin menşee, 6- Felix Stähel'in : Küçük Asya Galatları tarihi, 7- Hrozni : Ön Asyanın en eski tarihi, tercüme edilmiş olduğu gibi, 8- G. Child'in Şarkın kablettarihi adlı eseri de daha sonra çevrilecektir.: Göker, "Türk Tarih Kurumunun Çalışmaları Hakkında", s.20.

Tarih Cemiyeti'nin bir konferansında da duyurmuştur.¹⁷⁶ Alacahöyük kazısının bu önemli özelliğini niteleyen ilklerden birkaçını sıralayacak olursak:¹⁷⁷

- İlk ulusal Türk kazısı olma onuru,
- Türk Tarih Kurumu'nun ilk kazısı olma onuru,
- Bilimsel bir kazıda çalışması gerekli olan elemanlardan; mimar, fotoğrafçı, restoratör ve mutemet gibi temel kazı elemanlarının ilk kez Alacahöyük kazı ekibinde yer alması,
- İlk kazı evi ve yöresel müzenin yapılması,
- İlk taşıtın Alacahöyük kazısına satın alınması,
- İlk kamulaştırmanın yapılması,
- Kazı ekibine 1939 yılında ilk kez bir hanım öğrencinin kazı üyesi olarak katılması (Prof. Dr. Nermin Aygen Erdentuğ) ,
- İlk kez kültür kalıntıları dışında ele geçen tahıl cinsi buluntularının ilgili kuruluşlarca incelenmesi, Maden Tetkik Araştırma Enstitüsü'nde ele geçen maden analizlerinin yaptırılması.

Çorum Alaca Höyük'te 1935 yılında Atatürk'ün isteği üzerine başlatılan bu kazı, Hamit Zübeyr Koşay ve Remzi Oğuz Arık tarafından 1937 yılına kadar sürdürülmüştür.¹⁷⁸ 1925 - 1926 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Asar-ı Atika ve Hars Müdürü (Eski Eserler ve Kültür Müdürü) olarak görev yapmış olan Koşay, halkbilim alanındaki çalışmalarıyla arkeolojik verileri bağdaştırmış ve ilk etnoarkeolojik çalışmaları yürütmüştür. Alaca Höyük kazılarının başlamasının

---

¹⁷⁶Türk Tarih Kurumu yapmış olduğu kazıları, elde ettiği buluntuları bilim dünyasına duyurmak için sıklıkla faaliyet düzenlemiş veya yurtdışındaki faaliyetlere bilim adamlarını göndermiştir: Hatta Afet İnan, 1933 yılı ve sonrası yapılan kazılardaki buluntuları Bükreş'teki "Anthropologie, Archéologie Préhistoriques Kongresinde anlatır. Ve TTK'nın tarihi hedefinin "*Her yoldan ve her vasıta; ile Türk tarihine malzeme toplamak*" olduğunu söyler. Bkz: Afet İnan, "Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti", **Bellekten**, Cilt:II, TTK yay., Ankara,1938, ss 5-12.

¹⁷⁷ Coşkun Özgünel, "Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeolojisi", **Bellekten**, Sayı:196, Cilt: L, TTK Yay., Ankara, 1986, s. 902. ; Remzi Oğuz Arık, "1935'de Türkiye'de Yapılan Hafriyatlar",**Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, ss. 235-236.

¹⁷⁸ Ancak Alacahöyük kazısı sonraki yıllar da devam etmiştir. 1941 yılının buluntularında bakır devri tabakasında yüksek maden işçiliği özelliği gösteren eserlerin bulunması bilim dünyasını heyecanlandırmıştır.;bkz: Hamit Zübeyr Koşay, " Türk Tarih Kurumu Alacahöyük Hafriyatı 1940 Çalışmaları ve Neticeleri", **Bellekten**, TTK Yay., Cilt: V , Sayı: 17-18, Ankara, 1941, ss.1-9. ; Mahmut Akok "Alaca Höyük Hafriyat Heyetinin 1947 Çalışmaları", **Bellekten**, TTK Yay., Cilt:XII, Sayı:45, Ankara, 1948, ss.237-241; Arık, a.g.m., s.236.

ardından kral mezarlarından çıkarılan değerli eserler önemli yankı uyandırmıştır. Atatürk burayı ziyaret ederek çalışmalarını takip etmiş, çalışmaların sonuçlarını 1 Kasım 1936 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, şu şekilde değerlendirmiştir:

“ Kültüründeki analıklarını , reddonulmaz ilmi belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk Milleti için değil, fakat bütün ilim alemi için dikkat ve intibakı çeken kutsal bir vazife yapmakta olduklarını emniyetle söyleyebilirim. Türk Tarih Kurumunun Alaca Höyük'te yaptığı kazılar neticesinde meydana çıkardığı beşbin beşyüz senelik maddi Türk tarih belgeleri, cihan kültür tarihini yeni baştan tetkik ve tamik ettirecek mahiyettedir. ”

Türk Tarih Kurumu bu çalışmaların sonuçlarının bilim dünyasına sunulması için Afet İnan'ı Bükreş'te 1 Eylül 1937'de yapılan “Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques” e gönderir. Afet İnan bu kongre için yaptığı hazırlıkları şu şekilde anlatır:¹⁷⁹

“ Bükreşte 17 inci toplantısını 1 Eylül 1937 tarihinde yapacak olan, “Congrès International d'Anthropologie et d'Archéologie préhistoriques” için hükümetimiz adına iştirak edecektim. Bunun için Bakanlığınızdan aldığım emir üzerine şunları yaptım:

I- Orada vermek istediğim mevzuları Antropoloji ve Arkeoloji üzerinden seçtim. Bunlar üzerinde orijinal ve yeni olarak etüdler hazırladım.

A- Türk kadınları üzerinde antropometrik anket yaptım,

B- Türkiyede Türk heyetleri tarafından yapılan arkeolojik hafırların son durumlarını yerlerinde görerek tetkik ettim, ve onların ilmi izahlarını hazırladım. Orijinal eşya ve resimler de bu iş için yardımcı idi.

II- Türk Tarih Kurumunun muvafakatiyle bu kongreye iştirak edecek olan delegasyon teşkil edildi. Bu suretle Türkiyeyi Bn. Hünire Gürer, Prof. Yusuf Ziya

---

¹⁷⁹ Kongrenin sonuçları ve diğer milletlerden bilim adamlarının TTK'nın faaliyetleri ile ilgili görüşleri için bkz: “Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Bayan Afet'in 1 Eylül 1937'de Bükreş'te toplanan XVII. Arsiulusal Preistorik Antropoloji ve Arkeoloji kongresi hakkında Kültür Bakanlığına verdikleri rapor” , **Bulleten**, Cilt:II, TTK yay., Ankara,1938, ss. 257-262.

Özer, Prof. Hasan Reşit Tankut ve ben temsil edecektik; yanımıza bir de daktilo almıştık.

Bu kongreye Türkiye dahil olduğu halde 29 millet iştirak etmişti. Bizim hedefimiz hafirler hakkında malûmat vermek ve bunların son neticelerini bildirmektir. Bir de Türk Tarih Kurumuyla aynı ilmî esaslar üzerinde yürüyen Türk Dil Kurumunun tesis etmekte olduğu yeni ekolü tanıtmak ve bu ekolün istinat ettiği Günes-Dil teorisini izah etmektir.”

Anadolu'nun prehistorik dönemini aydınlatan Alaca Höyük kazıları ile ilgili çalışmaların yayınlanması ile K. Bittel, A.Götze, G. Contenau, L. Delaporte, E. Cavaignac gibi yabancı bilim adamlarının bu yayınlardan yararlanarak Anadolu prehistoryası üzerine araştırmalar yapmaları ve bunların sonularını yayımlamaları sağlanmıştır.

Türk Arkeolojisi açısından verimli geçen bu yıllarda Remzi Oğuz Arık, 1933 yılında Karalar, 1934 yılında Göllüdağ, 1937 yılında Ankara Kalesi ve Çankırıkapı ,1937- 1941 yılları arası Karaoğlan ve İstanbul Saray Burnu kazılarını yürütmüştür. Bu yıllarda Hamit Zübeyr Koşay'ın Büyük Göllücek ve Pazarlı, Şevket Aziz Kansu'nun Etiyokuşu kazıları devam etmiş Arif Müfit Mansel'in 1936-1938 yılları arası yaptığı Alpullu ile Trak Tümülüsleri, Hasköy ve Lüleburgaz höyüklerinde¹⁸⁰ yaptığı kazılar sayesinde Türk arkeolojisi ilk ürünlerini kazanmıştır.¹⁸¹ 1933 yılında

¹⁸⁰ B.C.A., 30..18.1.2/ 88.80..9.

¹⁸¹ “1- Ahlatlıbel, 1933. — Türk Tarih Kurumunun teklifi üzerine, Dr. H. Z. Koşay, Maarif Vekâletinden aldığı emirle, Ankaraya 16 km. mesafede bulunan Ahlatlıbelde hafriyat yaptı. Orada Bakır Devrine ait bir müstahkem yer harabesi bulup meydana çıkardı. Bu devir üzerinde Eti devrinin de bazı eserlerine tesadüf edildi. Bu hafriyatın en mühim neticesi, II inci Turova medeniyetiyle Orta Anadolunun Bakır Devrinin muasır oluşudur.

2- Karalar, 1933. — Aynı yıl yine Maarif Vekaletinin emriyle, arkeolog R. O. Arık Ankara'ya 60 km. mesafede olan Karalarda hafriyat yaparak, Galat devrine ait müstahkem bir şehir meydana çıkardı.

3- Göllüdağ, 1934. — Maarif Vekâleti 1934 te Göllüdağda Post-Eti ve Frikya devrine ait müstahkem bir şehri, R. O. Arık'ın çalışmalarıyla meydana çıkarttı.

4- Alaca - Höyük, 1935-37. — Türk Tarih Kurumu 1935 yılında Eti İmparatorluk merkezi olan Hattusas civarındaki Alaca-Höyükte hafriyat yapılmasını Dr. H. Z Koşay'a tevdi etti. Üç yıldır buna devam ediliyor.

5- Trakya Höyükleri, 1936-37. — Türk Tarih kurumu 1936 yılında bine yakın tahmin edilen Trakya höyüklerinden 500 ünü tesbit ettirerek, Alpullu Höyükte, Sinanlıda, Hasköy Höyüğünde, Lüleburgaz Höyüğünde kazılar yapılmasını Dr. Arif Mansel'e verdi

6- Ankara Kalesi.— 1937 yılında Ankara kalesinde yapılan sondajları R. O. Arık idare etti.

7- Çankırıkapı, 1937. — Aynı arkeolog Ankaranın Çankırı-kapı höyüğünde hafirler yaptı.

Atatürk'ün isteği ile Afet İnan; Mısır, Filistin, Suriye ve Yunanistan'a arkeolojik inceleme gezileri yapmıştır. Bu sayede arkeolojik çalışmalarda karşılaştırmalı yöntemlerden yararlanılmış ve arkeolojinin evrensel bir boyutu olduğu da algılanmıştır.

Cumhuriyet kuşağı tarafından Atatürk'ün başlattığı ulusal arkeolojik kazı ve çalışmaların devam ettirildiği görülmektedir. II. Dünya Savaşı sürerken Türkiye'de yabancı kazılara ara verilmiş ancak Türk kazıları devam etmiştir.¹⁸² Bu durum Anadolu arkeolojisinin gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sıkıntılı yıllarına rastlamasına karşın bu dönem gerçekte çağdaş ülke arkeolojisinin oluşum çağıdır. Bu dönemin başlarında bir yandan Türk Tarih Kurumu'nun (1931) öte yandan 1934 yılında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Türk Arkeoloji Enstitüsü'nün (bu enstitü kısa bir süre sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde kürsü haline dönüştürülmüştür) ve Ankara'daki Dil- Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin (1936) kurulup, faaliyete geçmesiyle ulusal bir bilinç kazanan arkeolojinin yurt yüzeyine yayıldığı görülmektedir.¹⁸³ Özellikle bu dönemden itibaren Türk araştırmacıların arkeolojiye katkıları yoğunlaşmış ve

---

8- *Etiyokuşu — 1937 ilkbaharında Ankara Tarih Fakültesi talebelerinin, Ankaraya 5 km. uzaklıkta Çubuksuyu vadisinde, Etiyokuşu mevkiinde eski devirlere ait çanak, çömlek kırıntıları bulduklarını Türk Tarih Kurumu haber aldı. Burada hafriyat yapılması Prof. Dr. Ş. A. Kansu'ya havale edildi.*

9 - *Pazarlı, 1987.— Alaca-Höyük civarında Pazarlı mevkiinde, Alaca-Höyük heyetimiz tarafından yapılan araştırmalar, yeni bir İstasyonu arkeoloji haritasına İlâve etti,*

10- *Bu civarda Kuştepede tarihten evvele ait keramiklere tesadüf edildi. Burada kazılar yaptıracağız.*

11- *İzmir namazgah hafriyatına maddeten yardımda bulunduk.*

12- *İstanbul; 1937.— Sarayburnunda araştırmalar yapılmasını, Müzeler Müdürü Bay Azizden rica ettik. Buna İstanbul Üniversitesi ve Müzelerin İştirakiyle devam edilmektedir.*

*Bunlardan başka, memleketimizin muhtelif yerlerindeki tarihiğ araştırmalarla ve tarihiğ eserlerin muhafazasında Türk Tarih Kurumu alâkadardır.”; Kurt Bittel, “Atatürk ve İlköz Tarih Araştırmaları”, **Bellekten**, Cilt:III, TTK Basımevi, Ankara, 1939, ss. 203-205*

¹⁸² 1938-39 yılında ara verilen ve 1946-47 yılında tekrar başlayan kazı ve geziler: British museum adına L. Woolley-Alalah Kazısı, Société des Etudes Hitities et Asianiques adına Louis Delaporte-Arslantepe, Neilson Expedition'un başkanı J. Garstang- Yümüktepe'de kazılarına devam etmişlerdir. Ayrıca 1947'de İstanbul Üniversitesi eski okutmanlarından olan Amsterdam Üniversitesi Ord. Profesörü C.H. Haspels hazırlamakta olduğu “Frig Arkeolojisi” kitabını tamamlamak için Eskişehir, Afyon ve Kütahya illerinde Halet Çambel'in de katıldığı 50 gün süren bir tetkik gezisi yapmıştır., Tahsin Özgüç, “Yabancı Heyetlerin Gezi ve Kazıları”, **Bellekten**, TTK Yay., Cilt: XI, Sayı:41, Ankara, 1947, ss. 168-171.

¹⁸³ Arkeolojik kazıların bilimsel metotlar kullanarak başlaması, bu işin bir meslek haline gelmesi ve uzman yetiştirilmesi, bilim müesseselerinin kurulması zorunluluğunun hissedilmesiyle bu zorunluluğun giderilmesi için 1. Arkeoloji öğrenimi için yurt dışına öğrenci göndermek 2. Önce İstanbul Üniversitesi'nde, sonra da Ankara'da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde bu bilim dallarını (bütün yan dallarını da hazırlamak suretiyle) kurmak ve batıdan getirilen öğretim üyelerinin öğretim ve yönetimine bırakmak, şeklinde bir yol izlenmesi uygun görülmüştür: Özgüç, a.g.m., s.114.

belirgin bir düzeye ulaşmıştır. Bu dönemin ilk yarılarında çeşitli sosyal - kültürel akımların¹⁸⁴ çabalarıyla Türklerin kökenini Anadolu'da araştırma eğilimi arkeolojiye de kısmen yansımıştır. Arkeolojik malzemeyi toplamak, tanımak, sınıflandırmak, aralarındaki ilişkiyi kurmak ve tanımlamak bu dönemin genel özelliğidir. Yine bu dönemde , ulusal arkeolojiye büyük katkıları bulunan Ş. A. Kansu, H. Z. Koşay, K. Kökten ve A. M. Mansel'in ilk çalışmalarına başladıkları görülmektedir.¹⁸⁵

Türkiye'de Hititoloji ve Sümeroloji kürsülerinin geçmişi Cumhuriyetin ilk yıllarına dayanır. Atatürk'ün bu konu ile ilgili çalışmalara verdiği önemi, 1931 yılında Hitit Tarihi, Hitit dili ve arkeolojisi konularında araştırmalar yapma amacıyla Fransa'da kurulan bilim kurumunu (Hitit ve Asianik Araştırmalar Derneği - Société des Etudes Hittites et Asianiques) himayesine almış olması ve bu bilim dallarındaki araştırmaların Fransa'da da yaygınlaşması için çaba harcamış olmasından anlamaktayız. Atatürk, bu kurumun yayın organı olan "Revue Hittite et Asianique" in yayınlanması için mali katkıda bulunmuş ve dünyaca tanınmış bir bilim dergisinin kurulup yayın hayatına devam etmesini sağlamıştır.¹⁸⁶ Hitler rejiminin Batı'da tutunmalarına imkân vermediği ünlü birkaç profesörün (Benno Landsberger, Hans Güterboch, F.R.Kraus) rehberliği ile kurulan Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Sümeroloji ve Hititoloji bölümü öğrencileri, yine bu bölümlerin dünyaca tanınmış öğretim üyeleridir. Atatürk'ün Sümerler ve Anadolu'da yaşamış olan Hititler üzerine yapılmasını istediği araştırmalar bu yönde yoğunlaştırılması sonucu 1937 yılı Tarih Kurultayı'nda 145 sayfalık bir bildiri sunulmuştur.¹⁸⁷

1940'lı yıllarda İ.Kılıç Kökten Doğu Anadolu'daki kültür kalıntılarını araştırmak adına birden fazla yüzey araştırması ve kazı yürütmüştür. 1940 - 1941 yıllarında Tahsin Özgüç, Nimet Özgüç ve Kılıç Kökten, Dündartepe, Tekeköy ve Kavak Kaledoruğu kazıları, Kuzey Anadolu Bölgesindeki ilk arkeolojik çalışmaları

---

¹⁸⁴ Örneğin Türklerin atalarını saptama ve belgeleme isteği.

¹⁸⁵ Arsebük, a.g.e., ss.71-72.; Mehmet Özdoğan, "Çağdaşlaşma ve Türk Arkeolojisi- Arkeolojinin Görmediğimiz Yüzü", **Toplumsal Tarih**, Sayı:101, İstanbul, 2002, s.43.

¹⁸⁶ Tahsin Özgüç, "Atatürk ve Arkeoloji", Hasan Tahsin Uçankuş, **Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000, ss.807-810.

¹⁸⁷ Veysel Donbaz, "Mezopotamya Halkları Sümer, Akkad ve Kaslar", **Arkeoloji ve Sanat Dergisi** , Yıl:3,Sayı:10, İstanbul, 1981,s.20.

yürütmüşlerdir.¹⁸⁸ Remzi Oğuz Arık, Ankara yakınlarındaki Bitik’de 1941 yılında yaptığı kazıda Erken Hitit dönemine ait önemli bulgular elde etmiştir. 1943 yılında Hashöyük’te Halet Çambel, 1942 - 1945 yıllarında da Hamit Zübeyr Koşay, Karaz’da kazı yapmıştır. Doğu Anadolu’nun tarih öncesi kültürleri hakkında önemli bulgular vermiş olan Karaz kazısı ile sadece Filistin’de ve Güney Kafkasya’da olduğu sanılan M.Ö. 3. bin kültürünün en önemli yayılım alanının Doğu Anadolu olduğu anlaşılmıştır.¹⁸⁹

Yeni Hitit Devleti zamanında Kayseri’yi Güney Anadolu ve Suriye’ye bağlayan Toros geçit yolunu incelemek için, 1945 yılı sonbaharında “İstanbul Üniversitesi Eski Ön Asya Kültürlerini Araştırma Enstitüsü” adına yapılan bir gezi sırasında Prof. Bossert, Dr. H. Çambel, N. Ongunsu ve M. Darga’ya Seyhan İli Kadirli ilçesi Karatepe ormanlık alanında “Arslantaş” adıyla tanınan bir anıtın bulunduğu bilgisinin gelmesi üzerine 1946 yılında bu anıtın bulunduğu bölgeye gidilmiştir. Şubat 1946 yılında bölgeye yapılan ikinci gezi sırasında Kadirli Merkez İlkokulu öğretmenlerinden B. Ekrem Kuşçu’nun tarifıyla Karatepe’ye gidilmiş; fakat imkanların uygun olmayışından ötürü harabedeki araştırmalar ancak birkaç saatle sınırlı kalmıştır. Prof. Bossert ve Dr. Bahadır Alkım, İstanbul Üniversitesi Eski Ön Asya Kültürlerini Araştırma Enstitüsü” adına, 1947 ilkbaharında yaptıkları yeni bir gezide Karatepe ile ilgili başka yerleşim yerlerinin bulunup bulunmadığıyla ve yapılacak kazıyla ilgili çalışmalara başlamışlardır.¹⁹⁰ Helmuth Theodor Bossert’in harabelerde yaptığı araştırmalar sonuç vermiş ve Hitit arkeolojisi için önemli bir çalışma alanı olan ve buluntuları ile bilim dünyasını şaşırtan Karatepe’de kazılar başlamıştır. Karatepe kazıları yine İstanbul Üniversitesi’nden Halet Çambel tarafından sürdürülmüştür.¹⁹¹ Anadolu'nun güney kıyılarındaki Roma dönemi kültür

---

¹⁸⁸ 1941 yılı Arkeolojik faaliyetleri için bkz: “Türk Tarih Kurumu’nun Son Altı Aylık Çalışmaları: Hafriyatlar”, **Bellekten**, TTK Yay., Ankara, 1941, Cilt:V, Sayı: 17-18, s. 635.

¹⁸⁹Bittel, a.g.m.,s.204. 1937-1943 yılları arasında gerçekleştirilen arkeolojik faaliyetleri arasında Alacahöyük (1935-43) Çankırı (1937-43) Karaoğlan (1937-42) kazılarına ara vermeden devam edilmiştir. tesadüfen bulunan tarihi eserler haber verilmiş, bu eserler üzerinde çalışılmış ve restore edilmişlerdir. 1937- 1943 arası arkeolojik faaliyet sayısı: “17 yerde hafriyat, 12 yerde sondaj, 3 haber verilmiş olan yerlerde çalışma, 6 bölgede tarihi tetkikler”şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Afet İnan, “Türk Tarih Kurumu’nun 1937’den 1943’e Kadar Arkeolojik Çalışmaları Hakkında”, **Bellekten**, TTK Yay., Cilt: VIII, Sayı: 29, Ankara, 1944, ss. 39-51.

¹⁹⁰ U. Bahadır Alkım, “Karatepe Kazısı”, **Bellekten**, TTK Yay., Cilt:XII, Sayı:45,Ankara, 1948, ss.241-256.

¹⁹¹ Alkım, “Karatepe Kazısı”, ss.241-256.

kalıntılarını bilim dünyasına tanıtan kişi ise Arif Müfit Mansel'dir. Mansel 1946 yılında Perge ve Side kazılarını başlatmıştır.¹⁹²

Daha önce 1939 Mayıs'ında K. Bittel ve R. Naumann tarafından keşfedilmiş olan Kayseri ili Develi ilçesine bağlı Fraktin Köyü'deki kaya kabartmasının karşısındaki höyükte Ankara Üniversitesi'nin o zamanki Rektörü Ord. Prof. Dr. Ş. A. Kansu'ya Tahsin Özgüç'ün yaptığı teklif kabul edilmiş, gereken tahsisat ayrılmış ve 1947 yılında Fraktin kazısı ve tetkik çalışmalarına başlanmıştır.¹⁹³ Fraktin höyüğünde yapılan kazıda III. Hattuşil'e ait kaya kabartması ile çağdaş zengin bir şehrin varlığı tespit edilmiştir. Bu kazılara başlanmadan önce Tahsin Özgüç'ün üniversiteye yaptığı teklifi kendisi şu şekilde anlatmaktadır.¹⁹⁴

“Türk Tarih Kurumu'nun 1947 yılında yapacağı kazı ve geziler hakkında karar vermeğe yetkili üyelerin toplantısında müdafaasını yaptığım görüşten bir hafta sonra, Ankara Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Şevket Aziz Kansu, Anadolu'nun bazı eski büyük şehirleri ve bunların müstakbel kazıları hakkındaki görüşümü açıklamamı istemiş ve bilhassa Üniversite'nin de kurulmakta olan müzesi adına kazıya başlamasını dilediğini, bu bakımdan üstünde durulan Acemhöyük'ü¹⁹⁵ kazımanı teklif etti. Ben bunu büyük ve hayırlı bir hareketin başlangıcı telâkki ettim. Çünkü Anadolu'daki en büyük kazıları dünya üniversitelerinin, üniversite müzelerinin başardığına veya diğer bir deyimle bu prensibi kurma hususundaki büyük rollerine şahîd idik. Yalnız ben Üniversite'nin bütçesinden ayırabileceği tahsisatın miktarını tahmin ettiğimden, çok masraflı icap ettiren ve bazı teknik güçlükler gösteren Acem höyük yerine, onun kadar önemli olan, fakat bazı hususiyetleri bakımından az para ile de kazılması mümkün görülen Fraktin köyü yanındaki höyüğün kazısını teklif

¹⁹² Arif Müfit Mansel, “1947 Side (Eski Antalya) Kazıları, **Belleten**, TTK Yay., Cilt:XII, Sayı:45,Ankara, 1948 ss.256-260.

¹⁹³ Tahsin Özgüç, “Ankara Üniversitesi Adına Yapılan Fraktin Kazısı ve Tetkik Gezileri”, **Belleten**, TTK Yay., Cilt:XII, Sayı:45,Ankara, 1948, ss.260-267; Tahsin Özgüç, “Fraktin Kabartması Yanındaki Prehistorik Ev”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/14/689/8772.pdf>, Erişim:14.06.2009, s.1,6.

¹⁹⁴ Özgüç, “Ankara Üniversitesi Adına Yapılan Fraktin Kazısı ve Tetkik Gezileri”, ss.260-261.

¹⁹⁵ Acemhöyük'de kazılar 1962 yılında Prof. Dr. Nimet Özgüç başkanlığında başlamıştır.; Aliye Öztan,

“Acemhöyük(Yeşilova,Aksaray)”,<http://www.transanatolie.com/Turkce/Turkiye/Antik%20Sehirler/Acemhoyuk/acemhoyuk.htm>,Erişim: 14.06.2009; “2007 Yılı Acemhöyük Kazıları Raporu”,<http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=208>, Erişim:14.06.2009.

ettim. Yalnız bu teklifimde Ord. Prof. Landsberger ile Dr. Nimet Özgüç'ün ileri sürdükleri sebeplerin de müessir olduğunu yeri gelmişken itiraf etmeliyim.”

Daha sonraki yıllarda bu hocaların öğrencilerinden Uluğ Bahadır Alkım 1955-1972 yılları arasında İslahiye bölgesinde Yesemek'te Hitit döneminin önemli bir heykel atölyesini keşfederek bilim dünyasına tanıtmış, bunun yanında yine bu bölgede yer alan Tümen, Gedikli ve Kırıskal Höyük kazıları uzun yıllar sürmüştür.¹⁹⁶

DTCF kadrosundan İlk Türk Hititolog Sedat Alp 1943 yılında Konya Karahöyük'te kazılara başlamıştır. Prehistorya Anabilim Dalının önemli keşiflerinden biri olan Karain Mağarası kazılarında da Türkiye'nin en eski insan izleri ortaya çıkmıştır. Bu mağarada kazılar, Kılıç Kökten tarafında 1946-1947 yıllarında başlatılmıştır.¹⁹⁷ Daha sonra da devam eden kazılar, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren kesintisiz bir tabakalaşma vererek bilim dünyasına önemli bilgiler kazandırmıştır. DTCF'den yetişmiş Tahsin ve Nimet Özgüç, 1947'de Elbistan'daki Karahöyük kazılarını tekrar başlatmışlardır.¹⁹⁸ Tahsin Özgüç 1948'de Kayseri'deki Kültepe kazılarını başlatarak Atatürk dönemi sonrası Anadolu Arkeolojisinin geliştirilmesini sağlamıştır. Aynı fakültede Klasik Arkeoloji profesörü olan Ekrem Akurgal, 1948 yılında Eski İzmir'de kazılara başlamıştır.

---

¹⁹⁶ U. Bahadır Alkım, **Yesemek – Taş Ocağı ve Heykel Atelyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar**, TTK yay. Ankara,1974, ss.1-14.

¹⁹⁷ Antalya çevresindeki ele geçen buluntulardan bahseden İ. Kılıç Kökten, Karain Mağarası dışındaki kazılarda Prehistorik dönemi aydınlatacak her hangi bir belge bulunmadığından ancak zaman içinde kazılar devam ettikçe yeni buluntuların elde edilebileceğinden bahseder. Karain Mağarası ile ilgili buluntuların öneminden şu şekilde söz eder: “*Antalya'nın kuzey- batısında Burdur- Antalya yoluna yakın bulunan Yağca köyünde “Karain” mağarasında kazı ile meydana çıkarılan silekten yapılmış Musteriyen uçlar bölge Prehistoryasını yeniden aydınlatmış bulunmaktadır.*”, İ. Kılıç Kökten, “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Araştırma ve Kazılar:1946 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları”, **Bellekten**, TTK Yay., Cilt: XI, Sayı:41, Ankara, 1947, s.161.; Kökten, 1947 yılında Karain Mağarasında yapılan kazıda ise çok daha önemli buluntuların ortaya çıktığından bahseder: “*Mağaranın karanlık bir köşesinde duvar yüzünde, at başlarını ve göğdesini aynı zamanda çizikleştirilmiş birkaç insan şeklini gösteren, kazınarak yapılmış küçük bir duvar san'atı sahnesi ve bu aletler arasında ele geçen işlenmiş hayvan kemik parçası en yeni ve üzerinde durulması önemle gerekli buluntularımız arasındadır. İnsan elinden çıktığını kuvvetli bir ihtimalle kabule istekli bulunduğumuz bu Orinyasiyen teknik başlangıcı gösteren küçük çaplı duvar tablosunun kopyası alınmıştır.*”, İ. Kılıç Kökten, “1947 Yılı Tarihöncesi Araştırmaları”, **Bellekten**, TTK Yay., Cilt:XII, Sayı:45,Ankara, 1948, s.226.; Remzi Oğuz Arık, “Alâiddin Tepesi”, **Ülkü**, Sayı:1 , Ankara, 1941, s.14

¹⁹⁸ Tahsin Özgüç, “Haberler: 1947 Yılında Türkiye'de Yapılan Kazılar”, **Bellekten**, TTK Yay., Cilt: XI, Sayı:41, Ankara, 1947, ss.359-369; Tahsin Özgüç, “Elbistan Ovasındaki Tetkik Gezileri ve Karahöyük Kazısı”, **Bellekten** , TTK Yay., Cilt: XII, Sayı: 45, Ankara,1948, ss. 226-232; Muzaffer Süleyman Şenyürek, “ Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Karahöyük Kazısından Çıkarılan Kafataslarının Tetkiki”, **Bellekten**, TTK Yay., Cilt: XIII, Sayı: 49, Ankara, 1949, s. 1.

Cumhuriyetle birlikte, ülke arkeolojisinin yeni bir atılım gücü kazandığı izlenmektedir. Günümüzde Türk ve yabancı bilim adamlarının katkılarıyla yurdumuzda gerçekleştirilmekte olan arkeolojik çalışmalar yoğun bir şekilde devam etmektedir. Sadece 1981 yılında, ülkemizde, 70 dolayında değişik nitelikte arkeolojik kazının yapılabilmiş olması bu yoğun çalışmaların kanıtıdır. Bu kazıların (yaklaşık) üçte ikisinden fazlası Türk, geriye kalan (yaklaşık) üçte biri yabancı uzmanlarca yapılmıştır.¹⁹⁹

Cumhuriyetin 1923 - 1950 yılları arası kültür politikası içinde gelişim gösteren tarih ve arkeoloji bilimleri bir devlet politikasının ürünüdür. Bu devlet politikasında etkili unsur, Atatürk'ün düşünce ve görüşleridir. Uygulamanın doğrudan devletin ilgili kurumları ile yürütüldüğünü görmekteyiz. Örneğin, gelişim sürecinde, Cumhuriyet Halk Partisi, Maarif ve Kültür Bakanlıkları, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Halkevleri ve Türk Tarih Kurumu'nun aktif rol oynaması²⁰⁰

TTK Eskiçağ Türkiye Tarihi ve arkeolojinin iyi bilinmesi gerektiği her konferansta vurgulanmıştır.²⁰¹ Bu dönemleri aydınlatması için yazılacak kitap içinde Eskiçağ Tarihi'nin iki ana bölümde incelenmesi ön görülmüştür: 1- İç Anadolu Kavimleri ile 2- Ege Havzası Kavimleri. Anadolu'daki bu uygarlıkların araştırılması için somut belgelere ihtiyaç duyulur. Bu somut belgeler arkeolojik kazı ve yöntemlerle gerçekleşecektir. Arif Müfid Mansel'in "Ege ve Yunan Tarihi" adlı

---

¹⁹⁹ Arsebük, a.g.m., s.68., ayrıca bkz: Mehmet Özdoğan, " Arkeoloji Nedir? Ne Değildir? Ne Olmamalıdır?" **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, Yıl:14, Sayı: 52-53, İstanbul,1991.

²⁰⁰ Coşkun Özgünel, "Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeolojisi", **Bellekten**, TTK yay.,Cilt:L, Sayı:196,s.895-913. Halkevlerinin Müze ve Sergi Şubeleri buldukları bölgelerdeki arkeolojik ve etnoğrafik malzemeyi onarmak, korumak ve ilgili kurumlara bu eserlerle ilgili bilgi vermekle yükümlüdürler. Konya Halkevi Dergisinde Müze ve Sergi Şubesi'nin amacı şu şekilde belirtilmiştir: "Konya ve mülhakatında mevcut tarihi kıymeti haiz eski eserlerin onarılması ve muhafazası için ilgili makamlarla temas ederek, memleketimizi süsleyen emsalsiz tarihi eserleri korumak", **Konya**, Sayı:123-124, Ocak-Şubat 1949, Konya, s.55.

²⁰¹ Atatürk'ün bir yurt gezisi sırasında 1931 yılında Konya'dan devrin Başbakanı İsmet İnönü'ye çektiği telgraf, 1930 yılında buyurdularına daha bir açıklık getirir ve eski eserlerimizin korunmasının önemini bir kez daha vurgular. Konya'dan çekilen bu telgrafın içeriği şöyledir: "Yurdumuzun hemen her tarafında paha biçilmez defineler halinde yatmakta olan eski uygarlık eserlerinin ileride tarafımızdan meydana çıkarılarak bilimsel bir surette korunma ve tasnifleri ve geçen çağların sürekli gözardı yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan anıtların korunmaları için daha fazla talebe yetiştirilmesi (22.3.1931, Konya)"

kitabı Türk Tarih Kurumu tarafından Anadolu'nun Eskiçağ tarihini aydınlatması için basılan ilk kitaplardan biridir.²⁰²

Atatürk'ün 1935 yılında Florya Köşkü'nde TTK Asbaşkanı Hasan Cemil Çambel²⁰³ ve Afet İnan'a yazdırdığı maddeler Türk Arkeolojisi ve geleceği bakımından önemli hususlar içermektedir. Bu maddeler:²⁰⁴

1. Her türlü tarihi vesika, malzeme ve abideleri bulmak, toplamak, muhafaza ve restore etmek,

2. Memleket içinde ve dağınık bir halde açıkta duran tarihi eserleri tahrip olunmak, çalınmak, satılmak, ziya'a uğramak ve zamanla kendi kendine harap olmak tehlikelerinden masun bulundurmak için hükümetçe bütün tedbirler alınmak,

3. Hükümet otoritelerinin ve belediyelerin yakın ilgi, takip ve mesuliyetleri altında Cumhuriyet Halk Partisi'nin halkevlerine ve Parti organlarına açtıracağı sürekli ve usanmaz bir propaganda faaliyeti ile ve Basın Yayın Umum Müdürlüğü nezareti ve takibi altında günlük gazete ve mecmualarda yaptırılacak sürekli, tesirli, popüler neşriyatla, bu milli mallarını asıl sahibi olan Türk halkına muhafaza ettirmek,

4. Gerek içerde gerek dışardaki müzeler ve kütüphanelerde mevcut eski eserlerin ve tabloların kopyalarından koleksiyonlar vücuda getirmek,

5. Ankara, İstanbul, Bursa, İzmir, Edirne'de muayyen devirlere ve kültürlere ait eserleri toplayarak bu şehirleri büyük üslupta birer "eski eserler ve abideler merkezi" haline koymak,

6. Ecnebi tarih ekspedisyonların büyük sermayelerle başardıkları kazıları, ileride mali kudretimizin vüs'atlı zamanında yapmak üzere, şimdilik, küçük mikyasta kazılar tertibi ile arkeolojik ve antropolojik araştırmalar ve keşifler yapmak,

---

²⁰² Coşkun Özgünel, "Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeolojisi", **Bellekten**, TTK yay., Cilt:L, Sayı:196, s.902.

²⁰³ Hasan Cemil Çambel, Türk Tarih Kurumunun başkanı sıfatıyla Arkeolojiye bulunduğu hizmetlerden dolayı, Alman Devleti Arkeoloji Enstitüsüne asli aza seçilmiştir (9 Birinci Kanun 1938).: "Türk Tarih Kurumu Reisi Hasan Cemil Çambel'in Alman Devleti Arkeoloji Enstitüsüne Asli Aza Seçilmesi", **Bellekten**, TTK. Yay., Cilt: III, Ankara, 1939, ss.133-134.

²⁰⁴ Tahsin Özgüç, Masat Höyük II, Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda bir Hitit Merkezi, TTK, 1982, s. Xff. den aktaran : Özgünel, a.g.m., s.900. Tahsin Özgüç tarafından tekrar sadeleştirilerek ve özümlelenerek kaleme alınan bu on maddelik buyruk incelendiğinde cumhuriyetin ilk yıllarında Türk Arkeolojisi'ndeki gelişme açıkça görülmektedir.

7. Memleket içinde ve dışındaki mühim kazı ve keşif yerlerine seyahatler tertip ederek, bulunan tarihi eserler ve abideler üzerinde ilmi tetkikler yapmak,

8. Hükümete düşen işleri, bu projeleri uygulamakla görevli komisyonların hükümet nezdinde takip etmeleri,

9. Yabancı bilim müesseseleriyle ve otoritelerle, mütehasıslarla işbirliği kurmak,

10. Kültür Bakanlığı'nın verimli yardımını, işbirliğini sağlamak.

II. Türk Tarih Kongresi yapılırken Dolmabahçe Sarayında TTK önderliğinde, devletin açtığı Tarih ve Arkeoloji Sergisi dönemin en önemli olaylarından biridir. Bu sergi sırasında bastırılıp halka dağıtılan bildirin niteliği ise eski eser ve tarih bilinci ile ilgili olması açısından Türk Tarih Kurumu'nun dikkat çeken girişimlerindedir.²⁰⁵ Eski Eserler ve Müzeler Müdürlüğü'nün ören yerleri ve müzeler için hazırlattığı kitapçıklar da arkeolojiye verilen hizmetlerdendir.²⁰⁶

Arkeolojinin tarihten ayrılmayacağını bilen Atatürk, arkeoloji ve tarihin beraber çalışabilmesi için, Türk Tarih Kurumu'nun tüzüğüne “*Türk Tarihini aydınlatmaya yarayacak vesai ve malzemeyi elde etmek için icap eden yerlere taharri, hafr ve keşif heyetleri gönderme*” maddesini ekletmiştir. Bu madde ile TTK, tarih araştırmalarının yanında, kazı yapma görevini de üstlenmiştir. Atatürk'ün İş

---

²⁰⁵ Coşkun Özgünel, “Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeolojisi”, **Bellekten**, TTK yay., Cilt:L, Sayı:196, s.907.;1937 yılında 20- 25 Eylül tarihleri arasında İstanbul, Dolmabahçe Sarayında toplanan Tarih Kongresi ve açılan sergide dağıtılmış olması olası bildiri şöyledir:

“Yurddaş,
Türk toprağının üstü ve altı değerli antikiteler, anıtlar ve tarihi eserlerle doludur. Bunlar, Türk Ulusunun dünyada ilk kültürü kurduğunu, Ulusumuzun başka uluslara kültür önderliği ettiğini bütün acuna tanıtacak şahidlerdir. İnsanlık kültürünün kuruluşunda, gelişiminde ve ilerleyişinde Türk Ulusunun yaratıcı varlığını gösteren bu ata andaçlarını korumakla, “Türk Tarihini” korumuş oluruz. Yurddaş, Ulu Cumhurbaşkanımız ATATÜRK' ün yüce önderliği altında “Türk Tarihi” ni başlangıcından başlayarak incelemekte olan ve “Türk Tarihinin” eskiliğini genişliğini ve yüksekliğini bütün dünyaya tanıtmaya çalışan Türk Tarih Kurumu, bütün çalışmalarında tarihi eserlere dayanmaktadır. Bu eserler, hepimizin ulusal, müşterek malımızdır. Onun için bu üzerleri yıkılmaktan, harap olmaktan, yabancı illere ve ellere geçmekten korumak her Türk için Ulusal bir ödevdir. Yurddaş, bu ödevi canla, başta yerine getirmeğe çalış. Tarihi eserler bulur, böyle eserlerin yerlerini görür veya işitirsen, bu eserlerin şunun bunun eline geçmesine meydan vermeden müzeler ve hükümet adamlarına haber ver. Kendi kendine usulsüz ve Tarih devirlerini alt üst edecek toprak kazılarında bulunma. Böylelikle define arayacağım diye, bulacağın eserler ne sana ne de tarihe yarar. Sana atalardan kalmış veya eline geçmiş olan tarihi eserleri de yabancı ellere kaptırma. Bütün bunları Ulusal Kurumlara vermek kutsal amacın olsun.
TÜRK TARİH KURUMU”

²⁰⁶ Özgünel, a.g.m.s.897.

Bankası'ndaki - büyük bir kısmını arkeoloji ve tarih araştırmalarına bağışladığı - tasarrufu, Türk Tarih Kurumu'nun yaptırdığı büyük kazıların mali kaynağını, oluşturur.²⁰⁷

2.1.4. Cumhuriyet Döneminde Müzeler:

Tarihi - kültürel çevrenin korunması; kentin tamamen ya da bir yapı detayının korunmaya alınması şeklinde olabilmektedir. Tarihi - kültürel çevrenin korunması ancak bu değerlerin topluma kabul ettirilmesi ile temellendirilebilmektedir. Bu temellendirmede karşımıza çıkan gerekçeler ise yerel, bölgesel, ulusal vb. kimlik yaratmak, estetik ve sanatsal değerleri korumak, turizm getirisi elde etmek ve bir kültür mirasının ileriki kuşaklara aktarılmasını sağlamak olarak sayılabilir.

Önceleri tarihi çevreleri korumak, daha çok anıt niteliğindeki yapıları korumakla başlamış, daha sonra anıt korumacılığından tarihi çevre korumacılığına doğru evrilmiştir. Anıtlar sanat, tarih ya da genel kültür değeri olarak kamu için taşıdığı değerin yanında ulus, ülke veya bir yöre, bir bölge vb. için de büyük önem taşıyan eserlerdir. Tarihi bölgeler, birkaç kenti de içine alacak şekilde tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri yüksek ve birbiri ile bütünlük gösteren yapıda bölgelerdir.

Avrupa'da 19. yüzyılda gelişen milliyetçilik akımları ve ulus devlet olma niteliğini yeni kazanan Avrupa ülkelerinin tarihi mirası uluslarının menşeyini dayandıracak önemli bir zemin olarak görmeleri, tarihi eserlere korumacı yaklaşımı desteklemiştir.²⁰⁸

Osmanlı Devleti'nde müze kurulması yoluyla başlayan eski eserlere korumacı yaklaşım; 1869 yılında bir koruma mevzuatı olan "I. Asar-ı Atika Nizamnamesi" şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra, yasa aynı isimle 1874, 1884 ve 1906

---

²⁰⁷ Uçankuş, a.g.e., ss. 807-810.

²⁰⁸ Hale Özkasım-Semra Ögel, "Türkiye'de Müzeciliğin Gelişimi", *İtü Dergisi, Sosyal Bilimler*, Cilt:2, Sayı:1, ss. 96-102, Aralık, 2005, http://www.itudergi.itu.edu.tr/tammetin/itu-b_2005_2_1_H_Ozkasim.pdf, s.6.

yıllarında da ek düzenlemeler ile uygulanmaya devam etmiştir. 1906 yılındaki son düzenleme ile “Asar-ı Atika Nizamnamesi” Cumhuriyet Dönemi’nde de elli yıl kadar kullanılmıştır. Bu nizamnamenin eksiği, taşınır ve taşınmaz nitelikteki eski eserleri tespit ve tescil edecek kurumları içermemesidir. Bu görevi 1951 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığı uzmanları, belgeleme görevini de İstanbul Eski Eserleri Encümeni yürütmüştür.²⁰⁹

Devlet koruması altında bulunan eski eserlerin çeşitli amaçlarla tahrip edilmesi, niteliklerinin bozulması, özel kişilerin elinde bulunan eserlerin akıbetinin rastlantıya bırakılması, usulsüz uygulamalar tepki yaratmış ve sonunda 1951 yılında 5805 sayılı kanunla “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu” (GEEAYK) kurulmuştur. Bu kanunun kabulü, Türk Eski Eserler Hukukunu ileriye taşımış önemli bir adımdır.²¹⁰

Müzecilik alanında, ICOM (1946) gibi uluslararası kuruluşlar ve gelişmiş ülkelerin müzecilik çevrelerinin tartışma gündemleri, dinamik bir biçimde “toplum – müze” ilişkisine, müzelerin birer eğitim, iletişim, kültür kurumu olma işlevlerine yoğunlaşmıştır.²¹¹ ICOM’un müze tanımı 1946 - 2007 yılları arasında hem değişmiş hem de genişlemiştir.²¹²

---

²⁰⁹Sümer Atasoy Türkiye’de Müzeciliği dört dönemde inceler: Birinci Dönem: Osman Hamdi Bey’den Öncesi, İkinci Dönem:Osman Hamdi Bey’den Cumhuriyet’e, Üçüncü Dönem:Cumhuriyet’ten 1960’lı Yıllara; 1960’lı Yıllardan Bugüne;Sümer Atasoy, “Türkiye’de Müzecilik”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim Yay.,İstanbul, 1985, ss. 1458-1468; Fikret Mazı, “ Tarihi Çevrenin Korunmasında Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Etkisi”, **Mevzuat Dergisi**, Yıl:11, Sayı:138, Haziran 2009,

<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/06a/01.htm>, Erişim: 10.11.2009.;Cengiz Bektaş; “Eski Eserlerin Önemi, ve Korunması”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:3, İletişim Yay.,İstanbul, 1985, ss.746-752.

²¹⁰ Taşınır ve Taşınmaz eski eserler ile ilgili kazı izni, koruma ve mülkiyet sorunu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Mumcu, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/319/3149.pdf>, erişim: 07.10.2008, ss. 16-17.; Şeniz Atik, “Müzeci Gözüyle Eski Eser Koleksiyonculuğu”, **İdol**, Sayı:2, Ankara,1999, ss. 5-9.

²¹¹ Orhan Silier, “Müzeler ve Toplumun İhtiyaçları”, **Toplumsal Tarih**, Tarih Vakfı Yay., Sayı:124, Nisan, 2004, s.4.

²¹²“Development of the Museum Definition according to ICOM Statutes (2007-1946)” http://icom.museum/hist_def_eng.html, “müze halka açık tüm sanatsal teknik ve bilimsel, tarihsel ve arkeolojik nesnelerin koleksiyonlarını kapsar bunlara hayvanat bahçeleri ve botanik bahçeleri de dahildir.” Genişleyen tanım ise şöyledir: “Müze araştırma eğitim ve halkın beğenisinin yükselmesini amaçlayan, insan ve insan çevresi için değerli olan materyalleri bulan, koruyan , araştıran iletişim kuran ve sergileyen, topluma ve toplumun gelişimine hizmet eden, kar amacı gütmeyen, halka açık, sürekli kurumdur.”

Türkiye'nin de üyesi olduğu, merkezi Paris'te UNESCO binasında olan, Milletlerarası Müzeler Konseyi'nin ortaya koyduğu tüzüğün ilgili hükümlerine uygun olarak Ankara'da (ICOM) Türkiye Milli Komitesi kurulmuştur(1970). Milli Komite'nin çalışma yeri Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'dür. Müze tanımı ise madde 4 ve 5'te şu şekilde ifade edilmiştir:²¹³

“Madde 4 - Kültür eserlerini koruyan ve bu eserleri etüd, eğitim ve bedii zevki yükseltme amacıyla toplu halde teşhir eden kamu yararına çalışan, sanata, ilme, sağlığa, teknolojiye ait koleksiyonları bulunan müesseselere müze adı verilir.

Madde 5 - Daimi teşhir bölümleri bulunan kütüphaneler ve arşiv merkezleri, resmi şekilde halkın ziyaretine açık bulunan tarihi anıtlar, tarihi anıtlara ait binaların kısım veya müstemilatı tarihi, arkeolojik tabii önemi haiz mevkiler ve parklar, nebatat ve hayvanat bahçeleri, akvaryumlar ve benzeri teşekküller bu tarife girer.”

Türkiye'de müzelere ve eski eserlere Kurtuluş Savaşı yıllarında önem verilmeye başlanır. 1920 yılında kurulan İlk Millet Meclisi Hükümeti'nin yaptığı işlerden biri de “Türk Asar-ı Atika Müdürlüğü”nü kurmaktır. Bu müdürlük bir süre sonra Hars (Kültür) Müdürlüğü adını alır. Eski eserlerin toplanması, korunması, müzelerin geliştirilmesi ve güzel sanatlarla ilgili çalışmalar bu müdürlük tarafından yürütülür.²¹⁴

1921 yılında kurulan Hars Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır:²¹⁵

- a. Eski eserleri toplayıp korumak ve denetlemek
- b. Kütüphaneleri koruyup, geliştirmek
- c. Tarihi eserleri tespit ve tescil etmek
- d. Türk etnoğrafyasına ait belgeleri derleyip toplamak.

²¹³ <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20006.html> , Erişim: 15. 03.2009;
<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF20F60137B44E34F5EF55A11862B331AA> Erişim: 10.01.2010;
<http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF060F3652013265D61D3BB7E94B37162B> , Erişim: 10.01.2010.

²¹⁴ Remzi Oğuz Arık, **Türk Müzeciliğine Bir Bakış**, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 1953, s.7

²¹⁵ **Cevat Başaran**, *Arkeolojiye Giriş, Akademik Araştırmalar Yayınevi, Erzurum,1998, s. 52.*

Bu müdürlük Kültür Bakanlığının çekirdeği niteliğindedir.
Hars Müdürlüğü daha sonra kendisine eklenen,²¹⁶

- a. Asar-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü,
- b. Kütüphaneler Müdürlüğü,
- c. Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü ile gelişip büyümüştür.

5 Kasım 1922 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından “ Müzeler ve Asarı Atika Hakkında Talimat” adı altında bir genelge yayımlanır. Bu genelgede eserlerin kaydedilmesi, korunması, yeni müzeler açılması istenmekte ve müzecilerin görevleri açıklanmaktadır.²¹⁷ Ayrıca bu genelge ile Türk arkeolojisinin gelişme yolları açılmıştır. Ardından yeni kurallara göre sınıflandırılan eserler, ilgili kurumlara devredilmiştir.²¹⁸

Ülkemizde 1891 yılında açılışı yapılan İstanbul Arkeoloji Müzesi (Müze-i Hümayun), müze olarak tasarlanıp inşa edilen ilk yapıdır. Bunun dışında Türk müzeciliğinin başlangıç döneminden itibaren genelde varolan yapıların restore edilerek müze işlevi kazandırıldığını görmekteyiz. Bu yaklaşım, ekonomik durumun bir sonucu olarak ortaya çıkar. Ankara’da bir müze ihtiyacının doğması ile Kurşunlu Han ve bitişiğindeki Mahmut Paşa Bedesteni’nin restore edilip kullanılması buna bir örnektir. Hamit Zübeyr Koşay bu iki yapının müze olarak kazandırılması ile ilgili olarak: “*Hamdi Bey zamanında Sayda Lahitleri’nin bulunuşu yeni müze binaları yapımını sağladığı gibi. Cerablus ve Alaca Höyük Hitit blokları için teşhit yeri bulma ihtiyacı, tarihi Bedeste ve Han’ın müze olarak onarımını kolaylaştırmıştır.*”²¹⁹ der. Cumhuriyet döneminde ülkemizde müze binası olarak tasarlanan ilk yapı ise Ankara

---

²¹⁶ *Başaran, a.g.e., s.52.*

²¹⁷ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030.18.1/9.20.17;030.18.1/10.33.8.*

²¹⁸ *Örneğin, camiler ve mescitler Evkaf Müdürlüğü’ne, medrese, türbe ve mezarlıklar ise Belediyelere devredilmiştir; Başaran, a.g.e., s.53.*

²¹⁹ DTCF binasının projesini yapan Prof. Bruno Taut’a göre bu bedestenin restore edilmesi için harcanacak para ile yeni bir bina yapılabilir. Ancak Hamit Zübeyr Koşay, binanın onarılmasını ister; böylelikle hem bir müze binasına kavuşulacak hem de bir eser kurtarılacaktır. Bütçeden 50.000 lira ayrılır ve Saffet Arıkan’ın izniyle 1938 yılında restorasyon başlar, Hamit Zübeyr Koşay, “Ankara Arkeoloji Müzesi’nin (Yeni Adıyla Anadolu Medeniyetleri Müzesi) İlk Kuruluş Safhası İle İlgili Anılar”, **Belleten**, Cilt: XLIII, Sayı: 170,(Nisan 1979) dan Ayırbaşım,TTK Basımevi, Ankara, 1979, s.312; Ferruh Gerçek, **Türk Müzeciliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.364.

Etnografya Müzesi (1925-1930) olacaktır.²²⁰ Müzelerin bir çoğunun günümüzde de ilk kuruldukları binalarda hizmet verdiği görülmektedir.

1923 yılında Atatürk'ün direktifiyle bir Heyet- i İlmiye kurulur. Bu heyetin görev alanları arasında Ankara'da bir müze kurulması , Eski Eserler Tüzüğü'nün yeniden düzenlenmesi ve okul müzeleri açılması yer alır. 14 Ağustos 1923 tarihli Hükümet programında ise uygun merkezlerde milli müzeler kurulması öngörülür.²²¹

Cumhuriyet'in kurulması ile milli kültür araştırmaları kültür belgelerinin araştırılması, müzelerin çağdaş metodlara göre düzenlenmesi yoluyla hız kazanır. 1 Nisan 1924 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu, Topkapı Sarayı'nın mevcut eşyasıyla müze olarak ziyarete açılması kararını alır.²²² Gerekli onarımların ve sergilemenin yapılmasıyla sarayın bir bölümü, 1927'de halka açılmıştır.²²³ Yine 24 Kasım 1934 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla o döneme kadar cami olarak kullanılan Ayasofya, müze olur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında müze çalışmalarının İstanbul dışında da hızla geliştiğini görmekteyiz. Devrin ilk müze binası Ankara'da inşa edilmiştir. Planı mimar Arif Hikmet Koyunoğlu'na çizdirilen Etnografya Müzesi'nin temeli 1925 yılında atılmış ve müze 1930'da halka açılmıştır. Halk sanatına dair tasnifli en zengin koleksiyonları içeren Ankara Etnografya Müzesi, Türk üslubunda inşa edilmiştir.²²⁴ 1938 Kasım'ında müzenin iç avlusu, geçici kabir olarak ayrılmıştır. Atatürk'ün naaşı 1953'te Anıtkabir'e nakledilene dek burada kalmıştır. Bu kısım halen sembolik bir kabir şeklinde korunmaktadır.²²⁵ On beş yıl süreyle kabir görevini

---

²²⁰ Hale Özkasım-Semra Ögel, "Türkiye'de Müzeciliğin Gelişimi", İtü Dergisi, Sosyal Bilimler, Cilt:2, Sayı:1, ss. 96-102, Aralık, 2005, <http://www.itudergi.itu.edu.tr/tammetin/itu-b-2005-2-1-H-Ozkasim.pdf>, s.6.; Gerçek, a.g.e., ss. 373-379.

²²¹ Arık, a.g.e.,ss.6-7.

²²² B. C. A., 30..18.1.1/ 9.25..6.

²²³ Mehmet Önder, **The Museums Of Turkey**, Türkiye İş Bankası Culturel Publications, Çev:N. Ahmet Asrar, Ankara, 1999, ss.173-185.

²²⁴ Etnografya Müzesi 25 Mayıs 1928 tarihinde Afgan Kralı Amanullah Han'ın da katıldığı devlet töreniyle açılmıştır; Gerçek,a.g.e.,s.400.

²²⁵ Üzerinde beyaz mermer yazılmış şu kitabe bulunmaktadır."*Burası 10.11.1938'de sonsuzluğa ulaşan Atatürk'ün 21.11.1938 den 10.11.1953 e kadar yattığı yerdir.*" Ankara Etnografya Müzesi, <http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF8FE9074FF19B0005A8100623999D13B2>; Atasoy, a.g.m., s. 1460., Gerçek, a.g.e., ss. 398-404; Önder, a.g.e., ss.51-55.; Arık, a.g.e., s.18-20.

yürüten ve devlet başkanlarının, elçilerin, yabancı heyetlerin ve halkın ziyaret yeri olan Etnografya Müzesi bünyesinde çalışmalar sürdürülmüş, 6 - 14 Kasım 1956 “Uluslararası Müzeler Haftası” nedeniyle gerekli değişiklikler yapılarak, tekrar halkın ziyaretine açılmıştır.²²⁶

1925 yılında çıkarılan kanun ile tekke, türbe ve zaviyeler kapatılmıştır. Yeni kanuna göre yapılan uygulamada, eski eserlerin mevcut müzelere gönderilmesi öngörülmektedir. Kişilerin elinde bulunan kıymetli eser ve yazmaların ihracı yasaklanmış, bunların müze ve kütüphaneler için satın alınması ve bu konuda suç işleyenlerin cezalandırılması için Maarif Vekaleti karar almıştır.²²⁷ Ayrıca saraylarda özel komisyonlar tarafından seçilen eski eserlerin müzelere nakledilmesi²²⁸ ve tekkelerle türbelerdeki sanatsal ve tarihi kıymeti bulunan eserlerin müzeye nakli ile ilgili kanunlar 1925 yılı Ağustos ve Eylül’ünde çıkarılmıştır. Konya’daki Mevlana Dergahı ile türbesinin kapatılmayıp eşyasıyla birlikte müze olarak düzenlenmesi kararı alınmış ve gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra müze 1927 yılında halka açılmıştır.²²⁹ 1931 yılında Atatürk Konya’ya yaptığı ziyarette Mevlana Müzesini ve Selçuklu Devri eserlerini dolaşmıştır. Bu eserlerin harap durumda olmaları üzerine Atatürk, hislerini Başbakan İnönü’ye gönderdiği telgrafta şöyle açıklar:

" Son tetkik seyahatimde muhtelif yerlerdeki müzeleri, eski sanal ve medeniyet eserlerim de gözden geçirdim:

1- İstanbul’dan başka Bursa, İzmir, Antalya, Adana ve Konya’da mevcut müzeleri gördüm. Bunlarda şimdiye kadar bulunabilen bazı eserler muhafaza olunmakla ve kısmen de ecnebi uzmanların yardımıyla tasnif edilmektedir. Ancak memleketimizin hemen her tarafında emsalsiz defineler halinde yatmakta olan eski medeniyet eserlerinin ilerde tarafımızdan meydana çıkarılarak ilmi bir suretle muhafazası ve tasnifleri ve geçen devirlerin sürekli ihmali yüzünden pek harap bir hale gelmiş olan abidelerin muhafazaları için müze müdürlüklerinde ve hafriyat

²²⁶ <http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF8FE9074FF19B0005A8100623999D13B2>

²²⁷ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, 30..18.1.1/ 15.55..8.

²²⁸ **B.C.A.**, 30..18.1.1/ 15.58..20.

²²⁹ **B.C.A.**, 30..18.1.1/ 15.59..5.

işlerinde kullanılmak üzere arkeoloji uzmanlarına gerek vardır. Bunun için Maarifçe yurt dışına tahsile gönderilecek talebeden bir kısmının bu şubeye tahsisi muvafık olacağı fikrindeyim.

2- Konya' da asırlarca devam etmiş ihmaller sebebiyle büyük bîr yıkıntı içinde bulunmalarına rağmen sekiz asır önceki Türk medeniyetinin hakiki şaheserleri sayılacak kıymetle bazı yapılar vardır. Bunlardan bilhassa Karatay Medresesi, Alaaddin Camii, Sahipala Medrese Cami ve Türbesi, Sırçalı Mescid ve İnce Minare derhal ve acele tamire muhtaç bîr haldedirler. Bu tamirin gecikmesi, bu abidelerin tamamıyla yıkılmasına sebep olacağından önce asker işgalinde bulunanların tahliyesinin ve hepsinin uzman şahıs nezaretinde tamirinin temin buyurulmasını rica ederim. - Gazi M.Kemal."

Atatürk'ün gösterdiği bu ilgi sonucunda onun zamanında birçok eski eserin onarımı başlar. Bugünkü müzelerin kuruluş tarihleri de o döneme rastlar.

1923'te Ankara Arkeoloji, Antalya, Bursa, Edirne Müzeleri; 1924'te Adana, Bergama Müzeleri; 1925'te Ankara Etnografya Müzesi; 1926'da Tokat, Amasya, Sinop Müzeleri; 1927'de İzmir, Sivas Müzeleri; 1929'da Kayseri Müzesi; 1931'de Afyon Müzesi; 1934'te Efes, Diyarbakır Müzeleri; 1935'te Manisa, Silifke, Isparta Müzeleri; 1936'da Niğde, Kütahya, Kırşehir Müzeleri; 1937'de İstanbul Resim ve Heykel Müzesi kurulur.²³⁰

Müzelerde görev alanlar arasında tarih öğretmenleri ve folklorcüler bulunduğu gibi, müzeciliğin gelişmesinde Halkevlerinde kurulan "müzecilik kolları"nın da etkili olduğunu görmekteyiz.

Halkevleri'nin "Tarih ve Müze Kolu"nun üzerinde çalıştığı "müzelerin zenginleştirilmesi, değerli eserlerin toplanması" gibi konular, aslında devletin

---

²³⁰ Enver Behnan Şapolyo, **Müzeler Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul,1936, ss. 69- 84.;Gerçek, a.g.e., ss. 313-489.;Başaran, a.g.e., ss.61-70; Bu müzelerin kuruluşları ile ilgili eserler listesi için: Atasoy, Sümer; Müzeler ve Müzecilik Bibliyografyası, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yay.,İstanbul, 1979, ss. 28-33; Atasoy, Sümer, Barut, Nevin Çakmakoğlu; Müzeler ve Müzecilik Bibliyografyası (1977-1995),Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yay, ss. 51-55.

korumacı politikası ile gerçekleştirmeyi planladığı konulardı. Bu amaçla kurulan “Tarih ve Müze Kolları”nın yapacağı işler şu şekilde sıralanır:²³¹

“Mahalli ve milli tarihle umumi tarih konulan üzerinde yazılar, konferanslar, sergiler vasıtasıyla halk kitlelerim bilgiler vermek, mahalli tarih hakkında yapılan araştırma ve incelemeleri ve ele geçen bilgileri yayımlamak, resmi makamlarla, eğer varsa, çevrelerindeki müzelerle temas ve işbirliği yaparak bölgelerindeki eski eserlerin korunmasına yardım etmek.”

1944 yılında, 405 Halkevinden doksanında bulunan Tarih ve Müze Kolu’nda görev yapanlar tarih, sanat eseri ve müzeler ile ilgili çalışmalar yürütmüş, halkı bu konuda aydınlatmak için “kılavuz kitaplar” hazırlamışlardır. 1945 yılında, yurdumuzda eski eserlerin ve müzelerin durumunu görüşmek, gerekli iyileştirmeleri yapmak amacıyla Hasan Ali Yücel başkanlığında toplanan “Eski Eserler ve Müzeler Birinci Danışma Kurulu”nda on iki müzeci bulunmaktadır.

Cumhuriyetten sonra Ankara’da kurulan Hars Müdürlüğü, müze, kütüphane ve güzel sanatlara dair işlere bakmakla sorumluydu. Besim Atalay, vekil olarak müfettiş Hilmi, Mübarek Galip ve 1925-1926 yıllarında Hamit Zübeyr, Hars Müdürlüğü’nün ilk müdürleridirler. Kültür Müsteşarlığı’na benzer bir yapıda bulunan kuruluş, müzeler, kütüphaneler ve güzel sanatlar müdürlüklerine ayrılmıştır. Yeni yapılan Etnografya Müzesi’ne müdür olarak da Hamit Zübeyr Koşay tayin edilmiştir. Koşay daha sonra tekrar Müzeler Genel Müdürlüğü’ne alınmıştır.

Yeniden düzenlenen müze teşkilatına baktığımızda Türkiye’deki yapı şöyle sınıflandırılmıştır:

- A- Devlet müzeleri,
- B- Özel idarelerden yardım gören mahalli müzeler,

---

²³¹ Hatta CHP 5. Büyük Kurultayında (1939) kabul edilen programın 47. Maddesinde bu amaç: “**Müzelerimizi zenginleştirecek kıymetteki tarihi eserlerin toplanmasına ve bu maksatla hafriyat yapılmasına ehemmiyet verilecek ve umumiyetle eski eserlerin tasnifine ve icap edenlerin yerlerinde iyi muhafazasına itina olunacaktır.” şeklinde belirtilmiştir.**

C-Eski eser toplama yerleri (depolar). Tedrici gelişme ve depolar, mahalli müzeler; mahalli müzeler de bölge (mıntıka) müzeleri şeklinde geliştirilmiştir.²³²

Türkiye'nin sürekli savaşlarla yıprandığı bu dönemde imkanların sınırlılığı ve yapılacak işlerin çokluğu nedeniyle müze binalarının yapımı gecikir. Bu gecikme esnasında terk edilmiş kiliseler ve işlevini kaybetmiş yapılar olan medreselerden yararlanılmıştır.²³³

Ülkemizde müzelere uzman personel yetiştirilmesinin bilimsel bir yöneme kavuşması, Avrupa'ya arkeoloji eğitimi için öğrenciler gönderilmesi ve 1936'da Ankara Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılmasıyla birlikte olmuştur. Vakıflar idaresince gerektiği gibi korunamayan eski eserlerin bakımı Milli Eğitim Bakanlığı'na verilerek bu bakanlık bünyesinde *Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü* oluşturulması eski eserlere giderek artan korumacı yaklaşımın önemli göstergelerindedir.

Cumhuriyet döneminde “müzeler” konusuna gösterilen hassas yaklaşımın sonucu olarak, müzelerin sayıları ve çeşitleri artmıştır.

Müzelerimizi şu ana başlıklar altında inceleyebiliriz:

1- Arkeoloji Müzeleri; Tarih öncesi çağlar ile başlayıp Geç Bizans dönemine ait sanat eserlerinin sergilendikleri müzelerdir. İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Antalya önemli arkeoloji müzeleri arasında sayılabilir.

2-Tarih, Sanat Tarihi ve Etnografya Müzeleri; Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait sanat eserlerinin ve etnografik malzemenin sergilendiği müzelerdir. Topkapı Sarayı Müzesi, Türk İslam Eserleri Müzesi, Konya Mevlana Müzesi, Ankara Etnografya Müzesi bu müzelerimizin önemlileridir.

---

²³² Hamit Zübeyr Koşay, “Cumhuriyet Devrinde Türkiye Müzeleri”, Cumhuriyet'in 50. Yılına Armağan, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1973, s.108.

²³³ Kuruluş tarihi ve müze adları ile ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz:Koşay, a.g.m., ss.108-119;

3- Atatürk ve Türk Büyükleri Müzeleri; Atatürk Evleri, Ankara'da cumhuriyet ve Kurtuluş Savaşı gibi önemli olayları konu alan ve İstanbul'da Tefvik Fikret Evi gibi önemli kişilerin anılarının yaşatıldığı müzelerdir.

4- Anıt Müzeler/ Açık Hava Müzeleri; Ayasofya, Kariye gibi mimari ve süsleme açısından önem taşıyan ve Göreme Açık Hava Müzesi gibi tarihi ve doğal zenginlikleri koruyan müzelerdir. Ülkemizde müzeler dahilinde "ören yerleri"nin çoğu da Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü denetimindedir.

5-Müze Evler; Birgi Çakıroğlu Konağı, Bursa-Yenişehir Şemaki Evi gibi tarihi ve mimari açıdan korunması gereken konak ve evlerdir.

Müzelerimizi bu ana başlıklar altında toplayabileceğimiz gibi ; askeri müze, deniz müzesi, basın müzesi gibi özel konular, kurum ve mesleklerin de müzeleri bulunmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında müzeler için mevcut tarihi binaların kullanılmasına bir başka örnek de Ayasofya'dır. Kubbesi birkaç defa yıkılıp İmparator Justinian tarafından yeniden yapılan Ayasofya, 1453'te İstanbul'un fethiyle camiye çevrilmişti. Mimar Sinan'ın takviyesiyle ayakta kalan bu eser, 1933 yılında müzeye çevrildi. Yalnızca üst katında Bizans ve Osmanlı eserlerinin sergilenmesine izin verilen camide doğal yapıyı bozacak yeni düzenlemelere ve eşyaların yerleştirilmesine izin verilmedi. Ayasofya, gerekli onarımın gerçekleşmesiyle 1 Şubat 1935'te ziyarete açıldı. Sıvaların altındaki mozaiklerin Thomas Whittemore²³⁴ tarafından ortaya çıkarılması ile Ayasofya'nın değeri bir kat daha artmıştır. Tekke ve zaviyelerin kapatılması ile Hacıbektaş Tekkesi'nde bulunan sanat eserleri, Milli Eğitim Bakanlığı Müzeler Genel Müdürlüğü'nce gönderilen bir

---

²³⁴ Thomas Whittemore ise bir öğretmen, profesör, arkeolog ve yardım elemanı olarak yarım yüzyıldan uzun bir süre Birleşik Amerika, Avrupa, Türkiye, Rusya ve Mısır'da gösterdiği faaliyetleriyle tanınır.1930'da kurduğu Amerika Bizans Enstitüsü, Bizans anıtlarının korunması ve bu konudaki incelemelerin desteklenmesi gibi ikili bir görevle yaratılmıştı. Kurumun üstlendiği ilk proje 1931'de, eski Ayasofya Kilisesi mozaiklerinin restorasyonu oldu. Enstitü 1947'de de Kariye Camisi'nde, merkezî ibadet alanı (naos) ve giriş hollerindeki (narteks) mozaiklerin korunmasına yönelik benzer bir projeye girişti. Yapının mezar şapeli olarak yapılmış bölümünde (parekklesion) etkileyici bir fresko çevriminin bulunmasından sonra proje, bu resimlerin korunmasını da içerecek biçimde genişletildi. Amerika Bizans Enstitüsü, Thomas Whittemore'un 1950'deki ölümünden, <http://www.arkitera.com/event.php?action=displayEvent&ID=1435>, erişim: 05.11.2009.

heyet tarafından belirlenerek, önemli ve taşınabilir durumda olanlar, önce Ankara Kalesi'ndeki bir depoya, daha sonra da Ankara Etnografya Müzesi'ne taşınmıştır. Taşınan bu eserler, bir süre sonra müze olarak açılan dergaha iade edilmiştir.²³⁵

Cumhuriyet devrine kadar bakımsız kalan ve yangınlar nedeniyle tahrip olan Topkapı Sarayı, 1924'te müze haline getirilmiş, binaların onarımına başlanmış, sandık ve bohçalar içinde saklanan saray eşyaları sayıldıktan sonra kaydedilmiştir.²³⁶ Topkapı Sarayı 1939'da müstakil bir müze olana dek, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne bağlı olarak varlığını sürdürmüştür.²³⁷ Silah Dairesi'nde 7105 parça eserin tasnifi tamamlanmış ve 7.-19. yüzyıllara ait silahların da içinde bulunduğu 3145 eser teşhire açılmıştır. Gümüş ve billur eserler, Çin porselenleri ve Hazine Dairesi'ne ait porselenler, tahtlar, kumaş, mühür, minyatürler ve ciltler tasnif edilerek sergiye açılmıştır. Aynı çabaların, Saltanat Arabaları Dairesi, Kubbe Altı, Sofa Köşkü, Hünkâr Sofası, Kubbe Altı Hünkâr Hamamı, III. Ahmet Yemek Odası, III. Murat Odası, I. Ahmet Odası, Harem gibi bölümlerde de harcandığını görmekteyiz.²³⁸

İstanbul Arkeoloji Müzeleri idaresi altında, Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi, Çinili Köşk Müzesi, Tablet Arşivi, Sikke Kabineleri, Kütüphane, Ek bina (yeni müze binası) ve Laboratuvarlardan oluşan birden fazla yapı bulunur. Bu özelliğinden ötürü bu yapı, İstanbul Arkeoloji Müzeleri adıyla anılmaktadır. İlk Türk müzesi olarak önem taşıyan İstanbul Arkeoloji Müzeleri, 13 Haziran 1891'de Müze-i Hümayûn (Osmanlı İmparatorluk Müzesi) adıyla ziyarete açılmıştır.²³⁹ Müzede, çeşitli kültürlerle ait 1 milyonu aşkın eser bulunmakta ve bu özelliği ile dünyanın ilk beş müzesi arasında yer almaktadır.²⁴⁰ Kurulduğundan beri varolan kimya, fotoğraf ve heykel atölyelerinin geliştirilmesi için yapılan çalışmalar, dönemin müze müdürü Aziz Ogan zamanında başlamıştır. 1934'te, müze yıllığı çıkartılmaya başlanmış,

²³⁵ http://www.hacibektas.com/index.php?id=hacibektas_veli_muze erişim:05.11.2009.

²³⁶ Sümer Atasoy, "Topkapı Sarayı Müzesi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim Yay., İstanbul, 1983, ss.1462-1463; Önder, a.g.e., s. 173.

²³⁷ 1943'de Ayasofya için de gerekli onarımın yapıldıktan sonra müze olması kararı alınmıştır.

²³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: İlber Ortaylı, **Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yay., İstanbul, 2007, ss.15-70.; Remzi Oğuz Arık, "Topkapı Sarayında Tarih-I", **Ülkü**, Sayı:59, Ankara, 1944, ss.7-9.

²³⁹ Semavi Eyice, "Arkeoloji Müzesi Ve Kuruluşu", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 1983, ss.1596-1603.

²⁴⁰ Alpay Pasinli, **İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Yeni Düzenlemeler ve Müze Ek Binası Teşhiri**, XI. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım, TTK Basımevi, Ankara, 1994, s.1.

ahşap olan tavanlar betonarmeye çevrilmiştir.²⁴¹ 1917-1919 ve 1932-1935 yılları arasında tadilatı ve düzenlemesi yapılan Eski Şark Eserleri Müzesi dahilinde Babil, Asur, Niffer, Kültepe, Boğazköy ve benzeri kazılarda elde edilen eserler ile birlikte altmış bini aşkın çivi yazılı tabletten oluşan bir arşiv meydana getirilmiştir.²⁴² Bu tabletler öncelikli olarak “kimya laboratuvarı”ndaki havagazı ve elektrik fırınında tekrar pişirilerek parçaları onarılmaktadır. Aziz Ogan, dünya müzeciliğindeki ilerlemeleri yerlerinde takip etmiş, 1937 yılında Dolmabahçe Sarayında II. Türk Tarih Kongresi bünyesinde açılan serginin İlkçağ seksiyonunun düzenlenmesinde aktif bir rol oynamış, 1939 yılında New York’ta açılan Dünya Sergisi’ne Türkiye müzelerinden ayrılan değerli eserleri götürerek bunların Türk Pavilyonunda başarılı bir biçimde sergilenmesini sağlamıştır.²⁴³ II. Dünya Savaşı sırasında müzenin kolayca alev alabilecek ahşap merdivenleri yerine beton merdiven yapılmıştır. Satın alma yolu ile Sikke koleksiyonları ve muhtelif koleksiyonlar zenginleştirilmiştir.²⁴⁴

Cumhuriyet devrinin en hızlı gelişen müzelerinden biri olan Ankara Arkeoloji Müzesi, Ankara’da kurulan ilk müzedir. 1921 yılında Ankara Kalesi’nin Akkale burcunda kurulmuştur. Bunun yanında Augustus Mabedi ve Roma Hamamı’nda da eserler toplanmıştır. Atatürk’ün 1923 yılında Ankara’da bir Hitit müzesi kurulmasını istemesi üzerine diğer bölgelerdeki Hitit eserleri de Ankara’ya gönderilmiş ve daha

---

²⁴¹ Alpay Pasinli, **İstanbul Arkeoloji Müzesi**, Akbank Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s.29.

²⁴² Muazzez İlmiye Çığ, İstanbul Arkeoloji Müzeleri deposunda bulunan uzun süre teşhire girememiş tabletlerin adeta üstüste depolandığını 1937 yılında, tabletlerin bir kısmının hala sandıklar içinde yine diğer bir kısmının dolaplarda üstüste bulunduğunu rafların tavana kadar yükseldiğini, çok defa raflarda kazılardan çıkmış kafataslarını pencereden gören müze ziyaretçilerinin orayı morg zannettiklerini anlatır. 1950 yılında bu arkeolojik eserler düzenlenip, odada çalışmak isteyenler için yer açılır. Tüm düzenlenmelerin yapıp tabletlerin tasniflenip, kataloglanması ise 1972 yılına kadar sürer ve sonuç olarak o yılda tespit edilebilen tablet sayısı 84 bindir. Çığ, bunlardan 10 bininin yazılarının küçük ve okunamayacak biçimde, 74 bininin ise numaralandırılmış, devirlerine, konularına göre tasnif edilmiş ve kendilerine ait dolap ve odalarda korunur halde olduğunu, 1982 yılında ise hala konservasyonu yapılmamış 7 bine yakın tablet olduğunu belirtir: Muazzez İlmiye Çığ, “Cumhuriyet Devrinde Çivi Yazılı Belgelere Verilen Değer Ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri Çivi Yazılı Belgeler Arşivindeki Çalışmalar”, **Bellekten**, TTK Yay., Cilt: XLVI, Sayı:181, Ocak, Ankara, 1982, ss.8-9; Gerçek, a.g.e.,s.346.

²⁴³ Aziz Ogan, 1931 yılından itibaren uzun bir süre Eminönü Halkevi Sergi ve Müze Komitesinin başkanlığını yapmıştır.Arif Müfit Mansel, “Aziz Ogan”, **Bellekten**, TTK Yay., Cilt:XXII, Sayı:85, Ocak, Ankara, 1958, s. 122.

²⁴⁴ Alpay Pasinli, **İstanbul Archaeological Museums**, A Turizm Yay., İstanbul, 1989,s 5, 82, 87, 94.,1943 yılında müzeye satın alma yoluyla giren eserlerin ayrıntılı listesi için bkz: Koşay, “Cumhuriyet Devrinde Türkiye Müzeleri”;Gerçek, a.g.e., ss. 173-174.; Fatma Yıldız, Veysel Donbaz, Mustafa Eren, “Çivi Yazılı Belgeler”, **Eski Şark Eserleri Müzesi**, Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul, ss. 49-53.

geniş bir mekana ihtiyaç duyulmuştur. Büyük yeni bir binanın yapılması çok maliyetli olacağından Maarif Vekili Saffet Arıkan'ın da desteği ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Kurşunlu Han ile Mahmut Paşa Bedesteni satın alınarak gerekli onarımlar yapılmış²⁴⁵ ve Ankara Arkeoloji Müzesi ziyarete açılmıştır.²⁴⁶

Kazılarda ele geçirilen eserlerin çeşitliliği gözönünde bulundurularak 1967 yılında "Ankara Arkeoloji Müzesi" nin adı "Anadolu Medeniyetleri Müzesi" olarak değiştirilmiştir. Müzede, Paleolitik, Neolitik, Eski Tunç Çağı, Hitit (Orta Tunç Çağı), Frig ve Urartu eserleri teşhir edilmektedir. Alacahöyük, Horoztepe, Kültepe, Alishar, Boğazköy, Beycesultan, Gordion, Adilcevaz, Toprakkale, Pazarlı, Sinop gibi ülkenin farklı yerlerinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan bu eserler müzede sekiz grup halinde toplanmıştır.²⁴⁷

Cami ve türbelerdeki değerli eserlerin çalınması üzerine Evkaf Nazırı Hayri Efendi'nin sözü geçen yerlerdeki eserleri toplayıp Evkaf Müzesi adlı bir kurulda toplamasının ardından cumhuriyet idaresinde bu müze, Maarif Bakanlığı'na bağlanmış ve adı "Türk ve İslam Eserleri Müzesi" olmuştur.

Bergama'da I. Dünya Savaşı sırasında duraksayan kazılara 1927 yılında izin alınarak tekrar başlanmış ve kazılar 1938'e kadar sürmüştür. Bergama'da müze olmaması çıkarılan buluntuların kale eteğindeki Alman Kazievinde toplanması ve bu buluntuların depolarda yığılması üzerine müzeye olan ihtiyaç bir kez daha hissedilmiştir. Böylece 1932'de Bergama'nın antik değerinin korunması ve eserlerin sergilenmesi ile ilgili çalışmalar başlar. Taslağını Arkeolog Bruno Mayer'in hazırladığı müzenin yapımında yöresel kesme taş ve yörenin doğal ve tarihi yapısının

---

²⁴⁵ Restorasyon çalışması 1938 yılından 1968'e kadar devam etmiştir. Bedestenin orta bölümünde yer alan kubbeli mekânın büyük bir kısmının onarımının 1940 yılında bitirilmesi ile eserler, Alman Arkeolog H. G. Guterbock başkanlığındaki bir heyet tarafından yerleştirilmeye başlanmış, 1943 yılında binaların onarımı devam ederken, orta bölüm ziyarete açılmıştır.,

²⁴⁶ Atasoy, a.g.m., s.1464; Gerçek, a.g.e., ss.363-369, Başaran, a.g.e.,ss.61-62.

²⁴⁷ Peter Baumeister, "II. Museen", **Der Neue Pauly**, Rezeptions- und Wissenschafts- geschichte Band: 15/3 Sco-Z, Nachträge, Verlag J.B. Metzler, Stuttgart-Weimar, 2003, ss.664-666. Atasoy, a.g.m., s.1464; Gerçek, a.g.e., ss.363-369,

kullanılmasına dikkat edildi.²⁴⁸ Müze sergileme yönteminde temel yaklaşım şu şekilde oldu:

- 1- Sanat değeri üstün olana öncelik
- 2- Kendine özgülük ve özgünlük
- 3- Bergama damgalı kültür motiflerine açılım
- 4- Çok eser yerine örneklemeçilik

Gerekli hazırlıkların yapılması ile Bergama Arkeoloji Müzesinin açılışı, 30.10. 1936'da İzmir Valisi Fazlı Güleç tarafından yapılmıştır.²⁴⁹

1930-1935 yılları arası Atatürk, üç kez gerçekleşen Antalya ziyaretlerinin ilki olan 9 Mart 1930 tarihinde antik Aspendos kentini ve tiyatrosunu ziyaret etmiştir. Günümüze değin özgün olarak ayakta kalabilmiş bu anıtsal yapının *restore edilmesini ve bu tarihi eserleri yaşatabilmek için, bu eserlere maksatları istikametinde hayatiyet kazandırılmasını istemiştir.*²⁵⁰

Muzaffer Göker , III. Türk Tarih Kongresi'nde , Türk Tarih Kurumu'nun altı yıllık çalışması ile ilgili sunduğu raporun "Tarihi Eserlerin Korunması" başlığı altında kurumun tarihi eserlerin korunması işiyle yakından ilgilendiğini, bir Eti eseri olan Yazılıkaya'nın tahripten korunması için burada bir bekçi evi ve Alacahöyük'te bir müze binasının yapıldığını, Ankara'ya taşınamayan eserlerin buradaki müzede sergileneceğini belirtmiş ve diğer çalışmalardan örnekler vermiştir. Aynı raporda

---

²⁴⁸ Wolfgang Radt, "Bergama Müzesinin Yapılışı Atatürk Devrinde Türk-Alman İşbirliğine Bir Örnek", **IX. Türk Tarih Kongresi;Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt:I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1986, ss. 397-404.; Atatürk 13 Nisan 1934'de yaptığı Bergama gezisinde Asklepion'u ziyaret etmiş, kendisine Osman Bayatlı ve Alman Arkeologlar da eşlik etmişlerdir. Hatta bu gezide Eski Yunan ve Roma uygarlığı üzerine hayranlık derecesine varan konuşmalara karşın "*Biraz daha kazarsanız Türkün çarığı çıkar.*" der. 1934 yılı TDK'nın en etkin olduğu ve Türk Kültür çalışmalarının yoğun olduğu yıllar olduğu düşünüldüğünde Atatürk bu sözü ile yabancı hayranlığı yerine Türk Kültürüne ağırlık verilmesi gerektiği üzerinde durduğu görülmektedir..Eyüp Eriş, **Atatürk Döneminde Bergama**, Bergama Belediyesi Kültür Yay No:1,İzmir,1990, s. 38.

²⁴⁹ Radt, a.g.m., s.398.; Eriş, a.g.e., ss.17-19.

²⁵⁰ Nezh Başgelen, "Atatürk'ün Yaşamında Eski Eserler, Müzeler, Arkeoloji ve Kazılar", **Arkeoloji ve Sanat**, 87, Kasım- Aralık 1998, s.2.;1997 yılında İtalya Verona'da yapılan uluslararası kolokyumda kabul edilen Antik gösteri yerlerinin kullanımına ilişkin bildirmede bu gösteri yerlerinden halkın anlayışını kolaylaştırarak sit alanlarından yararlanılması ve halkın hizmetine sunulması amacıyla geliştirilmesi kararı alınmıştır. İlgili Bildirge için bkz: "Antik Gösteri Yerlerinin Kullanımına İlişkin Bildirge", Çev:Haydar Dönmez, **İdol**, Sayı:2, Ankara,1999, ss.33-34.

“Tarih ve Arkeoloji Sahasında Yeni Unsurlar Yetiştirilmesi” ile ilgili olarak İstanbul Müzeleri laboratuvarında kazılardan çıkan eserlerin tamir - restorasyon işlerinde uzman ve arkeolog mimar yetiştirmek amacıyla burs verilmiş, ayrıca fakülteden iyi derece ile mezun olup doktorasını yapmış olan altı Türk gencine fakültede asistanlık, ilmi yardımcılık veya doçentlik verilmesi için bütçe ayrılmıştır. Elemanlar yetiştiğçe de kadronun genişletileceği sözü verilmiştir.²⁵¹

Enver Behnan Şapolyo, eski eserlerin korunması ile ilgili sınıflandırmayı²⁵² yaptıktan sonra korumaya önem verilmesi ile Türklüğün büyüklüğünün dünyaya tanıtılacağını ve Türk ulusunun manevi değerinin yükseltileceğini belirtir. Şapolyo’ya göre; Türk tarihinin yazılması bakımından tarihi vesikaların korunmasının önemi büyüktür. Hatta ulusal ve diğer uluslara ait abidelerin korunması ve meydanda bakımsız kalanların müzelere gönderilmesi gerektiğini, bu abidelerin nazlı birer bebek gibi olduklarını söyler. *“Bu eserlerin kıskançlıkla korunması ve taşınabilir olanların en yakın şehir müzesine götürülmesi her Türk’ün borcudur.”* ifadelerini kullanır. Korunması gereken hatıra eserlerini dokuz sınıfta toplar ve müzelere götürüldükleri takdirde devletin bunlara para da verdiğini belirtir.²⁵³

Görüldüğü gibi, eski eserlere korumacı yaklaşımın amacı Osmanlı’dan önceki Türk tarihinin, arkeoloji ve müzeciliğin yardımıyla aydınlatılmasıdır: *“Cumhuriyet inkılâbını yapan uluslarda müze fikri şiddetle canlanmıştır. Çünkü cumhuriyet halkın hakimiyetine dayandığı için, ulusal varlıkları mazide olsun, halde olsun kıymetlendirmek zarureti karşısındadır. Bilhassa ulusal müzelerin ve inkılâp müzelerinin doğuşu, ulus devrine giren cemiyetlerde olmuştur. Biz de cumhuriyet inkılâbı ile ulusal devreye girdiğimizden dolayı ulusal kültüre ehemmiyet veriyoruz,*

---

²⁵¹ Muzaffer Göker, “Türk Tarih Kurumunun Altı Yıllık Çalışmaları”, **III. Türk Tarih Kongresi:Kongreye Sunulan Tebliğler**, TTK Basımevi, Ankara, 1948, ss.29-32.

²⁵² 1. Mimari ve hatıra abidelerini korumak 2.El yazma kitapları ve yazılı vesikaları toplamak 3. Etnografya müzelerine girecek maddi medeniyet vesikalarını toplamak 4. Halk Bilgisi(Folklor) malzemesini derlemek., Şapolyo, a.g.e., s.86

²⁵³ “1.Hatıra takları 2.Heykeller 3.Kabartmalar 4.Kitabeler 5.Madalyalar 6.Mühürler 7. Armalar 8.Paralar 9.Mezarlar”. Diğer sınıflandırmalar; abideler ve mimari eserler şeklindedir, Şapolyo, a.g.e., ss.86-87.

*müzelerin de ulusal kültüre ve çocuk terbiyesine olan ehemmiyeti büyük olduğundan ulusal eserleri himaye ederek bunları müzelerde saklamaktayız.”*²⁵⁴

Osmanlı Devleti tarafından hediye edilmiş²⁵⁵ ya da bu dönemde yurt dışına kaçırılmış eserlere karşın Cumhuriyet kadroları, bu eserleri sahiplenmiş ve milli tarihini yaratırken etnografik öğelerin yanında Anadolu tarihini de gözetmiştir. Ancak yerleri tespit edilmiş abidelerde, olanakların kısıtlı olması nedeniyle vaktinde yürütülememiş çalışmaların sonuca ulaştırılması için uzun yıllar beklemek durumunda kalındığı da gözardı edilmemelidir. Halil Ethem’in yazmış olduğu “Abidelerimizin Hali” başlıklı yedi sayfalık önsözde özellikle “parasızlık” ve “tahsisatsızlık” ile ilgili kelimelerin vurgulu basılmış olmaları, durumun vehametini açıkça göstermektedir. Yapılan yerel çalışmalar Anadolu’nun sahip olduğu tarihi mirası gün yüzüne çıkarmaya yetmemekte, yabancıların kaynaklarının yeterli olmasından dolayı aldıkları izinle çalışmalarını rahatça sürdürebildikleri belirtilmektedir: *“Memleketin doğrudan doğru kültürüne ait olan ve millî servetimizi teşkil eden bu şeylere karşı bu derece bigâne kaldığımızı hayret edilir. Bugün hükümetin antikaları ve nefis asarı muhafaza etmek yolunda pek büyük bir ihtimam göstermesine rağmen yine tüyleri ürpertecek hallere şahit oluyoruz. İşte bunun da başlıca sebebi p a r a s ı z l ı k t ı r. Birçok ecnebi alimler gelip gerek kendi ve gerek bir ilmî heyet, bir müze veya bir akademi namına hükümetten resmî ruhsat alarak harabelerde hafriyat yaparlar. Meselâ Bergamada elli seneden ziyadedir, işledikleri halde daha ikmal olunamamıştır. Keza Ayasulukta Efes harabesinde otuz seneye yakındır uğraşıyorlar. Söke dahilindeki Didima, Milet, Balatçık, Priyen gibi muazzam harabelerin hafriyatı ise bitmiştir. Bu işler için mübalâğasız milyonlar sarfolundu ve olunuyor. Bu yerleri beklemek üzere hafirler bekçiler koyuyorlar. Fazla olarak hafriyata hükümet tarafından nezaret edecek olan komiserin aylığını ve yol parasını da onlara yükletiyoruz. Bizim için ne çirkin bir şey! İşte hep bunlar t a h s i s a t o l m a d ı ğ ı n d a n böyle oluyor. Hafirlerin pek güçlük ile meydana*

²⁵⁴ Şapolyo, a.g.e., s.95.

²⁵⁵ Şapolyo, Sultan Abdülhamit’in vezirlerine, “Avrupa elçilerinin bazılarını bay Hamdi’nin müzedeki kırık dökük mermer ve alçı parçaları ile aldatırım” dediğini aktarır; Şapolyo, a.g.e., s.92.

*çıkardıkları ve temizledikleri binalar, mabetler, abideler, hafriyattan sonra şunun bunun muhrip ellerinde bir oyuncak, bir taşocağı oluyor.”*²⁵⁶

Müze binasının gerekliliği ve müzelerin kuruluş amacının anlatılması ve müzelerin tanıtılması gerektiğinden, dönemin eserlerinde müze tanımlarına ve tasniflerine sıkça rastlamaktayız:²⁵⁷

“Her medenî, ulus müze teşkilini zarurî görerek bu işe ehemmiyet vermektedir. Devletler bütçelerinden muayyen bir miktar para ayırarak müzeleri zarurî bir ihtiyaç gibi korumaktadır. Büyük şehirlerin en güzel meydanlarında ve en yüksek bedîû mimarî tarzlarile müze binaları yapmaktadırlar. Uluslarca değeri büyük olan müzelerin ehemmiyeti 6 kısma ayrılır :

1. Millî kültür ve terbiye noktasından
2. Beşeriyetin tekâmülü ”
3. Maziye tanımak merakı ”
4. Güzel sanatlar ”
5. Tarih yazmak ”
6. Pedagojik gaye ” dır;”

Bu dönemde sahip çıkılan eserlerin sadece tarih öncesi ve antik dönem eserleri olduğu söylenemez. Maarif Vekaleti Müzeler Müdürlüğü’ndeki dosyalara göre hazırlanan listede, saray, cami, minare, türbe, han, kümbet, medrese, köprü, kervansaray, hamam ve hapishane gibi Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait eserler de bulunmaktadır.²⁵⁸

Ali Saim Ülgen, tarihi binaların çevreleri hakkında hukuki şartların belirlenmesi ile ilgili görüşlerini karşılaştırmalı bir çerçevede sunmuştur. Hukuki şartların belirlenmesinde Fransız, İtalyan ve İngiliz mevzuatlarının incelenmesi

²⁵⁶ **Tarihi Abide ve Eserlerimizi Korumağa Mecburuz**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.6.

²⁵⁷ Şapolyo, a.g.e.,s.94;

²⁵⁸ “Acilen Tamiri İktıza Eden Tarihi Binalar Listesi”, **Tarihi Abide ve Eserlerimizi Korumağa Mecburuz**, ss.12-18; Maarif Vekaleti ve Vakıflar Müessesesi’nin fen heyetleri aracılığı ile 1933 - 1938 yılları arasında tamirlerini yaptırdığı eserlerin listesi için bkz: Ali Saim Ülgen, **Anıtların Korunması ve Onarılması** , Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1943, s.57.

gerektiğini savunur. Abidelerin içinde bulunduğu durumu, gereksinimlerini ve hangi etkiler altında kaldıklarını da aynı şekilde bahsi geçen devletler ile karşılaştırır:²⁵⁹

“ Fransa'da âbidelerin: 1. Güzel Sanatlar Vekâletinin emrinde (Katedraller, harabeler ve satın alınmış, istimlâk ve teberru olunmuş âbideler) 2. Bir hükmi şahsiyetin veya müessesenin elinde (Commune, şirket, içtimai ve dinî müesseseler) 3. Şahısların elinde olmak üzere üç türlü sahibi vardır.

İngilterede âbideler: 1. Eski Eserler Umum Müdürlüğü'nün, 2. Anglikan kilisesinin, 3. Hususi şahısların elindedir.

Bizde ise âbideler, 1. Vakıflar Umum Müdürlüğü'nün, 2. Maarif Vekâletinin, 3. Belediyelerin, 4. Nafianın, 5. Hususi idarelerin, 6. Millî Emlâkin, 7. Şahısların eline dağılmıştır. Fransa'da Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü'nün müsaadesi olmadan âbidelere hiçbir şey yapılmıyacağını yukarda söylemiştik. Halbuki bizde Başvekâletin tamiminden önce her daire dilediği gibi hareket eder ve Maarif Vekâletinden izin almağa lüzum görmezdi. Bugün bu kadar çeşitli sahibi olan tarihî eserlerimizin, harap olması sebeplerinden biri de budur.”

Ülgen'e göre, eski eserlerin korunması için gerekli şartların ve teşkilatın oluşturulması ile ilgili süreçte, muhafazaya karşı gelenlere, binaların harap ve mahvolacak şekilde istimaline -odun, kömür, benzin, ot deposu, fabrika gibi tehlikeli işlerde kullanılması hallerine- cezai hükümlerin uygulanması gerekmektedir. Ayrıca bu eserlerden elde edilecek gelirden yararlanılması hususu da kanun ile tespit olunmalıdır. Bu eserlerin korunmasında bireylere düşen sorumluluğu ise şu şekilde ifade eder:²⁶⁰

“ Birçok yerlerde uzun zamandan beri metruk bulunan binalar yeni yapılar taş ocağı, vazifesi gördükleri gibi kışın bazı fakirlerin ısınmak için eski eserlerin ahşap kısımlarını söktükleri sık sık raslanan acı hâdiselerdendir. Buna kurşun hırsızlığının tahripkârlığı da ilâve edilirse facianın büyüklüğünü önlemek için çok

²⁵⁹ Ülgen, a.g.e., s.35.

²⁶⁰ Ülgen, a.g.e., s.36.

sıkı nizamlar koymak ve takibeylemek mecburiyeti kendini gösterir, öğretmenlerin mekteplerde talebelere daha küçükliklerinden bu gibi eski eserleri korumak ve sevmek duygularını aşılmalari en vicdani borçlardan biridir. Çünkü tarihî âbidelerin camlarını kıran, bahçelerini ve duvarlarını kirleten mektep çocuklarına her gün tesadüf etmekteyiz. Âbidelere haksız yere tecavüz edenlere ve sahip çıkanlara yapılacak muamele ile tarihi eserleri istedikleri gibi tamir veya tahribedip kıymetlerine hanel getirenlerin, bu gibi binaları korumak mükellefiyetinde bulunup da ihmali ve tekâsül gösterenlerin mesuliyetlerini tesbit etmek lâzımdır.”

2.1.5. Anadolu’da Kurulan Arkeoloji Enstitüleri ve Bilim Kurumları:

17. yüzyıldan itibaren dünyayı askeri, ekonomik ve kültürel etki altına almış olan batı bilimsel gelişmeler yoluyla da bu egemenliğini sürdürmeyi amaçlar. Bunu için doğal ve beşeri öğeler ile de ilgilenen Batı, bilgiyi kendi yanında toplamak amaçlı araştırmalarda ve girişimlerde bulunur. 19. yüzyılda Batılı bilginler, maceraperestler ve akademisyenler bu kültür öğelerinin koleksiyonerliğine başlar. Bunu arkeoloji’nin Avrupa’da doğan milliyetçi, sömürgeci ve emperyalist girişimleri ile ilişkilendirebiliriz. İkinci Dünya Savaşı sonunda değin Avrupa, gittiği bölgelerde Yunan ve Roma dünyasına karşı geliştirdiği merak duygusu ve arkeoloji yoluyla varlığını kanıtlamaya çalışır. Avrupalıların ilgisini çeken Anadolu’nun tarihsel zenginliğine bağlı olarak ören yerlerinin çeşitliliği, Anadolu’nun arkeoloji biliminin önemli uygulama alanlarından biri olmasına yol açar.²⁶¹ Bu uygulamayı çeşitli bilim kuruluşları ve enstitüler yardımıyla gerçekleştireceklerdir.

Türkiye’de, bilimsel araştırmalar yapmak üzere, yerli ve yabancı kurumlarca kurulmuş enstitülerden Birinci Dünya Savaşı öncesi kurulan fakat faaliyet bakımından verimli olamamış diğer iki bilimsel yabancı arkeoloji enstitüsü, 1895–1914 yılları arasında çalışma yapmış olan ‘İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü’ ve 1917-1918 yılları arasında araştırmalarını sürdüren ‘İstanbul Macar Arkeoloji Enstitüsü’dür . İki kuruluş da Birinci Dünya Savaşı sırasında kapanmıştır. Ardından,

²⁶¹ Wendy M.K. Shaw, **Osmanlı Müzeciliği: Müzeler , Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi**, İletişim yay., İstanbul, 2004, s. 19.

Alman Arkeoloji Enstitüsü, Fransız Arkeoloji Enstitüsü, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü kurulmuştur. Bunları Türk üniversitelerince kurulan Türk Antropoloji Enstitüsü ve Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırmaları Merkezi izlemiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesi İstanbul'da Romen Arkeoloji Enstitüsü kurulması düşünülmüşse de gerçekleşmemiştir.²⁶²

2.1.5.1. İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü:

Çarlık Rusyası'nın 26 Şubat 1895'de İstanbul'da Sakızağacında bir evde açtıkları enstitü 1899'da Tepebaşı'nda daha büyük bir binaya taşınmıştır. Enstitü, o zamanki Rus elçisi Nelidof'un çabalarıyla oluşturulmuştur. Rus Arkeoloji Enstitüsü'nün yönetimine Rus Bizans Tarihçisi F. I. Ouspenski (1845–1928) getirilmiştir. Enstitünün içinde 25.000 cildi aşkın kitap bulunan bir kütüphanesi ve zengin koleksiyonu bulunmaktaydı. Enstitü 1914'de kapanmış, 1917'de Çarlığın devrilmesi ve Sovyet idaresinin kurulması üzerine Enstitünün kitapları İstanbul Arkeoloji Müzeleri kütüphanesine devredilmişse de Sovyet hükümetinin 16 Temmuz 1929'da eski Rus enstitüsünün bütün mallarını geri istemesi üzerine 26.703 cilt kitap ve diğer eşya Sovyetlere teslim edilerek hepsi Odessa'ya gönderilmiştir. 1907'de Rus Enstitüsü tarafından İstanbul'da Yedikule civarında İmrahor İlyas Bey Camiinde (eski Stüdyon manastırı kilisesi) bir kazı yaptırılmıştır. Rusların Kaariye Camiinde yaptıkları araştırmaların neticeleri de Schmitt tarafından Sofya'da yayımlanmıştır. Ayrıca F. I. Ouspenski tarafından Topkapı Sarayındaki Hıristiyan el yazmalarından meşhur Oktatök (Tevrat'ın ilk sekiz kitabı) da neşredilmiştir. Enstitünün mecmuası "*Известия Русского Археологического Института в Константинополе*" adını taşımaktadır ancak daha çok Fransızca ismiyle bilinmektedir; "*Bulletin de l'institut archéologique Russe à Constantinople*" (İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü belleteni).²⁶³

---

²⁶² Anlatılacak enstitülerden, cumhuriyetin ilk yıllarında faaliyet göstermiş olanlar seçilmiştir.

²⁶³ Semavi Eyice, "Arkeoloji Enstitüleri", **İstanbul Ansiklopedisi**, Reşat Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyatı Kolektif Şirketi yay., İstanbul,1959, ss.1021-1022., Elçin Macar, "İkinci Roma'da Rus Arkeoloji Enstitüsü", **Toplumsal Tarih**,Tarih Vakfı yay., Sayı: 63, İstanbul, 1999, s.62.

2.1.5.2. İstanbul Macar Arkeoloji Enstitüsü:

1917’de faaliyetlerine başlayan İstanbul Macar Arkeoloji Enstitüsü’nün müdürü Prof. Anton’dur. 1918 Ekiminde faaliyetine son veren Enstitü’de bir takım konferanslar veriliyordu. Enstitü’nün genel çalışma konuları şöyle belirlenmişti: Bizans, Türk sanatları, Klasik Arkeoloji, Hıristiyan Arkeolojisi ve Türk - Macar Lenguistiği. İstanbul Macar Arkeoloji Enstitüsü’nün kitaplığının bir kısmı Ankara Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi’nde bulunmaktadır. İstanbul Rus Arkeoloji Enstitüsü’nün kitaplığı ise önce İstanbul Arkeoloji Müzeleri’ne aktarılmış, daha sonra ise Rusya’ya geri götürülmüştür.²⁶⁴

2.1.5.3. Alman Arkeoloji Enstitüsü

Merkezi Berlin’de olan Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün araştırma noktaları ve bölümleri ile birlikte yirmiye yakın şubesi bulunmaktadır.²⁶⁵ Bu şubelerden biri olan İstanbul Şubesi’nin kuruluşu 1928 Şubat’ında onaylanmış, enstitü çalışmalarına 1929’da Roma’da başlayabilmiştir. 1859’da “Prusya Devlet Enstitüsü” unvanını almış, 1871’de ise “Alman İmparatorluk Enstitüsü” olmuştur.²⁶⁶ Ancak Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün Anadolu’daki çalışmaları çok daha eskiye dayanır. Şubenin kuruluşundan önce bilim adamları, akademiler ve müzelerin göndermiş olduğu Eskiçağ bilimcileri tarafından yapılan araştırmalar yoluyla Türkiye’de yüz yıldan daha uzun bir geçmişi vardır.²⁶⁷

Enstitü’nün araştırmalara başlanmasındaki temel amaç, Batı kültürünün köklerinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu nedenle antik kaynaklarda geçen büyük yerleşmelerin gezilmesi enstitü çalışmalarının çekirdeğini oluşturur. Ankara

²⁶⁴ Arsebük, a.g.m., s.70-71.;Eyice, a.g.m., ss.1022-1023.

²⁶⁵ Şubeleri: Berlin, Ingolstadt, München, Bonn, Frankfurt, Atina, Roma, Madrid, Lizbon, İstanbul, Şam, Kahire, Kudüs, Tahran, Bağdat, San’a(Yemen), Ulanbatur, Pekin; http://www.dainst.org/index_8345647bbb1f14a136250017f0000011_tr.html, Erişim: 10.12.2009.

²⁶⁶ 1959 yılında çalışmalarını yürüten başlıca beş tane Alman Arkeoloji Enstitüsü bulunmaktadır: İtalya Enstitüsü: Römische Abteilung: Bir mecmua ve ayrıca seri halinde neşriyatı vardır. Yunanistan Enstitüsü: Athenische Abteilung: Athenische Mitteilungen adında bir mecmuaya sahiptir. Mısır Enstitüsü: Deutsches Institut für ägyptische Altertumskunde, Abteilung Kairo. Almanya Enstitüsü - Abteilung Frankfurt am Main: Germanistik sahasında çalışmaktadır. Türkiye Enstitüsü - Abteilung İstanbul des Archäologischen Institutes des Deutschen Reiches.; Eyice, a.g.m., s.1023.

²⁶⁷ Anadolu’nun Geçmişini Aydınlatanların Emeği, **Cumhuriyet**, 07.04.1999.

Augustus Tapınağı yakınlarındaki “Yazıtlar Kraliçesi” Monumentum Ancyranum’un ilk kez 1579’da Busbeck tarafından kopyasının yayınlanması ile Osmanlı topraklarında Alman bilimadamlarının çalışmaları başlar. 1827-1899 yılları arası Anadolu’nun doğusundaki ören yerleri ile ilgili çalışmalarla geçilir. Türkiye’de büyük çaplı kazıların başladığı 19. yüzyılın son çeyreği müze kazıları dönemi olarak kabul edilir. Hatta bu amaçla 1827’de kurulan “Şark Komitesi”, kazı için Geç Hitit merkezi Zincirli’yi seçmiştir. Bunun yanında Oryantalist Friedrich Eduard Schulz, 1827-1829 yılları arasında Van Gölü’nün doğu kıyısındaki “Semiramis’in Kenti”ne ait yıkıntıları araştırarak kırk iki çiviyazılı yazıtın kopyasını çıkarmıştır. Johannes Franz (1840), August Schönborn (1841-1843), Heinrich Kiepert (1843-1844), Andreas David Mordtmann (1550-1559), Gustav Hirschfeld (1879-1886) ve Karl Buresch (1888-1894) tarafından ise Hellen-Roma ve Bizans tarihi araştırmalarının temelleri atılmıştır.²⁶⁸

Berlin’deki Prusya Bilimler Akademisi 1871’den itibaren Anadolu’daki çalışmalara katılmaya başlar. Ernst Curtius, Carl Humann, Alfred Domaszewski ve Walter Judeich, akademi adına Anadolu’yu gezdiler. 1883 yılında Carl Humann ve Otto Puchstein, mühendis Karl Sester tarafından bulunan Kommagene Kralı I. Antiokhos’un anıtsal mezarı, dev heykelleri ve yazıtları araştırmaları için Orta Toroslar arasındaki Nemrut Dağı’na gönderildiler. Waldemar Belek, Carl Friedrich Lehmann-Haupt, Heinrich Schliemann, Wilhelm Dörpfeld, Assurolog Hugo Winckler, Theodor Makridy, Philipp Anton Dethier, Martin Schede Türkiye sınırlarında çalışmış diğer Alman arkeologlar ve Eskiçağ bilimcileridir.²⁶⁹

Roma , Atina ve Kahire’deki Enstitü şubeleri örneğine göre İstanbul’da ayrı bir şube kurulmasının sebebi, Prusya Kraliyet Müzeleri’nin Batı Anadolu’daki uzun süreli kazılarıdır. Carl Humann’ın 1871’de Pergamon’da yaptığı keşifle birlikte İonia, Mysla ile büyük kent kazıları dönemi başlar. Priene (1895-1898), Pergamon

---

²⁶⁸ Boğazköy’den Karatepe’ye: Hititbilim ve Hitit Dünyasının Keşfi ,Yapı-Kredi ve Sanat Yay., İstanbul, 2001, s.158; Kayıp Zamanların Peşinde: Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazıları ,Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1999, ss. 29-30.

²⁶⁹ Wolfgang Radt, “Carl Humann und Osman Hamdi Bey -zwei Gründerväter der Archäologie in der Türkei”, *Istanbul Mitteilungen*, Ernst Vasmuth Verlag, Tübingen, 2004, s.497,500.; Kayıp Zamanların Peşinde:Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazıları, ss. 30-31.

(1878'den itibaren), Milet (1899'dan itibaren), Didyma (1905'ten itibaren), Menderes Magnesia'sı (1890-1893), Myus (1908) kazılır. Tüm Antik kentlerin kazılması amacını taşıyan bu girişimin daha uzun yıllar süreceğini görmekteyiz.²⁷⁰

Alman müze kazılarının organizasyonu ve yönetimi için İzmir'de bir istasyonun kurulması zorunlu görülmüştür. Böylece Humann, 1886'da Pergamon kazısını bitirince ölümüne kadar (1896) İzmir'de Prusya Müzeleri'nin doğu şubesi müdürü olarak görevlendirildi. Halefi Theodor Wiegand istasyonu 1899'da İstanbul'a taşıdı. 1924'te istasyon "enstitü kazılarının üssü" niteliğinde devam etti.²⁷¹

Alman Konsolosluğu'nun aşağısında küçük bir eve yerleşen Enstitü Kazı Üssü, 1925 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsü ile birlikte Beşiktepe'de ve Didyma'da ufak çaplı çalışmalar yaptı. İstasyonu 1912'den beri yöneten Martin Schede, 1923'de başkentin Ankara'ya taşınmasıyla oluşan yeni siyasi duruma uygun olarak Anadolu'nun içlerine uzanmayı düşünmekteydi. Böylelikle istasyon, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün İstanbul şubesi olması yolunda ilerlemeye devam etti. Almanya'daki ekonomik bunalıma rağmen 1928 yılında istasyon, Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün bir şubesine dönüştürüldü. Martin Schede, şubenin birinci müdürlüğüne seçildi.²⁷²

Enstitü, çalışmalarının ilk yıllarından itibaren Türk tarihi, İslam anıtları ve Anadolu'nun Ortaçağ tarihi coğrafyası ile ilgili çalışmalar da yürüttü. 1927'den itibaren Hellmuth Ritter'in temsil ettiği Deutsche Morgenländische Gesellschaft'tan (Alman Şarkiyat Cem'iyeti) yardım aldı.²⁷³ "Archäologie und Geschichte der Türkei" (Türkiye Tarihi ve Arkeolojisi Şubesi) adını taşıyan şube, 1936-1939 yılları arasında Bithynia, Kappadokia, Kilikya, Kommagene ve Frigya'ya araştırma gezileri

---

²⁷⁰ **Kayıp Zamanların Peşinde:Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazıları**, s.32.

²⁷¹ A.g.e., s.34.

²⁷² **Kayıp Zamanların Peşinde:Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazıları**, ss. 35-36.

²⁷³ 1854'ten beri Alman Şarkiyatçıların akademik meslek derneği olarak gördükleri bu kurum 1927'de Hellmuth Ritter'e açtırılmıştır. Ritter, 1936'dan itibaren İstanbul Üniversitesinde Arap ve Fars dilleri profesörlüğü yapmıştır. 1949 yılında Frankfurt Goethe Üniversitesin'de profesörlük yapmaya başlaması ile bu kurum kapanmış ve İstanbul Üniversitesi bünyesinde "Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsü" olarak çalışmalarına devam etmiştir. Enstitü aynı adla 1961'de Beyrut'ta tekrar kurulmuştur; Christoph K. Neumann, "İstanbul'da bir Araştırma Kurumu: Alman Şarkiyat Cem'iyeti'nin Orient Enstitüsü", **Toplumsal Tarih**, Sayı:14, Cilt:3, İstanbul, 1995, s.56.

düzenledi. Şubenin yönetimine 1938’de Kurt Bittel’in getirilmesi ile tarih öncesine de uzanan çok sayıda arazi araştırması ve kazı yapıldı. Ele geçen buluntular zaman zaman enstitüde sergilendi.²⁷⁴

Enstitü, 2 Ağustos 1944’te kapatılmasına kadar Eski Anadolu çalışmalarına devam etti. 1953 yılında Federal Almanya Cumhuriyeti’ne geçen enstitüyü, 1951 yılında ordinaryüs olarak İstanbul Üniversitesi’ne davet edilen Kurt Bittel, bıraktığı gibi bulmuştu. Arif Müfid Mansel, yedi yıl boyunca üniversite adına enstitüyü özenle korumuştur. Şube, 1954 yılında klasik arkeoloji, Bizans, tarihöncesi, Önasya arkeolojisi ve mimarlık tarihi yanında Eski Doğu bilimleri gibi uzmanlık alanlarını temsil eden daha kalabalık bir araştırmacı grubuyla çalışmalarına eski binasında devam etmiştir.²⁷⁵

Kurt Bittel’i izleyen enstitü müdürleri, Rudolf Naumann (1960-1975), Wolfgang Müller-Wiener (1975-1988) ve Wolf Koenigs (1989-1994) dönemlerinde enstitünün çalışma hacmi genişlemiştir. Enstitünün yayınları, 48 cildi bulunan “Istanbuler Mitteilungen” ve “Beihefte der Istanbuler Mitteilungen”, 42 ciltten oluşan “Istanbuler Forschungen” ve kazı sonuçları ile ilgili monografilerdir.²⁷⁶

2.1.5.4. Fransız Arkeoloji Enstitüsü (Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü)

Fransızlar tarafından Anadolu’da bir Fransız Arkeoloji Enstitüsü’nün açılması 1902’den beri düşünülmekteydi. Hatta Bizantinist Jean Ebersolt 1908-1909’da İstanbul’a gelip bu konuda çeşitli araştırmalar da yapmıştır. Ancak 1975’te adı Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü olarak değişen Fransız Asarı Atika ya da

---

²⁷⁴B.C.A., 30..18.1.2/24.73..20.; örneğin: 1932’de sungurlu’da yapılan kazılarda bulunan 821 adet tabletin enstitüde 8 ay boyunca sergilenmesi kararı alınmıştır. B.C.A.,30..18.1.2/32.78..13. Almanya’dan gelen B. Landsberger, H. G. Güterbock ve G. Rhode Ankara’da,Clemens E. Bosch (1899-1955) ve Helmut Th. Bossert (1889-1961) ise İstanbul’da kadrolu profesör olarak hizmet vermişlerdir.; **Kayıp Zamanların Peşinde:Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazıları**, s. 36.

²⁷⁵ A.Hoffmann, M. Bachmann, C. Lichter, R. Posamentir, J. Seheer, S.Kielau, “Alman Bilimadamlarının Türkiye’deki Kazıları Göbekli Tepe’den Hasankeyf’e”,**Toplumsal Tarih**, Sayı:125, İstanbul, 2004, s.93. : **Kayıp Zamanların Peşinde:Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazıları**, s. 37.

²⁷⁶ **Kayıp Zamanların Peşinde:Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazıları**, s. 37.

Arkeoloji Enstitüsü, 1930'da Albert Gabriel²⁷⁷ tarafından kurulmuştur. Enstitüye, Beyoğlu'ndaki elçilik binasının bahçesinde bulunan ve 1874'te inşa edilen Tercümanlık binasının verilmesi kararlaştırılır.²⁷⁸

Albert Gabriel'in Strasbourg Ünivertesi'nde profesör olması ve Fransa'nın o dönemdeki tek Türkoloji profesörü olan Jean Deny'nin Paris (Sorbonne) Üniversitesi'ne bağlı olması, enstitünün kuruluş ve bilimsel denetim görevinin bu iki üniversiteye verilmesine neden olur.²⁷⁹

1930 Şubat'ında Paris'te toplanan kurucu heyet toplanır. Heyette adı geçen iki üniversitenin temsilcilerinin yanında, Doğu Dilleri Yüksek Okulu müdürü, İslam dünyası uzmanı Louis Massignon, Bizans uzmanı Charles Diehl, Roma dönemi uzmanı Jerome Carcopino ve Fransa'nın Ankara büyükelçisi Comte de Chambrun bulunmaktadır. Toplantının dikkat çekici önü ise, kurulacak olan kurumun adında ve işlevlerinde “arkeoloji” adının açıkça yer almamasıdır.²⁸⁰

Enstitünün kurulma amacı, Fransa ile Türkiye arasında bilimsel bir işbirliği kurmak ve Fransız bilim adamlarının Türk dili ve tarihi ile ilgili çalışmalarını enstitü yardımıyla sürdürmeleridir. Bunun için İstanbul'da bir Fransız Enstitüsü kurulmalıdır ve Türkiye ile ilgili araştırmalar yapılmalıdır.

İlk üyeler ile ilgili alınan kararlar; üyeler arasında bir Türkolog'un bulunması, üyelerin, bir arkeoloji kurumu olan Fransız Atina Okulu (Ecole Français d'Athènes)'nun bir üyesi olmaları kararlaştırılması, daha sonra Türk hükümetinden izin alınırsa kazı yapılabileceği yönündedir. Alınan kararlar enstitünün arkeolojiye karşı eğilimini açıkça göstermektedir.²⁸¹ Toplantıda alınan kararlar doğrultusunda,

---

²⁷⁷ “Türk Mimarisi” alanında incelemeleri bulunan Albert Gabriel, mimar/ arkeolog olarak Türkiye'de anıt arkeolojisinin kurucusu olarak anılmaktadır. Pierre Pinon, “Albert Gabriel'in Yeniden Keşfi”, **Albert Gabriel (1883-1972), Mimar, Arkeolog, Ressam , Gezgin**, Ed: Korkut E. Erdur, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2006, s.11.

²⁷⁸ Semavi Eyice, a.g.m., s.1024.; “Stefanos Yerasimos, “Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün Dünü Bugünü ve Yarını”, **Toplumsal Tarih**, Cilt:2, Sayı:12, İstanbul, 1994, ss.7-10.

²⁷⁹ Yerasimos, a.g.e., s.7.

²⁸⁰ Eyice, a.g.e., s. 1024.

²⁸¹ Fransızların, 1848'de Atina'da kurdukları Ecole Français d'Athènes daha çok arkeoloji alanında öğrenci yetiştirilmesi ve Hellen ve Roma Dönemi çalışıyor olmasıyla öne çıkmaktadır. Diğer Fransız

Chambrun 25 Mart 1930'da Hariciye Vekili Tevfik Rüştü (Aras)'a yazdığı mektupla, bir enstitünün kuruluş projesini sunar. 28 Şubat 1931'de gelen resmi yanıtta "açılacak olan enstitünün bağımsız dersler veren bir üniversite özelliğini almaması" şartı bulunur ve enstitü resmen açılmış olur. Enstitü, tüm Türk ve yabancı araştırmacılara açık olacaktır. 1930 yılında resmi yanıt gelmeden enstitünün faaliyetlerine başladığını görmekteyiz.²⁸²

Enstitünün asıl üyelerinden birinin Atina'daki Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nden gelmesi, Türkologların etkin bir faaliyette bulunmaması, Fransız Türkolog Jean Deny'nin enstitü içinde aktif olmaması; amacı Türk dil ve tarihinin araştırılması olarak belirlenen bu kurumun birincil faaliyetinin arkeoloji olmasına yol açmıştır.

1930'lu yıllarının başında Batı Anadolu'da ilk araştırma ve sondajlar yapan, Atina enstitüsünden gelmiş olan Alfred Laumonier, Louis Robert ya da Pierre Devambeze gibi arkeologlar bu dönemde, klasik dönem öncesi Anadolu halkları Likyalılar, Karyalılar, Frigyalılarla ilgilenmişlerdir. İlk temaslardan doğan bu kazılar - özellikle Ksanthos ve Klaros kazıları - Fransız arkeolojisinin Anadolu'daki en önemli faaliyetidir. Ankara'nın kazı izni verirken titiz davrandığı 1930'lu yıllarda Maarif Vekaleti Asar-ı Atika Müdürü Hamit Zübey Koşay, İzmir Asar-ı Atika müzesi müdürü Selahattin Bey gibi kişilerin bu konuda Fransız arkeologlara yardımcı oldukları da görülmektedir.²⁸³

İkinci Dünya Savaşı'na yaklaşan yıllarda Fransa'da arkeoloji çalışmalarının üniversitedeki etkinliği azalmış Osmanlı ve Türk tarihi araştırmaları yetersiz kalmıştır. Ancak 1937-1939 yıllarında Fransız Arkeoloji Enstitüsü Anadolu'da kazılarına devam etmiştir.²⁸⁴

---

arkeoloji enstitüleri şunlardır: 1881'de Kahire de Institut français d'Archéologie Orientale, 1898'de Hanoïda Ecole française d'Extrême Orient, 1922'de Şamda, Institut d'Archéologie et d'Art Musulman, 1933'de yine Şamda, Institut français de Damas., Eyice, a.g.m., İstanbul, 1959, s.1024.

²⁸² Yerasimos, a.g.e., s.7.; Eyice, a.g.e., s.1024.

²⁸³ B.C.A., 30..18.1.2/ 51.10..11.; Yerasimos, a.g.e., s.8.; Pinon. a.g.m., s.19.

²⁸⁴ İstanbul Alman ve Fransız Arkeoloji Enstitülerince yapılacak kazılara ve Fransız Arkeoloji Enstitüsü üyesi Delapore, Malatya'nın Aslantepe'de, Haspels'in ise, Afyon Yazılıkaya'da kazılara

Albert Gabriel'in iki eseri de bu dönemde yayımlanmıştır: “Monuments Turcs d'Anatolie” adlı eserinin ilk cildini 1931’de, ikinci cildini 1934’te, “Voyages archéologiques dans la Turquie Orientale” adlı eserinin iki cildini de 1940’da.²⁸⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Fransa’da okuyan öğrencilerin vize alabilmeleri enstitüden tavsiye mektubu almalarından geçiyordu. Ekim 1939 –Mayıs 1940 arası Fransa’ya giden öğrencilerin arasında Müzeci Ali Saim Ülgen’i de görmekteyiz.²⁸⁶ 1936-1939 yılları arasında Albert Gabriel, Frigya’daki ‘Midas Sit Alanı’nda(Yazılıkaya) araştırma kazılarını yürütmüştür. İkinci Dünya Savaşı sırasında yarıda kalan Yazılıkaya kazılarına 1946 yılında tekrar başlanması için izin verilmiştir.²⁸⁷

Albert Gabriel'in 1956’da müdürlükten ayrılması ile yerini yazıt uzmanı (epigrafist) Louis Robert (1956-1964) alır. Enstitünün 1957’de başlayan yayınlarında, yalnız arkeoloji ile ilgili kitaplar bulunmamakta ancak yapılan araştırmalarda bu bilim dalı egemen olduğu görülmektedir.²⁸⁸ Hitit uzmanı Emmanuel Laroche (1964-1975) ve arkeolog Henri Metzger (1975-1980) zamanında, müdürler kış aylarını Fransa’da geçirmeye başlamış bu da enstitünün ancak kazı mevsiminde canlanması sonucunu doğurmuştur.²⁸⁹

2.1.5.5. İngiliz Arkeoloji Enstitüsü:

1886’da Atina’da, 1901’de Roma’da ve 1932’de Bağdat’ta arkeoloji enstitülerini kurmuş olan İngilizler, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda Türkiye’de çalışan İngiliz arkeologların çalışmalarının genişlemeye başlamasıyla, Türkiye’de de bir arkeoloji enstitüsü kurulmasına karar vermiştir. Ankara İngiliz Arkeoloji

---

bir yıl daha devam etmesine izin verilmiştir.: **B. C. A.**, 30..18.1.2/74.31..2.; 30..18.1.2/87.62..9; 30..18.1.2/ 88.78..5.

²⁸⁵ Pierre Pinon, “Albert Gabriel’in Yaşamı ve Yapıtları”, **Albert Gabriel (1883-1972), Mimar, Arkeolog, Ressam , Gezgin**, Ed: Korkut E. Erdur, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2006, s.11., Eyice, a.g.e.,ss. 1024-1025.

²⁸⁶ Yerasimos, a.g.e., s.9.

²⁸⁷ **B. C. A.**, 30..18.1.2/ 112.66..14.

²⁸⁸ Burada aynı zamanda Dumézil’in Kafkas dilleri üzerindeki 3 ayrı araştırması, Irene Mélikoff’un yayına hazırladığı Melik Danişmend destanı, Robert Mantran’ın 17’nci yüzyılın ikinci yarısında İstanbul, vb. kitapları yayınlanmıştır. Yerasimos, a.g.e., s.9.

²⁸⁹ Yerasimos, a.g.e., s.9.

Enstitüsü (AİAE)' nün oluşumunda, o sırada Mersin yakınlarındaki Çok Zamanlı Yumuk Tepe Höyüğü'ndeki kazılarını bitirmek üzere olan John Garstang etkili olmuştur.²⁹⁰ Profesör Garstang meslektaşlarıyla birlikte oluşturduğu bir komite ile AİAE'nin oluşumunu ve 1948'de resmi olarak açılışını sağlayacak olan toplantıları düzenler. Merkezi Londra'da bulunan bu komite tarafından kurulan enstitünün müdürü ve bu komitenin başkanı, 1949'da emekli olana kadar Prof. John Garstang'dır.²⁹¹ Filistin ve Anadolu'daki kazıları ile ün kazanan J. Garstang, Liverpool Üniversitesi'nin eski profesörlerindendir. 1907, 1909 ve 1911 yıllarında Gaziantep iline bağlı Sakçagözü köyü yanındaki bir höyükte yaptığı kazıda elde ettiği buluntular, M.Ö. birinci bin yılının ilk yarısına tarihlenmiştir. Anadolu'yu sık sık ziyaret eden profesör, Hitit arkeolojisi, kültürü ve Anadolu'nun tarihi coğrafyası, iskan yerleri hakkında eser ve etütler yayınlamıştır.²⁹²

AİAE, Türk yetkililer tarafından 22 Kasım 1947'de tanınmasının ardından 15/1/1948'de Ankara'da Osmanlı Bankası'nın bitişiğinde, ona ait bir binada Milli Eğitim Bakanı B. Reşat Şemsettin Sırer ve İngiliz Büyük Elçisi Sir David Kelly tarafından açılır. Daha sonra 12 Mart 1956'da Birleşik Krallık ve Türkiye Cumhuriyeti arasında yapılan kültür anlaşmasının kapsamına alınmıştır.²⁹³

Enstitünün Londra'daki merkezinde Anadolu ve Irak'daki yaptığı keşiflerle tanınan Sir Leonard Woolleg ile, Batı Anadolu'nun ilk kültürlerini tefsir ve tabakalandıran Miss W. Lamb'in bulunması enstitünün Anadolu coğrafyasını tanıyan arkeologlarla çalıştığının göstergesidir.²⁹⁴

---

²⁹⁰ B. C. A., 30..10.0.0/146.42..23. Tahsin Özgüç, "Yabancı Heyetlerin Gezi ve Kazıları", **Bulleten**, TTK Yay., Cilt: XI, Sayı:41, Ankara, 1947, ss. 168-171.

²⁹¹ Hasan Tahsin Uçankuş, **Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000, s. 850.

²⁹² J. Garstang, Sakçagözü'nde, bir kale ve onun bir köşesine kurulmuş olan , kapısı Geç Hitit sanatı üslubuna göre kabartmalarla süslenen bir sarayı açığa çıkarmıştır. 1937/38, 1938/39 ve 1946/47 yıllarında ise Neilson Expedition'ın başkanı olarak Mersin yanındaki Yümüktepe kazılarını idare etmiştir.,Tahsin Özgüç, "İngiliz Arkeoloji Enstitüsü", **Bulleten** ,TTK Yay., Cilt: XII., Sayı: 45, Ankara, 1948, s.269.; Özgüç, "Yabancı Heyetleri Gezi ve Kazıları", s. 169.

²⁹³ Roger Matthews, "İngiliz Arkeoloji Enstitüsü – Ankara ", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 26, İstanbul, 1996, s.52.

²⁹⁴ Yaprak Eran, "Türk İngiliz İlişkileri ve Arkeoloji", **Toplumsal Tarih**, Sayı:123, İstanbul, 2004, s.35.

İngiliz Arkeolojoloji Enstitüsü, Ankara'da kurulmuş olması açısından diğer enstitülerden ayrılır. Ankara'nın merkez olarak seçilmesinin nedeninde, Hitit merkezlerine yakın olmasının payı büyüktür. İngiltere'deki üniversitelerden ve arkeoloji ile ilgili kurumlardan yardım alan enstitü, çalışma alanı olarak arkeolojinin bütün çağlarına ve Türk-İslam eserlerine önem vereceğini bildirmiştir.²⁹⁵

Enstitü, İngiliz öğrencilerinin, Türkçe öğrenmelerini, müzelerin ilgili bölümlerinde, TTK'nın, üniversitelerin yapacağı kazılarda bulunmalarını ve böylece Anadolu arkeolojisini öğrenmelerini sağlayacağını bunun yanında karşılıklı öğrenci değişiminde bulunacaklarını, ayrıca Türk üniversitelerinden mezun olan başarılı gençlerin enstitü bünyesinde çalışabileceklerini belirtmiştir. Enstitünün Anadolu'da yapacağı keşif gezilerinde de bu öğrencilerin bulunabilecek ve bu öğrencilere yurtdışında staj imkanın sağlanacaktır. Ayrıca İngiliz Arkeoloji Enstitüsü, Ankara Üniversitesi'ndeki Arkeoloji, Hititoloji ve Assuroloji kürsüleriyle de işbirliği içinde olacağını belirtmiştir.²⁹⁶

Profesör Garstang'tan sonra AİAE'nin yöneticiliğine, Mezopotamya daki kazılara başkanlık eden Seton Lloyd geçmiştir. 1949'da Ankara'da yeni bir bina yapılmış ve AİAE kütüphanesi genişletilmiştir. AİAE'nin süreli yayını Anatolian Studies'in ilk sayısı 1951'de çıkmaya başlamıştır. Seton Lloyd öncelikle Polatlı'da bakırdan geç bronz devrine kadar olan süreyi içine alan katmanları araştırır. Polatlı'da daha sonraki çalışmalar için değerli bir başvuru noktası olabilecek uzun dönemli bir çömlek serisi çıkarma amacını bu çalışmasıyla gerçekleştirir.²⁹⁷

Enstitünün yapacağı sonraki kazı ise Urfa ile Harran arasında kalan ve ovanın 50 m. üstünde yükselen geniş Sultantepe Höyüğü'dür. 1950'lerde bu bölgede kazılar üç sezon devam etmiştir. Höyüğün yanında, M.Ö.7.yy'a bir Asur tapınak kompleksi, gün ışığına çıkarılır. Birleşiminde bulunan diğer bir yapıdan, Asur edebiyatından Yaradılış ve Gılgamış Destanı gibi bölümler içeren altı yüzün üstünde

---

²⁹⁵ Özgüç, a.g.m., s.267 ;Matthews, a.g.m., s.52.

²⁹⁶ Özgüç, a.g.m., s.269; Matthews, a.g.m., s.53.

²⁹⁷ Matthews, a.g.m., s.52.

eşsiz derecede önemli çivi yazılı tabletler ve ayrıca höyüğün eteklerinden mozaik kaldırımı oldukça büyük bir Roma yapısı çıkarılmıştır.²⁹⁸

Seton Llyod ve James Mellaart tarafından yönetilen ve altı sezon süren Batı Anadolu'da Maeander vadisindeki Beycesultan kazısı, 1950'li yılların sonlarında enstitünün asıl projesi konumundadır. Bu kazıda ortaya çıkan orta bronz çağa ait bir saray önemli buluntulardan biridir. Bu dönemde James Mellaart ise Hacılar bölgesindeki neolitik ve kalkolitik dönemlerle ilgili kendi kazılarını yönetmeye başladı.²⁹⁹

1961'de Seton Lloyd Londra'ya dönmesiyle ve enstitü müdürlüğü görevi o sezonki kazılar -Alahan'da 5. yüzyıla ait bir Evangelist kilisesinin yeniden inşasını yöneten- Michael Gough tarafından üstlenildi. Aynı dönemde James Mellaart, olağanüstü sonuçları dünyaca bilinen Konya Ovası'ndaki Çatalhöyük neolitik bölgesinde dört sezon sürecek olan kazıları yönetmişti.³⁰⁰

İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün Anadolu'daki faaliyetleri bahsedilen kazılarla sınırlı değildir. 1990'larda enstitünün Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yürüttüğü kazılar sayıca artmıştır. Bu günlerde sürmekte olan anıtsırmalar Çatalhöyük'ü, Trakya'daki Anastas surlarını, Kerkenes Dağı'nı Pisidya'yı, Sakçagözü, Madra Çayı Deltasını ve Anadolu'daki ortaçağ kalelerini kapsamaktadır.³⁰¹

2.1.5.6. Türk Antropoloji Enstitüsü:

Türk Antropoloji Enstitüsü, 1925'te İstanbul Darülfünunu Tıp fakültesinde kurulur. Enstitünün kurucu azaları Prof. Dr. Nurettin Ali Berkol, Prof. Dr. Neşet

---

²⁹⁸Sultantepe'den çıkarılan diğer önemli buluntular arasında günah tanrısının sembolü olan taş anıt, cam koleksiyonu ve Mısır izleri de taşıyan sırlı kaplar da bulunmaktaydı., Matthews, a.g.m., s.52.

²⁹⁹ Matthews, a.g.m., s.53.

³⁰⁰ AİAE, 1950 yılında artan mekan ihtiyacı dolayısıyla Bayındır Sokak'a ardından 1958'de Kavaklıdere'ye taşındı ve 1982'de şu anki mekanı olan Tahran Caddesi'ne taşınana kadar birçok bina değiştirdi. Matthews, a.g.m., ss.52-53.

³⁰¹ Matthews, a.g.m., s.53.

Ömer İrdelp, Prof. Dr. Süreyya Ali, Prof. Dr. Mouchet ve Prof. Dr. İsmail Hakkı'dır. Enstitü aynı zamanda "Türk Antropoloji Mecmuası" adıyla bir de yayına sahiptir.³⁰²

1925-1929 yılları arası Türkiye Antropoloji Tetkikat Merkezi (Türk Antropoloji Enstitüsü) 'nin ilk araştırmalarını yapmış ve bu çalışmaların sonuçları da Türk Antropoloji Mecmuasının 1-7. sayılarında Türkçe ve Fransızca olarak yayımlanmıştır. Sonraki yıllar Antropoloji tetkiklerinin, üniversite bünyesinde yapılmaya başlanması ile akademik nitelik kazandığı yıllardır. Şevket Aziz Kansu'nun Paris Antropoloji Okulu'nda aldığı eğitimin ardından Türkiye'ye dönmesi(1929) ile 1933 Üniversite Reformu'na kadar geçen sürede Tıp Fakültesinde görevini sürdürür. Kansu, 1933 - 1935 yılları arası Fen Fakültesinde bulunan enstitüde çalışır ve üniversite programında resmi olarak yer alan antropoloji ve etnoloji derslerini verir. DTCF'nin kurulmasının ardından enstitü bütün malzemesi ve kadrosu ile beraber Ankara'ya nakledildi. 1935 yılından sonra da çalışmalarına bu fakültede devam etti.³⁰³

Anadolu'da Prehistorik döneme ait buluntuların artması, Arkeoloji ile yakından ilişkili Antropoloji alanında çalışacak kimselere ve öğretim elemanlarına ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bunun yanında Anadolu coğrafyasındaki Türk varlığının temellerinin araştırılması da Enstitü'nün temel amaçlarından biridir.³⁰⁴

Türk Antropoloji Enstitüsü, Türkiye'de yapılan kazılara 1930 yılından itibaren katılmaya başlamıştır. 1930 yılında Chicago Üniversitesi Şark Enstitüsünün Alişarda yaptığı kazıya tetkik üyesi ve antropolog olarak Şevket Aziz Kansu'nun katıldığını görmekteyiz. 1935-1936 yıllarında Alacahöyük'teki kazıya ise Muine Atasayan katılmıştır. Enstitü bunun dışında uluslararası kongrelere de katılmış bu kongrelerde Anadolu'nun Prehistorik dönemine ait çalışmalarını sunmuştur.³⁰⁵

---

³⁰² Şevket Aziz Kansu, **Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940, s.1.

³⁰³ A.g.e., s.3.

³⁰⁴ A.g.e., s.1.Uçankuş, a.g.e.,s.269.

³⁰⁵ A.g.e., s.6, 20, 26.

2.1.5.6. Diğer Araştırma Kurumları ve Enstitüler

Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak Türk üniversiteleri bünyesinde de arkeoloji ve eskiçağ bilimleri ile ilgili araştırma kurumları oluşturulmuştur. 1934'de İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Türk Arkeoloji Enstitüsü kurulur, Dr. Helmuth Theodor Bossert bu enstitünün müdürlüğüne getirilir. Enstitünün amacı, Önasya kültürlerinin yazıları, dilleri ve arkeolojisi ile ilgili çalışmalar yürütmektir. Kısa bir süre sonra (1940-1941) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde "Eski Önasya Dilleri ve Kültürleri Kürsüsü" haline dönüştürülmüştür.³⁰⁶

1967'de Prof. Dr. Afif Erzen tarafından kurulan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak "Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi" nin faaliyetlerini sürdürdüğünü görmekteyiz. Çalışmaları 1958'li yıllara kadar inen araştırma kurumu Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi bünyesindedir. Türk bilim adamlarınca bölgede yapılan ilk arkeolojik kazılar olma niteliğini taşıyan bu faaliyetler Prof. Dr. Afif Erzen başkanlığında gerçekleştirilmiştir: 1958-60 Ernis kazıları, 1959-60 Van Kalesi kazıları ve 1959-61 yılları arasında yapılan Toprakkale kazıları.³⁰⁷

---

³⁰⁶ Hasan Tahsin Uçankuş, **Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000, s.842.

³⁰⁷ http://www.istanbul.edu.tr/edebiyat/edebiyat/dekanlik/arastirma_merkezleri/van_bolgesi_arastirma_merkezi.htm, Erişim: 22.01.2010.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ESKİÇAĞ TARİHİ TEMEL BİLİMLERİ ALANINDA ÇALIŞAN ARAŞTIRMACILAR VE ÇALIŞMALARI

3.1. YERLİ ARAŞTIRMACILAR

3.1.1. AFİF ERZEN (1932-2000):

1913 yılında Malatya'nın Arapgir ilçesinde doğdu. 1932 yılında Sivas Erkek Lisesi'ni birincilikle bitirmesinin ardından, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan Avrupa sınavını kazanarak, tarih eğitimi almak üzere Almanya'ya gönderildi.³⁰⁸

1934 yılından itibaren Berlin, Jena, ve Leipzig üniversitelerinde Eskiçağ tarihi, Klasik Arkeoloji, Prehistorya, Felsefe, Sanat Tarihi, Coğrafya, Latince ve Grekçe eğitimi alıp 1940 yılında Leipzig Üniversitesinden, Eskiçağ tarihi sahasında Doktora yaparak mezun oldu. Aynı yılın Eylül ayında "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Kürsüsü"ne asistan olarak atandı. 1944 yılında doçentlik tezi ve sınavları ile aynı kürsüye doçent tayin edildi. 1946 yılında Türk Tarih Kurumu asli üyeliğine seçildi.³⁰⁹

1953 yılında Sinop ve 1954 yılında ise Ergili (Daskyleion) kazısında ikinci başkan olarak çalıştı. 1955 yılında Berlin'deki Alman Devlet Arkeoloji Enstitüsü tarafından muhabir üyeliğe seçildi. Onbir yıl doçentlikten sonra 1955 yılında Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Profesörlüğüne atandı. 1956 yılında Almanya Milli Eğitim Bakanlığı ve Üniversiteleri tarafından davet edilmesi üzerine Bonn, München, Erlangen, Münster, Würzburg ve Tübingen üniversitelerinde Eski Anadolu Tarihi üzerindeki araştırmaları hakkında konferanslar verdi. Ayrıca 1962, 1968 ve

³⁰⁸ Fahri Çoker, **Türk Tarih Kurumu-Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, TTK yay., Ankara,1983, s.639.

³⁰⁹ Nezh Başgelen, **Afif Erzen Biyografisi**, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul,1983,ss.4-10.

1982 yıllarında Alman Arkeoloji Enstitüsünün daveti üzerine München ve Berlin’de Çavuştepe ve Enez kazıları hakkında konferanslar verdi.³¹⁰

1959 yılından beri, Trakya’da Edirne’nin Enez ilçesinde başkanlığı altındaki bilim kurulu tarafından Türk Tarih Kurumu, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Edebiyat Fakültesi adına kazıları yürüttü.

1960’lı yıllar -kazı ve araştırmalar bakımından- Urartu uygarlığını yeniden gündeme geldiği ve Türk bilim adamlarının bu konuda çalışmalar yaptıkları yıllardır. Emin Bilgiç’le birlikte yaptıkları başvuru gerçekleşmiş, “sondaj ve hafriyat müsaadesi” verilmiştir. Toprakkale/Rusahinili’de Urartu Krallığı’nın bu ünlü ikinci yönetim merkezinde kazılar başladı. Çalışmalar 1963 yılına kadar devam etti. Toprakkale kazılarının önemli bir başka yönü İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin birlikteliğidir.³¹¹

Van’da 1967’de “Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırmaları Merkezi” ile 1969’da Edirne’de, “Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Merkezi”ni kurmuş ve bu merkezlerin 1983 yılına kadar müdürlüğünü yapmıştır. 1968 yılında Alman Devlet Arkeoloji Enstitüsü’nün asli üyesi oldu. “Milletlerarası Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Birliği” kurumunun Milli Komite Başkanlığı’na getirildi. Bu kurum bünyesinde, 1972’de Sofya’da gerçekleştirilen I. Milletler arası Trakoloji Kongresi’nde A. M. Mansel, E. Akurgal ile birlikte Türkiye’yi temsil etti.³¹²

1956 yılından beri Eski Çağ Kürsüsü başkanlığı ve 1966-1970 yılları arasında iki devre Edebiyat Fakültesi Dekanlığı görevinde bulunmuştur. 1983 yılı başında yaş haddinden emekli oldu. Son görevi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı başkanlığı idi.³¹³

---

³¹⁰ M.Taner Tarhan, **Sevgili Hocamız Afif Erzen**, Anadolu Araştırmaları, sayı:14, “Prof. Dr. Afif Erzen’e Armağan”, 1996, ss.1-19. Başlıklı yazısından alınmıştır., s.5.

³¹¹ M. Taner Tarhan, “Erzen’in Çavuştepesi: Bir Urartu Kalesindeki Arkeolojik Kazılar”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 125, İstanbul,2004,ss.80-83.;Tarhan, a.g.e.,s.9.; Mustafa Yolaç, “Oktay Belli İle Urartu Uygarlığına Yolculuk”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:102, İstanbul,2002, s.70.; Çoker, a.g.e.,s.639.

³¹² Çoker, a.g.e.,s.639., Tarhan, a.g.e.,s.19.

³¹³ Afif Erzen’in başlıca yayınları için bkz:Başgelen, a.g.e., ss. 6-10.; Tarhan, a.g.e., ss.21-26.

3.1.2. ARİF MÜFİD MANSEL (1905 - 1975)

Side ve Perge’de başlattığı kazılarla, Türkiye’de Klasik Arkeoloji alanındaki sistemli araştırmaların öncülerinden olan arkeolog, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Kürsüsü’nün de kurucusudur.³¹⁴

İstanbul’daki Saint Benoit Lisesi’ni bitirdikten sonra, 1925’te Almanya’ya giderek Berlin Üniversitesi’nde arkeoloji eğitimi aldı. Doktorasını da tamamlayarak 1930’da Türkiye’ye döndü. On iki yıl İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Ogan’ın yardımcısı olarak çalıştı. Aynı dönemde bir yandan da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Kürsüsü’nde ders verdi. 1936’da doçent, 1944’te profesör oldu. 1936’da Edebiyat Fakültesi’nde Klasik Arkeoloji Kürsüsü’nü kurdu ve kürsü başkanlığına getirildi. 1956’da ordinaryüs profesör oldu. Ege ve Yunan tarihi derslerini ve kürsü başkanlığı görevini ölümüne kadar sürdürdü.³¹⁵

Kazı çalışmalarına, 1930’da İstanbul’da Balaban Ağa Mescidi’nde başladı. Atatürk’ün desteğiyle 1932’de Yalova Kaplıcalarında, 1936-1938 yılları arasında Trakya Kaplıcalarında ve Trakya’da Lüleburgaz, Kırklareli ve Vize bölgesinde Traklardan kalma tümülüsleri saptadı.³¹⁶ 1938’de Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçildi. 1943-1946 arasında kurum adına Pamphylia bölgesinde yüzey araştırmaları yaptı ve 1946’da Perge, 1947’de de Side kazılarını başlattı.³¹⁷

Helenistik dönemden kalma surlarla çevrili Perge’nin 15 bin kişilik tiyatrosunda, stadiumunda, kent kapılarında, agorasında, sütunlu caddelerinde ve nekropolünde sürdürülen kazılarda çok önemli buluntular ele geçirdi.³¹⁸

³¹⁴ Hasan Tahsin Uçankuş, a.g.e.,s. 859.

³¹⁵ Çoker, a.g.e., s.429.

³¹⁶ Bu tümülüslerdeki çalışmaları 1939 yılında da devam etmiştir; **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, 30..18.1.2/88.80..9.; Arif Müfid Mansel, “1947 Side (Eski Antalya) Kazıları”, **Belleten**, TTK yay.Cilt:XII, Sayı:45, Ankara,1953, ss. 256-260.

³¹⁷ Ekrem Akurgal, “Arif Müfid Mansel”, **Anadolu Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi yay.,Sayı: XVI, İstanbul,2002, s.20.

³¹⁸ Haluk Abbasoğlu, “Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel”, **Anadolu Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi yay.,Sayı: XVI, İstanbul, 2002, s.7.

İlk Türk kazılarını Remzi Oğuz Arık ve Hamit Zübeyr Koşay yaptı ancak Klasik Arkeoloji alanında Türkiye’de ilk kazı çalışmalarını yürüten Arif Müfid Mansel’dir.

Antik Çağ’da Pamphylia’nın en önemli liman kenti olan Side’de kazılar da 20 yıl aralıksız sürdürüldü. Kentin kapıları, sütunları, caddeleri, agorası, hamamı, çeşme ve bazilikalarıyla, Athena, Apollon ve Men’e adanmış tapınakları ortaya çıkardı; doğu ve batı nekropolterinde mausoleion’lar saptandı. Mansel, kazılarında bulunan yapı ve anıtlarla çeşitli parçaların onarılması ve korunmasıyla da ilgilendi. Araştırma olanaklarını arttırmak için. 1954’te Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları Merkezi’nin kurulmasını sağladı. 1973’te 10. Uluslararası Klasik Arkeoloji Kongresi’ne başkanlık etti. 1974’te on sekiz Türk ve altmış dört yabancı arkeologun katkısıyla üç ciltlik, “Mansel’e Armağan” adlı bir kitap hazırlandı. Mansel, Miken Uygarlığı’ndan Bizans’ın sonuna değin 3 bin yıl boyunca Akdeniz çevresinde gelişen bütün uygarlıklarla ilgilenmiş, Ege ve Yunan Tarihi³¹⁹ adlı yapıtı bu konuda bir kaynak kitap olmuştur.³²⁰ Arif Müfid Mansel’in yayınlarına genel olarak baktığımızda arkeolojik çalışmalar arasında , antik mimari, lahitler ve kazılarla ilgili olanalar birinci sıradadır.³²¹

Diğer Önemli Eserleri: Stockwerbau der Griechen und Römer (1932; Yunan ve Romalılarda Katlı Yapılar), İstanbul’da bulunan bir Prens Lahdi (1934), Yalova Kılavuzu (1936), Mısır ve Ege Tarihi Notları (1938), Trakya’nın Kültür ve Tarihi (1938), Silifke Kılavuzu (1943), Türkiye’nin Arkeoloji Epigrafi ve Tarihi Coğrafyası için Bibliyografya (1948), Perge’de Kazı ve Araştırmalar 1949, Die Ruinen von Side(1963; Side Kalıntıları). Side Kılavuzu (1967), Side 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları (1975).³²²

---

³¹⁹ Mansel’e Armağan: Melanges Mansel, TTK yay., III Cilt, Ankara, 1974, Elif Tül Tulunay,” Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel Hocamızı Anarken” **Anadolu Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi yay., Sayı: XVI, İstanbul, 2002, s.556,

³²⁰ Mukerrem Usman Anabolu, “Hocaların Hocası Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel”, **Anadolu Araştırmaları**, İstanbul Üniversitesi yay., İstanbul, 2004, Sayı: XVII/1, s.169.

³²¹ Abbasoğlu, a.g.m., s.3.; Afif Erzen, “Ay Tanrısı Men’in Adı ve Menşei Hakkında”, Cilt: XVII, sayı: 65, Ankara, 1953, s.1.

³²² U. Bahadır Alkım, “Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel’in Yayınları”, Fahri Çoker, **Türk Tarih Kurumu-Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, TTK yay., Ankara, 1983, ss.431-442.

3.1.3. M. EKREM AKURGAL (1911-2001)

30.3.1911 yılında İstanbul'da doğdu. 1930/31 ders yılında İstanbul Erkek Lisesini bitirdi. Bir yıl İstanbul Hukuk Fakültesi'ne devam etti. Katıldığı devlet sınavını kazanarak Almanya'ya gitti. 1932/33'de bir yıl süreyle ünlü Alman Hümanist Gymnasium'u Schulpforta'da konuk öğrenci oldu. 1933-1940 yılları arasında Berlin Üniversitesinde ünlü Arkeolog Gerhardt Rodenwaldt'ın yanında Klasik Arkeoloji öğrenimi yaptı. Bu sekiz yıllık öğrenim süresince Yunan ve Roma arkeolojisi, Eski Çağ tarihi. Klasik filoloji, Bizans sanatı, Avrupa sanatı, Türk-İslam sanatı ve Felsefe tarihi derslerine hiç aksatmadan devam etti. Ayrıca, Hans Ehelolfun yanında üç yarıyıl boyunca gönüllü olarak Hititçe ve çivi yazısı öğrenmeye çalıştı. Yine program dışından, dört yarıyıl süresince Klaffenbach'ın yanında Hellen Epigrafisi seminerlerine katıldı.³²³

1939 yılında Lykia Kabartmaları üzerine hazırladığı "Doktora" tezini başarıyla verdi. Bunun ardından hemen doçentlik tezini hazırlamaya başladı.

Ekrem Akurgal 1940 yılının kasım ayında Türkiye'ye döndü. 1 Ocak 1941 tarihinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde asistan olarak göreve başladı. Arkeoloji Kürsüsü Başkanı Prof. Remzi Oğuz Arık'ın yanında, Berlin'de hazırlamaya başladığı "Doçentlik" tezini sundu. 1941 yılı şubatından itibaren fakültede arkeoloji dersleri vermeye başladı. E. Akurgal, 1949 yılında profesör ve 1957 yılında da ordinaryüs profesör olacaktır.³²⁴

Ekrem Akurgal böylece fakültede bilimsel çalışmalar için gerekli ortamı hazırladıktan sonra, 1948 yılından itibaren araştırma ve kazı çalışmalarına başladı. Kazılarını belirli bir plan ve program içinde, eski İonya kentlerinin araştırılmasına başladı. Böylece, 40 yılı aşan bir süre içinde Eski İzmir(Smyrna), Foça(Phokaia), Çandarlı(Pitane), Çeşme/Ildırı (Erythrai), Ergili(Daskyleion) ve Sinop(Sinope)

³²³ Yusuf Boysal, "Ekrem Akurgal Griechische und römische Kunst in der Türkei", **Gnomon**, Band:63, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1991, ss. 336-340.; Uçankuş, a.g.e., s.856.

³²⁴ Uçankuş, a.g.e., s.856.; Soner Ateşoğulları, **Arkeolojik Söyleşiler-I**, Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği yay., Ankara, 2002, s.75.

kazılarını gerçekleştirdi. Bu kazılar Batı Anadolu'nun Demir Çağı'nı (M.Ö. 1200-1600) aydınlatma amacına yöneliktir. Yaptığı en uzun, en önemli kazı, şimdi Bayraklı Höyüğü olarak bilinen, Kültepe/Kaniş çivi yazılı metinlerinde (Tismurna), Klasik kaynaklarda Smyrna olarak geçen Eski İzmir kazısıdır.³²⁵

Burada, M.Ö. 1050-300 tarihleri arasında iskan edilen ve biribirini izleyen dokuz yerleşme katı saptanmıştır. İlk yerleşim izleri ilk Tunç Çağı'na ait Troya II (M.Ö. 3000) yerleşmesiyle çağdaştır. İlk kent, M.Ö. 11. yüzyılda kurulan bir Yunan kolonisidir. Bu yerleşim M.Ö. 9. yüzyılda Yunanlılara ait olduğu bilinen en eski sur duvarlarıyla çevrilmiştir. Burada bulunan Athena Tapınağı, en eski ve en önemli İon tapınaklarından biridir (M.Ö. 640-580). Helen Dünyasının en eski ızgara planlı yerleşmesi ve çok odalı, iki katlı, ön avlulu çifte megaron planlı ev tipi de burada bulunmuştur.³²⁶

Ekrem Akurgal meslek yaşamı boyunca, genel kültür konusunda birçok deneme, araştırma ve kazı çalışmaları üzerine birçok makale; Hitit, Phryg, Urartu, Geç Hitit, Arkaik ve Klasik Arkeolojiyle Anadolu Uygarlıkları üzerine birçok bilimsel kitap yazmıştır.

Kitaplarının başlıcaları şunlardır: Griechische Reliefs aus Lykien. DAI. Berlin 1942.; Remarques Stylistiques sur les Reliefs de Malatya DTC. Fak., Ankara. 1946.; Spälhethitische Bildkunst. DTC. Fak., Ankara, 1949.; Phrygische Kunst, DTC. Fak. Ankara. 1955. ; Zwei Reliefs aus Sinope. Berlin, 1955. ; Die Kunst Anatoliens. Walter de Gruyter. Berlin, 1961.; Die Kunst der Hethlter, Hirmer, München, 1961.; Treasures of Turkey, Skira, Geneve-New York. 1966. ; Ancient Civilisations and Ruins of Turkey, İstanbul, 1969.; Erythrai, İzmir 1979.; Art and Architecture of Turkey, Oxford Üniv. Pres 1980. ; Griechis Che und Römische Kunst in der Türkei, München, 1987.; İzmir I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983. ;

³²⁵ Coşkun Özgünel, **Ord. Prof. Dr. Ekrem AKURGAL: Cumhuriyet Kültürüne, Arkeoloji ve Sanatına Kişilik Kazandıran Bilge**, <http://www.tuba.gov.tr/index.php?id=321>, Erişim: 03.10.2009.

³²⁶ H. Crawford Greenewalt Jr., "Ekrem Akurgal", **American Journal Of Archaeology**, Volume:109, No:3, ss.561-563; Ahmet Vedat Çelgin, "Anadolu Uygarlıklarının Güneşi", **Toplumsal Tarih**, Sayı:108,İstanbul, 2002 ss.38-41.

Eski Çağda Ege ve İzmir ; Anadolu Uygarlıkları, Net Yayınlan, İstanbul. 1987; Hatti ve Hitit Uygarlıkları, Net Yayınlan, İstanbul, 1996.³²⁷

Ekrem Akurgal, yurt içinde ve yurt dışında birçok kurum üyeliğine ve ödülleriine değer görülmüş ve nişanla onurlandırılmıştır.

3.1.4. HAMİT ZÜBEYR KOŞAY (1897-1984)

Cumhuriyet döneminin ilk arkeoloji araştırmalarından biri olan Alaca Höyük kazılarını gerçekleştirmiş, Türk müzeciliğine önemli katkılarda bulunmuştur.

1897'de Rusya, İdil-Ural Bölgesi Ufa İli, Tilenkci Tamak köyünde doğdu. 1909'da ailesi tarafından Türkiye'ye gönderildi. 1921'de Budepeşte Pedagogiumu Dil ve Tarih Bölümü'nü bitirdikten sonra Eötvös-Collegium'da Türkoloji ve dilbilimi konusunda doktorasını tamamladı. 1923-24 yıllarında Berlin Üniversitesinde Etnoloji derslerini izledi.

1925'te Türkiye'ye dönerek kütüphaneler müfettişliği, daha sonra da âsar-ı atika ve kütüphaneler müdürlüğü gibi görevlerde bulundu. 1927-31 arasında Ankara Etnografya Müzesi'nin kurulmasını sağladı ve buranın ilk müdürü oldu. 1931-45 arasında Milli Eğitim Bakanlığı Müzeler Dairesi Başkanlığı görevini yaptı. 1945'ten 1950'ye kadar Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü, bunun ardından da 1962'de emekliye ayrılana kadar ikinci kez Ankara Etnografya Müzesi Müdürü olarak görev yaptı. 1962-69 arasında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nde müşavirlik etti ve ölümüne kadarda bilimsel çalışmalarını sürdürdü.³²⁸

Koşay ilk kazı çalışmalarına 1932'de Atatürk Orman Çiftliği'nde başladı. 1933'te Atatürk'ün emri üzerine, Ankara'nın güneybatısındaki Ahlatlıbel'de Maarif Vekili Reşit Galip'le birlikte Cumhuriyet döneminin ilk resmi arkeolojik kazısını başlattı. 1934'te Troya yakınlarındaki Kumtepe'de bir çalışma yaptı. Ertesi yıl

---

³²⁷ Ekrem Akurgal, Anatolia-Ekrem Akurgal'a Armağan, Cilt:XXI, DTCF yay.,Ankara,1987,s.1; Uçankuş, a.g.e., s.856.

³²⁸ Uçankuş, a.g.e., s.876.

Çorum'de, *sonuçları dünya* çapında yankılar uyandıran Alaca Höyük kazılarını başlattı. 1935-48 ve 1963-67 arasında sürdürdüğü kazılarda İlk Tunç Çağı'na ait çok zengin kalıntılar buldu. Bu kazıların ilk döneminde arkeolog Remzi Oğuz Arık, ikinci döneminde de mimar-arkeolog Mahmut Akok'la birlikte çalıştı. 1937'de gene Çorum'da Alaca ilçesindeki Pazarlı'da Frig uygarlığına ait bir yerleşim yerini kazdı. 1942'de Doğu Anadolu'da Erzurum Ovası'ndaki Karaz Höyüğü'nde kazıya başladı. 1953 ve 1956'da burada elde ettiği bulgularla bir Karaz kültürünün varlığını ortaya çıkardı. 1961'de Erzurum'da Güzelova'daki, Kalkolitik yerleşimi, 1964'te de Erzurum'un kuzeydoğusundaki İkiztepe Tümülüsleri'ni kazdı.³²⁹

1968-71 arasında Keban kazılarına katılarak Tunceli sınırları içinde kalan Pulur(Sakyol) Höyüğü'nde, 1972'de de buranın yakınlarındaki Yeniköy Höyüğü'nde (Gâvur Höyük) kazılar yürüttü. Bu çalışmalar sırasında, geçirdiği bir kaza sonucu aktif alan çalışmasından uzaklaşmak zorunda kaldı.

Koşay'ın arkeoloji alanındaki çalışmaları yalnız kazı ve yayınlarla sınırlı kalmadı. Alaca Höyük, Ahlatlıbel, Boğazköy ve Alishar kazılarında ele geçirilen buluntularla Ankara'da bir Hitit Müzesi oluşturulması için çaba gösterdi ve bugünkü Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin temellerini attı. Ayrıca Alaca Höyük'teki Müze de Koşay'ın çabalarıyla kuruldu. Türkiye'de etnolojik alan araştırmalarının başlatılmasında ve derleme çalışmaları ile ilk etnografik yayınların çıkarılmasında da önemli katkıları oldu. Koşay çeşitli Anadolu ağızlarından derlemeler yaptı. Ankara ve Alaca Höyük etnografyasına ilişkin yapıtlar hazırladı.

Koşay'ın arkeoloji, etnografya, dil, tarih vb. konulu kitaplarının yanı sıra öykü, roman ve biyografi alanlarındakilerle birlikte 35'i aşkın eseri ve 150'yi aşkın makalesi yayınlanmıştır; Halkbilgisi Kılavuzu (1932); Anadilden Derlemeler (I. cilt İshak Refet İsitani ile birlikte, 2. cilt Orhan Acıpayamalı ile birlikte (1932 ve 1952); Ankara Budunbilgisi (1935); Alaca Höyük Hafriyatı (1938); Etnografya ve Folklor Kılavuzu (1939); Türkiye Türk Dügünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme (1944); Alaca Höyük (1951); Büyük Güllücek Kazısı (1961. Mahut Akok ile birlikte); Alaca

---

³²⁹ Çoker, a.g.e., s.255-257.

Höyük 1963-1967 Çalışmaları (1973. M. Akok ile birlikte); II-Makaleler ve İncelemeler (1974); Pulur Kazısı 1968-1970(1976); Pulur(Sakyol) Etnografya ve Folklor Araştırmaları (1977) yapıtlarının başlıcalarıdır.³³⁰

3.1.5. HALET ÇAMBEL (1916-...)

Tarih Öncesi Anadolu Arkeolojisi konusunda Türkiye'nin önde gelen araştırmacılarından biri olan Halet Çambel, Asker ve siyaset adamı Hasan Cemil Çambel'in kızıdır. 1933-39 arasında Fransız hükümetinin bursuyla Paris'te Sorbone Uygulamalı Yüksek Araştırmalar Okulu ve Louvre Okulunda arkeoloji öğrenimi gördükten sonra 1940'ta İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde H.Th. Bossert'in asistanı oldu. 1944'te doktorasını tamamladı, 1947'de doçent, 1960'ta da profesör oldu. İstanbul Üniversitesi'nde Prehistorya Kürsüsü'nün kurucusu olan Çambel, uzun yıllar K. Bittel ile birlikte çalıştı. 1962-63'te Almanya'da Saarbrücken Üniversitesinde konuk öğretim üyesi olarak görev yaptı. 1984'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya ve Arkeoloji Bölümü'ndeki öğretim üyeliği görevinden emekliye ayrıldı.³³¹

Çambel, 1939'da İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü adına Afyon-Pişmişkale, 1948-49'da Afyon-Yazılıkaya ve Midas Kenti kazılarını yaptı. 1946'da H.Th. Bossert'le birlikte Adana'nın Kadirli ilçesinde İ.Ö. 7. yüzyıla ait Karatepe-Aslantaş yerleşimini saptadı. Hitit hiyeroglif yazısının okunmasında büyük katkısı olan yazıtların ele geçtiği bu yerleşim yerindeki kazıları günümüze kadar sürdürdü. Ceyhan Irmağına bakan ormanlık bir bölgeye dağılmış buluntuların, kendini Adana Hükümdarı olarak tanıtan Kral Asitawandas'ın (Asativatas) sarayı ve av köşküne ait olduğunu saptadı. Surlarla çevrili yerleşimin iki ana girişinde yer alan heykel, yazıt ve kabartmaların onarılarak Türkiye'nin ilk açık hava müzesi halinde düzenlenmesini sağladı. Çevresindeki 7.600 hektarlık alan da "Karatepe-Aslantas Milli Orman Parkı" olarak korumaya alındı.³³²

³³⁰ Çoker, a.g.e.,s.257.

³³¹ Ateşoğulları, a.g.e., s. 119.

³³² U. Bahadır Alkım, "Karatepe Kazısı", **Bellekten**, TTK yay. Cilt: XII, Sayı:45, Ankara,1953, ss.241-248.

Çambel 1965-66'da Adana kentinin, 1966-71 arasında Adana, Hatay ve İcel illerindeki eski yapıtların taranması ve belgelenmesi çalışmalarına başkanlık etti.

1963'te R.J. Braidvood ile birlikte, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya kürsüsü ve Chicago Üniversitesi Doğu Araştırmaları Enstitüsünün oluşturduğu, karma bir projenin başkanlığını üstlendi. Bu proje kapsamında, tarım yapan ve besin üreten köy topluluğu yaşayış biçiminin ilk kez ortaya çıkışına ilişkin buluntuları araştırılması amacıyla Diyarbakır, Urfa ve Siirt illerinde büyük çaplı bir yüzey araştırması gerçekleştirdi. 1964'te Urfa-Bozova, Biris ve Söğüt tarlası, 1968 ve 1970'te Diyarbakır Girikihacıyan kazısı yapıldı. Diyarbakır'daki Çayönü Tepesi de bu araştırma sırasında saptandı. 1964'te başlayan kazılarda, günümüzden 9 bin yıl öncesine tarihlenen ve Anadolu'da bugüne kadar bilinen en eski köy yerleşim yeri ortaya çıkarıldı.³³³

Çambel'in, 1966'da başlayan Keban baraj alanının taranması, 1974'ten sonra Aşağı Fırat Projesi'nin oluşturulması ve sürdürülmesi çalışmalarında da büyük katkısı oldu. 1978'de TÜBİTAK'a bağlı Arkeometri Ünitesinin kurulmasında etkin rol oynadı. Türkiye'de, Tarihöncesi arkeolojisiyle uğraşan kadroların yetiştirilmesinde, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi içinde yerli ve yabancı uzmanların yararlandığı bir Prehistorya laboratuvarı oluşturulmasında da Çambel'in önemli katkıları vardır.

3.1.6. JALE İNAN (1914- 2001):

Side ve Perge'de 40 yılı aşkın bir süredir, kazılar yaparak bu iki kentin ortaya çıkarılmasında ve her iki yerde de önemli bazı yapıtların onanılmasına önemli katkılarda bulunan arkeolog, Side buluntularının Agora Hamamı'nda kurulan modern bir müzede sergilenmesini sağladı.³³⁴

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürü Aziz Ogan'ın kızıdır. 1934'te Erenköy Kız Lisesini bitirdi. 1935-43 arasında Berlin ve Münih üniversitelerinde arkeoloji

---

³³³ Uçankuş, a.g.e., s.863.

³³⁴ Çoker, a.g.e., s.790.

eğitimi almıştır. 1943'te M¼nih ¼niversitesi'nde doktorasını tamamlayarak T¼rkiye'ye d¼nd¼ ve aynı yıl İstanbul ¼niversitesi Edebiyat Fak¼ltesi Eski ağ Tarihi K¼rs¼s¼ne asistan olarak girdi. Arif M¼fit Mansel 1946'da Klasik Arkeoloji K¼rs¼s¼n¼ kurunca, bu k¼rs¼ye geçti. 1953'te doçent, 1963'te profes¼r oldu. 1975'te Mansel'in ¼l¼m¼ ¼zerine getirildiği k¼rs¼ başkanlığı g¼revini 1983'te emekliye ayrılınca kadar s¼rd¼rd¼. Side'de Apollon Tapınağı onarım çalışmalarına başkanlık etti.³³⁵

1946'dan başlayarak, Antalya b¼lgesinde A.M. Mansel başkanlığında gerçekleştirilen Side ve Perge kazılarına katılan İnan, uzun yıllar ikinci başkan olarak g¼rev yaptı.

1973-80 arasında Side ve 1975-87 arasında da Perge kazılanna başkanlık etti. Side ve Perge kazılan dışında. Pisidya b¼lgesindeki Kremna'da 1970-72 arasında bir kurtarma kazısı gerçekleştirdi. 1972-79 arasında da Antalya'da Manavgat'ın kuzeyindeki Pamphylia Seleukeiası'nda kazı yaparak kentin agorasını ortaya çıkardı. J. İnan, 1975'te T¼rk Tarih Kurumu asil ¼yelięine seçilmiştir. Berlin Arkeoloji Derneği, Berlin Arkeoloji Enstit¼s¼ ve Avusturya Arkeoloji Enstit¼s¼n¼n de ¼yesidir. Roma D¼nemi heykelciliği konusunda yapmış olduğu araştırmalarla da bilim d¼nyasında ¼nemli bir yer edinmiştir.³³⁶

3.1.7. MUAZZEZ İLMIYE ÇIĞ (1914-...)

Bursa İlk ¼ęretmen Okulunu'ndan 1931 yılında mezun olduktan ve 4,5 yıl İlkokul ¼ęretmeni olarak Eskişehir'de çalıştıktan sonra Atat¼rk'¼n emriyle kurulan Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fak¼ltesi'nin Hititoloji B¼l¼m¼'ne 15 şubat 1936'da kaydoldu.

³³⁵ http://www.arkeolojisanat.com/tr/author_details.asp?author=91, erişim: 31. 03. 2008.

³³⁶ Wolfgang Radt, "Jale İnan", **Gnomon**, Band:74, C. H. Becksche Verlagsbuchhandlung, M¼nchen, 2002, ss.285-288.; Jale İnan, Die Erste T¼rkische Arch¼ologin., **Antike Welt**, Inhaltsverzeichnis und Register des Jahrgans 36, Mainz, 2005, s.43.

Prof. Dr. Hans Gustav Guterbock'tan Hitit Dili ve Kültürü; Prof. Dr. Benno Landsberger'den ise Sümer ve Akad Dilleri ve Mezopotamya Kültürü üzerine dersler aldı. 1940 yılında İstanbul Eski Sark Eserleri Müzesi Çiviyazılı Belgeler Arşivi'ne uzman olarak atandı. O zamana kadar tasnifi hiç yapılmamış ve bilimsel çalışmalara açılmamış binlerce tablet üzerinde Dr. F. R. Kraus ve Hatice Kızılyay ile çalışarak İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni " Paris - Louvre Museum , Londra - British Museum, Berlin - Vorderasiatisches Museum " gibi bir Eski-Ön Asya Dilleri Araştırma Merkezi haline getirdi. Arşivdeki tabletleri bilim alemine tanıtmaya başladı.

Prof. Samuel Noah Kramer'in "History Begins at Sumer - Tarih Sümer'de Başlar" adlı unlu kitabını Türkçeleştirdi. [Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990-1995-1998]. Katıldığı kongrelerde ve bilimsel toplantılarda verdiği bildirimlerle, yayınladığı 15 kitap ve 100'ü aşkın bilimsel makalesi bulunmaktadır.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Sümer, Akad, Hitit dillerinde yazılmış 74.000'i aşkın çiviyazılı belge üzerinde 33 yıl çalıştıktan sonra 1972 yılında emekli oldu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kurulu'nun 13 Nisan 2000 tarihli teklifine dayanarak Üniversite Senatosu tarafından 4 Mayıs 2000 tarihinde kendisine Fahri Doktora ünvanı verilmiştir.³³⁷

3.1.8. REMZİ OĞUZ ARIK (1899-1954)

1926'da Devlet sınavını veren Remzi Oğuz, uzmanlaşmaları için Avrupaya gönderilen ilk öğrenci grubu içinde yer aldı. 1926-1930 yılları arası, Sorbon Üniversitesinde, "Sanat Tarihi"; Louvre Arkeoloji Enstitüsünde "Arkeoloji" eğitimi aldı.³³⁸

³³⁷ http://www.ataturkyuksekkurum.gov.tr/sayfa/upresimler/muazzez_ilmkiye_cig.pdf, erişim: 24.02.2010.

³³⁸ H. Emin Sezer, **Remzi Oğuz Arık**, Toker yay., İstanbul,1976, s.32.

1931’de yurda dönen Remzi Oğuz, Türkiye’nin yetişmiş ilk arkeologudur. Maarif Vekaleti’nde Arkeoloji mütehassıs yardımcılığı kadrosuyla göreve başladı ve bu arada Yalova kazı çalışmalarına katıldı.³³⁹

1931’de resmi olarak göreve başlamasına rağmen arkeoloji ile ilgili incelemeleri 1929’da itibaren Türk Yurdu dergisinde yayımlanmaya başladı. İlk Türk arkeologu olarak 1932 yılında Alishar kazısında devlet komiseri oldu. Ertesi yıl Ankara yakınında Galatlarla ilgili kazıyla bilim dünyasına “II. Deotaros” yazıtını sundu. 1933 yılında, “Anadolu Arkeologya Tarihinde Alishar Hafriyatı” kazılarla ilgili ilk yayımladığı ilk eserdir.³⁴⁰

1934’te Niğde Göllüdağ kazısına devam etti. 1935 yılında Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçildiği sırada Çanakkale Truva kazısının devlet komiserliğini yapmaktaydı 1936 Oslo Milletlerarası Arkeoloji Kongresi’nde Türkiye’yi temsil eden Remzi Oğuz, 1934’te Karalar, 1935’te Alaca Höyük, 1936’da Kusura kazılarını yayına hazırladı ve Hamit Zübeyir Koşayla yürüttüğü Alaca Höyük kazısında bulunan Hitit Güneşi’ni bilim dünyasına sundu. 1937’de Fin ve Alman Arkeoloji Cemiyetlerinin üyeliğine seçilirken, Ankara Kalesi, Çankırı Kapı kazılarını yapmaktaydı. Aynı yıllarda Karaoğlan, Bitik, Alaeddin Tepe, Hacılar Köyü, Amik Karaağaç kazıları, gerçekleştirdiği diğer mesleki faaliyetleri arasındadır.³⁴¹

1941’de örnek bir müze olarak Hatay Müzesi’ni kurdu ve Ankara Arkeoloji ve Etnografya Müzeleri müdürlüğüyle görevlendirildi.

Arkeolojik çalışmalarıyla ilgili olarak Alacahöyük Hafriyatı (1937), Karaoğlan Kazıları (1938), Ankara-Konya-Eskişehir Yazılıkaya Gezileri (1956), Türk Müzeciliğine Bir Bakış (1956), Türk Sanatı(1956), Turuva Kılavuzu (1953) gibi kitaplar yazan ve 1930’dan sonra yayımcılık da yapan Remzi Oğuz Arık, 1948’e kadar Türk Sözü, Oluş, Gurbet, İleri Yurt, Şafak, Dönüm, Çığır, Millet, Bizim

³³⁹ Uçankuş, a.g.e.,s.874.; Çoker, a.g.e, s.405.

³⁴⁰ H. Rıdvan Çongur, Profesör Remzi Oğuz Arık, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 2001, s.58.

³⁴¹ Tahsin Özgüç, “Remzi Oğuz Arık’ın Hitit Arkeolojisine Yaptığı Katkıları Hakkında Gözlemler, **Remzi Oğuz Arık Armağanı**,DTCF yay., Ankara,1987,ss.387-392.;Çongur, a.g.e.,s.59.

Türkiye ve Hareket adıyla çıkardığı dergilerde milliyetçilik, köy ve köylülük üzerine yazılar yayımladı.³⁴²

3.1.9. SEDAT ALP (1913-2006)

Almanya’da Leipzig ve Berlin Üniversitelerinde Eski Çağ Tarihi, Hititoloji, Eski Anadolu Dilleri ve Kültürleri, Sümeroloji ve Akadistik ve Arkeoloji öğrenimi yaptı. 1940 yılında doktora imtihanını vererek yurda döndü. 1941 yılında Ankara’da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hititoloji asistanlığına, aynı yılda Doçentlik imtihanını vererek Hititoloji Doçentliğine tayin edildi. 1949 yılında Hititoloji Profesörlüğüne, 1959 yılında Hititoloji Ord. Profesörlüğüne seçildi. 1956-58 yıllarında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Dekanlığını yaptı. 1953 yılında Federal Almanya’da Münster Üniversitesi’nde misafir Profesör olarak ders verdi.1969 yılında Alman Arkeoloji Enstitüsünün davetlisi olarak Berlin Üniversitesi’nde, 1975, 1977-78 yıllarında yine Berlin, Hamburg, Bochum, Giessen, Würzburg, Bonn ve Tübingen Üniversitelerinde konferanslar verdi.³⁴³

Sedat Alp, Türk Tarih Kurumu üyeliğine 1946 yılında seçildi. Türk Tarih Kurumunda Asbaşkanı ya da Genel sekreter olarak uzun yıllar görev yaptı. Uluslararası Akademiler Birliği toplantılarında Türk Tarih Kurumunu iki kez temsil etti. Genel sekreter olarak 7., 8. ve 9. Türk Tarih Kongrelerini organize etti. Sunduğu bildirilerle Kongrelerin bilimsel çalışmalarına katıldı. 1982 yılında Türk Tarih Kurumu Başkanlığına Sedat Alp, Mainz Bilimler Akademisine seçilen iki Türk bilim adamından biridir.

Sedat Alp 1953 yılından başlayarak, Türk Tarih Kurumu, Ankara Üniversitesi ve Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına Konya Kara Höyük’te başladığı arkeolojik kazı çalışmalarını, çeşitli aralıklarla 1986 yılına kadar sürdürmüştür.³⁴⁴

---

³⁴² Çongur, a.g.e., ss.235-261.

³⁴³ Çoker, a.g.e., s. 641.; Uçankuş, a.g.e., 865.

³⁴⁴ Can Dündar- Fatma Sevinç, **İlk Türk Hititoloğun Yaşam Öyküsü – Sedat Alp**, Tüba yay., Ankara, 2004, s.94.

Kara Höyük kazılan burada 27 yerleşim katının varlığını gösterdi. Bu yerleşmelerde, Hitit dönemine ait ilginç buluntulardan başka, Hitit şehirlerine ait anıtsal surlar, şehir mimarisine ait önemli yapılar, yollarıyla meydanlarıyla düzenli bir planlama, M.Ö. 1750 yıllarına tarihlenen bir kerpiç duvarlı saray, bir tapınak, bir şehir mezarlığı ve sarayda bulunan bir mühür(Bulla) arşivi açığa çıkarıldı.

Asurla Anadolu arasında ticareti yönlendiren tüccarlara ait, çoğu Kültepe’de bulunan binlerce belgedeki kişi adlarını ilk defa Hititoloji açısından inceleyerek Hititlerin bu çağda Anadolu’da olduklarını ispatlamıştır.³⁴⁵

Sedat Alp’in en önemli keşifleri arasında Boğazköy’den sonra en çok çivi yazılı tablet bulunan Maşat-Höyük’ün metinlerdeki adının Tapika olduğunun saptanması bulunmaktadır. Bu husus Prof. Dr. Wolfgang Röllig’in Die Welt des Orients mecmuasının 10. cildinin (1979) 92. sayfasında yayınlanarak onaylanmıştır. Sedat Alp’in Türkçe, Almanca olarak 60a yakın makalesi, 10 kadar da büyük kitabı vardır.³⁴⁶

3.1.10. ŞEVKET AZİZ KANSU (1903- 1983)

1903’de Edirne’de doğan olan Kansu, İstanbul Tıp Fakültesinden mezun oldu ardından “Paris Antropoloji Yüksek Okulu”ndan diploma aldı. Zamanın en ünlü Fransız Biyolog-Antropolog’u olan, George Papillault’nın öğrencisi oldu. Kansu’nun araştırmalarında seçtiği konuların farklı toplumlar veya gruplar üzerinde olmak şartıyla, hocasının ilk defa denelediği çalışmaların benzeri konular olduğu görülür.

İstanbul Üniversitesi’nde asistanlık, müderris muavinliği (doçentlik), üniversite profesörlüğü ünvanlarını aldıktan sonra Dil ve Tarih Coğrafya’da Ordinaryüs Profesörlüğü aldı. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Müdürlüğü’nü, Türk Tarih Kurumu üyeliğini (ve sonra Türk Tarih Kurumu Başkanlığını) yaptı. Uluslararası Antropoloji ve Etnoloji Daimi Konseyinin

³⁴⁵ Sedat Erkut, “Hocam Sedat Alp”, Can Dündar- Fatma Sevinç, a.g.e., ss.145-147.

³⁴⁶ Eserleri için bkz: Uçankuş, a.g.e.,ss 867-868; Dündar- Sevinç, a.g.e.,ss.164-167.

kurucularından biri ve uluslararası prehistorya kurumlarında Türkiye temsilcisi oldu.³⁴⁷

Şevket Aziz Kansu'nun Türk fizik antropolojisi alanında yaptığı araştırmalarını Türkiye prehistoryası alanındaki araştırmaları izledi. Türkiye prehistoryasında bazı buluşları "Encyclopedia Britannica"ya geçti. Kansu, tüm araştırmalarının amacını "*Anadolu gerçeklerini aramak, bulmak ve Anadolu sevgisi*" şeklinde tanımlar.³⁴⁸

30 Temmuz - 4 Ağustos 1935 tarihinde "Antropoloji ve Etnoloji Bilimleri 1. Milletlerarası Kongresi"nde verdiği ilk tebliğlerden biri, "Anadolu Kronolojisi" adlı incelemesidir.³⁴⁹

Kansu 1937'den başlayarak, Türk Tarih Kurumu adına Anadolu'da çeşitli tarihöncesi araştırmalarını yönetti. Ankara yakınlarındaki Etiyokuşu'nda Von der Osten'le birlikte yürüttüğü kazılarda, Paleolitik Çağ'a ait buluntular elde etti. Ayrıca bir Kalkolitik Çağ yerleşmesiyle Roma-Bizans kalıntıları buldu. 1959-1962 arasında Marmara Bölgesi'nde ve Trakya'da (Edirne), 1964-1965 yıllarında Kılıç Kökten'le birlikte İstanbul'da Küçükçekmece'deki Yarımburgaz Mağarası'nda ilk sistemli kazıları gerçekleştirdi. Alacahöyük, Arslantepe gibi yerlerde yaptığı kazılardaki insan buluntularını antropolojik açıdan inceledi. Bu bilim dalının paleoantropoloji, fiziksel antropoloji, paleoetnoloji ve etnoloji alt dallarına ayırarak gelişmesine katkıda bulundu. Kurduğu Ankara Antropoloji Enstitüsü'nde bu alandaki ilk laboratuvar çalışmalarını başlattı. Çeşitli dergilerde Türkçe ve yabancı dillerde yayımlanmış çok sayıda makalesi ve çevirileri de bulunan Kansu'nun başlıca yapıtları arasında; 1-Antropometri Tetkikleri İçin Rehber (1937), 2-Prehistorya Araştırmalarında Metodlar (1938), 3-Etiyokuşu Hafriyatı Raporu (1940), 4-Türk

---

³⁴⁷ 1942-1944 yılına kadar Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dekanlığı, 1946-1948 yılları arasında da Ankara Üniversitesi Rektörlüğü yapmıştır.

³⁴⁸ Şevket Aziz Kansu, **Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi**, İstanbul Maarif Matbaası, 1940, ss. 1-3.

³⁴⁹ Prof. Kansu, İstanbul'da yapılmış olan ilk Türk Tarih Kongresi'ndeki çalışmalarıyla, Atatürk'ün ilk defa dikkatini çekmiştir. Atatürk, Antropoloji Enstitüsü'nün D.T.C Fakültesinin laboratuvarını ziyaret ederek Kansu'nun çalışmalarını izlediği bilinmektedir.

Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi (1940), 5-İnsanlığın Kaynakları ve İlk Medeniyetleri (1947-1976) sayılabilir.

3.1.11. U. BAHADIR ALKIM (1915-1981)

Kazı yüzey araştırmaları ve tarihi coğrafya çalışmaları ile Anadolu arkeolojisine ve özellikle Hitit döneminin aydınlatılmasına büyük katkıda bulunan arkeolog U. B. Alkım, 1939'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sümer, Eti Filolojisi, Arkeoloji ve Eski Çağ Tarihi Bölümünden mezun oldu. 1941'de aynı fakülteye Hititoloji asistanı olarak atandı. 1944'te doktorasını tamamladı; 1945'te doçent, 1960'ta profesör ve Eski Önasya Dilleri ve Kùltürleri Bölümü başkanı oldu. Bu görevini ölümüne değin sürdürdü. 1962-75 arasında ders verdiği Robert Kolej'in 1963-64 dönemindeki Türk müdürü oldu.³⁵⁰

1939'dan başlayarak Alaca Höyük, Alalah gibi kazılara katılan Alkım. 1947'de Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçildikten sonra, kazılarını bu kurum adına yürüttü Alkım, 1947'de H.T. Bossert'le birlikte Adana-Kadirli yakınındaki Karatepe kazılarına katıldı ve daha sonra bu önemli Geç Hitit yerleşim yerinin kazı başkanlığını da üstlendi. 1949'da Karatepe'nin karşısındaki Domuztepe'yi de araştırdı. Bu Geç Hitit sınır kalelerinin kuzey ve güney ilişkilerini saptamak amacıyla araştırmalara başlayan Alkım, 1947-57 arasında Antitoros ve Orta Amanos bölgelerini tarayarak, antik yol şebekesini ortaya çıkarttı. Bölgedeki çeşitli yazıt, ören yeri ve kaleler de bu araştırma sırasında ilk kez Alkım tarafından saptandı.

1958'de İslahiye Bölgesi Kazı ve Araştırma Kurulu başkanlığına getirilen Alkım, Orta Amanoslarda tarihi coğrafya araştırmalarını sürdürdü. 1957-61 arasında Gaziantep'in İslahiye ilçesinin güneydoğusunda, Yesemek taş ocağını saptadı ve Antik Çağda taş çıkarma ve heykel işleme tekniklerini aydınlatan kazılar yaptı.

1958-72 arasında aynı bölgede Karasu Irmağı kıyısındaki Tilmen Höyük'ü kazın Alkım, burada İslam kùltürlerinden Geç Kaltolitiđe kadar 4 yerleşim katı

³⁵⁰ Handan Alkım, "Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın Yaşamı ve Eserleri", **Anadolu Araştırmaları** , Prof. Dr. U. Bahadır Alkım Hatıra Sayısı, Edebiyat Fak. Yay.,İstanbul,1986, s.3.

saptadı. M.Ö. 2000'de Yamhar Krallığı'na bağlı bir kent ve saray yapısı da bu kazılarda ortaya çıktı. Alkım, 1964'te İslahiye'nin kuzeydoğusundaki Saçakgözü ovasında bulunan Gedikli Höyük'te başlattığı kazıları 1967'ye kadar sürdürdü. Amik Ovası ve Kilikya'daki çağdaşı kültürlerle benzerlikler gösteren İlk Tunç-Kalkolitik kültür tabakaları ortaya çıkarıldı. Gedikli'de eski Önasya gömü biçimlerini gösteren ilginç bir de nekropol bulundu. Alkım, aynı ovadaki Kınşkal Höyük'te 1966-70 arasında yapılan araştırmalarda ilginç bir yeraltı kült odasını ortaya çıkardı. Alkım, 1970'lerde başlayarak, Anadolu'nun kuzeyinde, özellikle Samsun çevresini araştırma alanı olarak seçti. 1971-73 arasında gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarıyla bölgede 50'yi aşkın yerleşim yeri saptadı. Samsun'un Bafra ilçesi yakınlarındaki İkiztepe'de 1974'te başlayan kazılara ölümüne kadar başkanlık etti. Erken Hitit metinlerinde geçen "Zalpa" kenti olduğu düşünülen İkiztepe'de tablet bulunamadı, ama Erken Hitit ve İlk Tunç Çağı buluntuları ortaya çıkarıldı.

Alkım, çeşitli yazıtların çözümüne, özellikle Hitit filolojisine önemli katkılarda bulunmuştur. Yerli ve yabancı süreli yayınlarda çok sayıda makalesi yayınlanan Alkım'ın, Archaeologia Mundi dizisinde çeşitli dillerde yayımlanan; 1-Anatolia I(1968) adlı yapıtı, Anadolu'nun en eski kültürlerinin dünyaya tanıtılmasını sağlamıştır. Öbür önemli yapıtları arasında 2-Yesemek Taş Ocağı ve Heykel Atölyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar(1974), 3-Birinci ve İkinci Dönem İkiztepe Kazıları(1983) sayılabilir.

3.1.2. YABANCI ARAŞTIRMACILAR

3.1.2.1. CARL HUMANN (1839-1896)

Alman mühendis ve arkeolog Carl Humann Pergamon'da (Bergama) yaptığı kazılarla Helenistik Dönem heykel sanatının önemli örneklerini gün ışığına çıkarmış, kent planlamasına ilişkin bilgiler elde etmiştir. Osmanlı hükümeti için demiryolu yapımını yönettiği sırada, Anadolu'da birçok yeri dolaştı ve Pergamon kalıntılarının önemini fark eden ilk kişi oldu. Burada, Berlin Müzesi'nin desteğiyle yaptığı kazılarda (1878-86), pek çok önemli kamu yapısının kalıntılarıyla birlikte ünlü Zeus

Sunağı'nın kabartmalarını ortaya çıkardı. Daha sonra parçalar halinde Almanya'ya götürdüğü sunağı Berlin Müzesi'ndeki bir salonda yeniden kurdu.³⁵¹

1888'de Kuzey Suriye'deki bir arkeolojik araştırmaya katıldıktan sonra 1891-94 arasında Batı Anadolu'da Büyük Menderes Irmağı üzerindeki başka bir Helenistik yerleşme olan Magnesia'da kazı yaptı. Son yıllarında Priene kazılarıyla uğraştı. Başka araştırmacılarla birlikte yazdığı *Ergebnisse der Ausgrabungen zu Pergamon* (1880-88, 3 cilt; Bergama Kazıları Sonuçları) ve *Reisen in Kleinasien und Nord-Syrien* (1890, 2 cilt; Küçük Asya ve Kuzey Suriye'de Geziler) adlı kitapları vardır.³⁵²

3.1.2.2. HELMUTH THEODOR BOSSERT (1889-1961)

Güneydoğu Anadolu'da bir Geç Hitit kalesi olan Karatepe'de kazılar yaparak Hitit hiyeroglif yazısının okunmasını sağlayan iki dilli yazıtlar bulmuştur.

Heidelberg, Strasbourg, Freiburg ve Münih üniversitelerinde öğrenim gören Bossert, 1913'te Freiburg'daki Albert-Ludwig Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı. Freiburg Müzesi'nde asistan olarak çalışmaya başladı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra. Girit yazısının ve Hitit hiyeroglifinin çözümü konusunda çalışmalar yaptı. 1919-34 arasında Berlin Üniversitesinde yakındoğu dilleri ve kültürleri dersleri verdi. Bu dönemde, Avrupa halk sanatlarından Eski Girit uygarlığına kadar değişik konularda on beşe yakın kitap yayımladı.³⁵³

1933'te Türkiye'ye gelerek Almanlar'ın Boğazköy'de yaptıkları kazılara Bavyera Bilimler Akademisi adına katıldı. Nişantaş kaya yazıtındaki hiyeroglifi ve Yazılıkaya kabartmalarını inceledi. 1934'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne profesör olarak atandı ve daha sonra kürsüye dönüşen Arkeoloji Enstitüsü müdürlüğüne getirildi. 1942-59 arasında Eski Önasya Dilleri ve Kültürleri

³⁵¹ Wolfgang Radt, "Carl Humann und Osman Hamdi-zwei Gründerväter der Archäologie in der Türkei, *Istanbul Mitteilungen*, Verlag Ernst Wasmuth, Band:53, Tübingen, 2004, s.491-495.

³⁵² Uçankuş,a.g.e.,s. 843.

³⁵³ U. Bahadır Alkım, "Prof. Dr. H. Th.Bossert", *Bellekten*, TTK yay., Cilt: XXV, Sayı:97, Ankara, 1961, ss. 367-369.

Kürsüsü Başkanı olarak görev yaptı. II. Dünya Savaşı çıkınca Hitler Almanyası'na dönmedi. 1947'de de Türk uyruğuna geçti.

Bossert, 1946'da Adana'nın Kadirli ilçesindeki Karatepe'de Halet Çambel ve Uluğ Bahadır Alkım'la birlikte araştırmalara girişti. 1947'de başlayan kazı çalışmaları 1952'ye değin Bossert, 1952'den günümüze değin de H. Çambel başkanlığında sürdü. Bossert Karatepe'de hem Fenike yazısı, hem de Hitit hiyeroglifiyle yazılmış çift dilli (bilinguis) yazıtlar buldu; bilinen Fenike dilinin yardımıyla Hitit hiyeroglifini çözdü. Onun bu başarısı, o güne değin okunamayan yüzlerce belgenin okunabilmesini sağladı.³⁵⁴

Bossert, Türkiye'de bilimsel arkeoloji eğitiminin öncülüğünü yaptı. Araştırmaları ve yayınlarıyla olduğu kadar, bilim adamları yetiştirerek de arkeolojiye katkıda bulundu.

Dil bilimci ve arkeolog Bossert 34 kitap ve 107 makale yayımlanmıştır.

3.1.2.3. KURT BİTTEL (1907-1991)

Hitit arkeolojisi alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Alman arkeolog öğrenimini Tübingen Üniversitesi'nde tamamladı. 1930'da Marburg Üniversitesi'nde doktora yaptı. Aynı yıl Frankfurt'da Roma-Germen Kurulunda çalışmaya başladı. 1931-1933 arasında Kahire'deki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde görev yaptı. Mısır ve Anadolu'da kazılara katıldı. 1938- 1944 yılları arasında İstanbul'daki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde yönetici olarak çalıştı. 1946'dan 1953'e değin Tübingen Üniversitesi'nde ve 1951'den başlayarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yeni kurulan Prehistorya Bölümünde öğretim üyesi olarak ders verdi. 1954'te yeniden İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü yöneticisi oldu. 1960'ta bu enstitünün

---

³⁵⁴ Halet Çambel, "Karatepe- Aslantaş Öyküsü", **Boğazköy'den Karatepe'ye Hitit Bilim ve Hitit Dünyasının Keşfi**, YKY yay., Yay. Haz. Fatma Canpolat, İstanbul, 2001,ss.

Berlin'deki merkezinin başkanlığına getirildi. 1972'de emekli olduktan sonra Tübingen Üniversitesi'nde bir süre daha ders verdi.³⁵⁵

Bittel, Londra'daki Kraliyet Akademisi, Cambridge'deki Prehistorya Demeği, Dublin'deki İrlanda Kraliyet Akademisi, Arkeoloji Enstitüsü, Amerikan Arkeoloji Enstitüsü ve Türk Tarih Kurumu gibi bilimsel araştırma kuruluşlarının da üyesidir. Almanya ve Mısır'daki araştırmalarıyla, tarih öncesi konusunda uzmanlaşan Bittel, Ona Anadolu'daki bu dönem kültürlerinin saptanmasına önemli katkılarda bulunmuştur.

Çorum yakınındaki Boğazköy'de 20. yüzyıl başlarında yapılan kazılar, burada Hititler'in başkenti Hattuşa'nın görkemli buluntularının varlığını göstermişti. Bittel, bu bulguları daha sağlıklı tarih-leyebilmek amacıyla, 1931'de yeniden kazılara başladı. Kentte en uzun süreli yerleşimin Büyükkale denen yerde olduğu varsayımıyla, araştırmalarına oradan başladı ve daha ilk kazı çukurunda, Hititler'in binlerce tabletten oluşan devlet arşivini buldu. Bu yazılı kaynaklar yalnızca Hitit uygarlığının aydınlatılmasını sağlamakla kalmadı, Hititler'in ilişkide bulunduğu Asur ve Mısır gibi başka uygarlıklar ve komşuları konusunda da önemli bilgiler verdi. Boğazköy kazıları 1987'de Peter Neve tarafından sürdürülmeye başlandı.³⁵⁶

Bittel, ayrıntılı araştırmalarıyla, Hititler'in erken dönemindeki yayılma alanlarını belirlemiş, Hitit öncesi yerleşmelerin de aynı yerlerde bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Boğazköy yakınındaki Yazılıkaya açık hava tapınağının ve burada kayalar üstündeki kabartmaların anlamına ilişkin önemli açıklamalar getirmiştir. Gene Boğazköy yakınlarındaki Osman-kayası mezar buluntularıyla, Hititler'in Eski Krallık dönemindeki ölü gömme biçimlerini saptamıştır.

---

³⁵⁵ Rainer Michael Boehmer, Kurt Bittel, **Archiv Für Orientforschung**, Ahtunddreissigster und Neununddreissigster Band, Selbsverlag des Institutes für Orientalistik Der Universität Wien, 1991/1992, s.259-260.; Kurt Bittel , <http://www.jstor.org/pss/986763> , erişim: 05.01.2010.

³⁵⁶ Nezh Başgelen, **Kurt Bittel**, Arkeoloji ve Sanat Yay.İstanbul,1991,ss.8-9.

SONUÇ

Antik kùltürlere, arkeolojiye ve müzeciliğe alanlarında hizmet veren kurumlara, yetişmiş elemanlara ve donanıma sahip olan Batı, 19.yy.'da Osmanlı Devleti'nin eskiçağ tarihine ve bu çağdan gelen kùltür kalıntlarına sahiplenici bir yaklaşımı sergilemiştir. Osmanlı Devleti'nin ayakta kalma mücadelesi verdiği bu yüzyılda, arkeoloji ve müzecilik alanında yetersiz olduğu açıktır.

Homeros destanları ile Antik metinleri inceleyerek bu metinlerde adı geçen uygarlıkları bulmak ve hristiyanlığı ilk kabul eden kentleri gün ışığına çıkarmak isteğı, Klasik arkeolojinin başlangıcı için önemli bir bilgi birikimi sağladı. Anadolu'da Bergama, Perge, Efes gibi kentlerde başlayan kazılar bu amaç doğrultusunda idi.

Bu dönemde Osmanlı Devleti, resmi tüzüklerle arkeolojik yıkımı sonlandırmaya ve eski eser kaybını önlemeye yönelik bir kùltür politikasından henüz yoksundu. Hatta dönemin siyasi koşullarına bağılı olarak Osmanlı yönetiminde yetki sahibi olanlar Batı'nın Anadolu kùltür değerlerine karşı sömürgeci tutumunu görmezden geldiler. Avrupa müzelerinde sergilenen Anadolu topraklarına ait eserlerin önemli bir bölümü, devletler arası ilişkilerin çıkar hesabına dayandığı bir dönemde, devleti ayakta tutma çabasıyla verilen izinler nedeniyle yitirildi. Yüzyılın son çeyreğinde, kùltür mirasının değerini bilen ve onu koruyan bir devlet özelliğine kavuşma amacıyla olan kişiler ve devlet adamları eski eser kaybını önlemeye yönelik girişimlerde bulunuldular. Müzeciliğin kurumlaşması ve arkeolojik eserlere ilişkin tüzükler bu konudaki en önemli gelişmelerdir.

19.yüzyılın ikinci yarısında arkeolojik eserlerin değeri ve müzeciliğin önemi anlaşılmıştır. Müze-i Hümayun ve Asar-ı Atika Nizamnameleri buna örnektir. Ancak maddi kùltür kaybının bu girişimlerle de önlenemediğini görmekteyiz. Ancak bu tarihten sonra da arkeolojik eserler, Osmanlı padişahının armağanı olarak ya da kaçınılarak Avrupa müzelerini süslemeye devam etti. Arkeolojik zenginliğin bilimsel

anlamda değerlendirilmesi müzecilikle sınırlı kaldı. Osman Hamdi Bey'in bir kaç yayını dışında Anadolu kültürüne ve arkeolojik malzemeye dayalı olarak tanımlamaya ve aydınlatmaya yönelik bilimsel bir çalışmaya rastlanamamaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısında eski eserlerden anlayan ve eski kültürlerle ilgi duyan bir çevre oluştu ancak bu tür çalışmalar yapılabilmesi, bu alanda eğitim verecek ve elemanlar yetiştirecek kurumların oluşması ancak cumhuriyet döneminde gerçekleşecektir.

Türkiye, tüm eski Anadolu kültürlerine bilinçli bir şekilde ve batı ülkelerinden çok daha farklı bir biçimde bir yaklaşım ve sentez niyetiyle sahip çıkmak zorundaydı ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında arkeoloji ve diğer eskiçağ bilimleri tarihsel bir köken inşa etme niyetiyle Türk Tarih Tezi çevresinde toplandı. Batı'nın uygarlığına ortak olmak ya da kökenine Anadolu topraklarının da yardımıyla sahip olmak anlayışında olan cumhuriyet dönemi araştırmaları, arkeoloji yardımıyla milliyetçi nitelikte ve kendi varlığını meşrulaştırmak niyetindeydi. Kültür oluşturma amacı ve kökenci yaklaşım, Türkiye arkeolojisinin kuruluşundaki korumacı yaklaşımı geri plana attı. Miken ve Minos kültürlerinin Anadolu'nun "Eti" ve "Protoeti" kültüründen gelme olduğunu, kültürün Anadolu'dan yayıldığı ıspatı için çalışan Türk arkeolojisi "yerel" bir özellik gösterdi ve "evrensel" olamadı.

İlk dönem Eskiçağ tarihi araştırmaları genelinde arkeolojik çalışmalar çevresinde gelişti, diğer Eskiçağ tarihi temel bilimlerinde filolojik çalışmalar haricinde gerek tarihi coğrafya gerek arkeolojik, epigrafik, nümismatik eserleri kendi tarih dokuları içinde araştırmak, lokalize edilmemiş antik yerleşim yerlerinin sosyal, ekonomik, politik dokularının ortaya çıkarılması için yapılan çalışmalar istenilen seviyeye ulaşamadı. Ancak Cumhuriyet dönemi ile birlikte Eskiçağ araştırmaları ve temel bilimleri, yalnızca Batılıların elinde bulunan bir bilim olmaktan çıkarıldı. Türk üniversitelerinde doğrudan Eskiçağ tarihini konu edinen bölüm ve bilim dallarının kurulması sağlandı. Türkiye'nin kültürel mirasının korunmasında elbette ki Cumhuriyet döneminde kurulan kuruluşların da (TTK, DTCF) etkisi oldukça büyüktür.

Cumhuriyet devrinde Eskiçağ bilimlerinin Ankara'da kurumsallaştığını, arkeolojinin merkezinin İstanbul'dan Ankara'ya kaydığını görmekteyiz. Bu yeni kurulan DTCF ve açılan kürsüler yoluyla olmuştur.

KAYNAKLAR

1-ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

2-SÜRELİ YAYINLAR

A- GAZETELER

Cumhuriyet

Ulus

Hakimiyet-i Milliye

B-DERGİLER

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

American Journal Of Archaeology

Antike Welt

Arkeoloji Dergisi

Arkeoloji ve Sanat Dergisi

Belleten

Bilim ve Teknik

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Der Neue Pauly

Gnomon

İdol

İstanbul Mitteilungen

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi

Tarih ve Toplum

Toplumsal Tarih

KİTAPLAR

AKURGAL, Ekrem, **Bir Arkeoloğun Anıları**, Tüba yay., Ankara, 2004.

ALKIM, U. Bahadır **Yesemek – Taş Ocağı ve Heykel Atelyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar**, TTK yay. Ankara, 1974.

ALKIM, U. Bahadır **Yesemek – Taş Ocağı ve Heykel Atelyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar**, TTK yay. Ankara, 1974.

ARIK, Remzi Oğuz **Türk Müzeciliğine Bir Bakış**, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 1953.

ARIK, **Remzi Oğuz Türk Müzeciliğine Bir Bakış**, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul, 1953.

ATEŞOĞULLARI, Soner, **Arkeolojik Söyleşiler-I**, Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği yay., Ankara, 2002.

BAŞGELEN, Nezh Afif **Erzen Biyografisi**, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul, 1983.

BAŞGELEN, Nezh, **Kurt Bittel**, Arkeoloji ve Sanat Yay. İstanbul, 1991.

BEHAR, Büşra Ersanlı **İktidar ve Tarih- Türkiye’de Resmi Tarih Tezi’nin Oluşumu (1929-1937)**, Afa Yay., İstanbul, 1996.

BEHAR, Büşra Ersanlı **İktidar ve Tarih- Türkiye’de Resmi Tarih Tezi’nin Oluşumu (1929-1937)**, Afa Yay., İstanbul, 1996.

CERAM, C.W., **Tanrılar, Mezarlar ve Bilginler Arkeolojinin Romanı**, Remzi Kitabevi, 7. Basım, İstanbul, 2008.

COPEAUX, Étienne, **Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine**, İletişim yay., İstanbul, 2006.

ÇOKER, Fahri **Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, TTK yay., Ankara, 1983.

ÇOKER, Fahri, **Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, TTK yay., Ankara, 1983.

ÇONGUR, H. Rıdvan, **Profesör Remzi Oğuz Arık**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 2001.

DÖRNER, Friedrich Karl **Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları**, çev. Vural Ülkü, TTK Basımevi, Ankara, 1990.

DÖRNER, Friedrich, **Karl Nemrud Dağı'nın Zirvesinde Tanrıların Tahtları**, çev. Vural Ülkü, TTK Basımevi, Ankara, 1990.

DÜNDAR, Can -Fatma Sevinç, **İlk Türk Hititoloğun Yaşam Öyküsü – Sedat Alp**, Tüba yay., Ankara, 2004.

FREND, William H.C. **The Archaeology Of Early Christianity**, Geoffrey Chapman Published, London, 1996.

FREND, William H.C. **The Archaeology Of Early Christianity**, Geoffrey Chapman Published, London, 1996.

GERÇEK, Ferruh, **Türk Müzeciliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

GERÇEK, Ferruh, **Türk Müzeciliği**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

IRMAK, Sadi, **Kuruluşunun 50. Yılında İstanbul Üniversitesi**, İstanbul Üniversitesi yay., İstanbul, 1973.

IRMAK, Sadi, **Kuruluşunun 50. Yılında İstanbul Üniversitesi**, İstanbul Üniversitesi yay., İstanbul, 1973.

İĞDEMİR, Uluğ **Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, TTK yay., Ankara, 1973.

İĞDEMİR, Uluğ, **Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, TTK yay., Ankara, 1973.

İNAN , Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 2007.

İNAN , Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul, 2007.

İPLİKÇİOĞLU, Bülent, **Eskibati Tarihi-I, Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya**, TTK yay., Ankara 1997.

KANSU, Şevket Aziz, **Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi**, İstanbul Maarif Matbası

KANSU, Şevket Aziz, **Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

KÖROĞLU, Kemalettin, **Urartu Krallığı Döneminde Elazığ (Alzi) ve Çevresi**, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 1996.

LLOYD, Seton, **Türkiye'nin Tarihi, Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Çev: Ender Varinlioğlu, 21.Basım, Ankara, 2007.

Mansel'e Armağan: Melanges Mansel, TTK yay., III Cilt, Ankara, 1974.

ORTAYLI, İlber, **Mekanlar ve Olaylarıyla Topkapı Sarayı**, Kaynak Yay., İstanbul, 2007.

ÖNDER, Mehmet **The Museums Of Turkey**, Türkiye İş Bankası Culturel Publications, Çev:N. Ahmet Asrar, Ankara, 1999.

ÖZATA, Metin, **Atatürk Bilim ve Üniversite**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara, 2007.

PASİNLİ, Alpay, **Istanbul Archaeological Museums**, A Turizm Yay., İstanbul, 1989.

SEZER, H. Emin Remzi Oğuz Arık, Toker yay., İstanbul, 1976.

SHAW, Wendy M.K. **Osmanlı Müzeciliği: Müzeler , Arkeoloji ve Tarihin Görselleştirilmesi**, İletişim yay., İstanbul, 2004.

SU, Kamil, **Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi**, İstanbul, 1965.

ŞAPOLYO, Enver Behnan, **Müzeler Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1936.

TARHAN, M. Taner, **Tarih Yazımında Arkeolojinin Önemi**, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul, 1995.

UÇANKUŞ, Hasan Tahsin, **Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji Tarih Öncesinden Perslere Kadar Anadolu**, T.C. Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 2000,

ÜLGEN, Ali Saim, **Anıtların Korunması ve Onarılması**, Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1943.

MAKALELER

AKIN, Nur “ Osman Hamdi Bey, Âsâr-ı Atfika Nizamnamesi ve Dönemin Koruma Anlayışı Üzerine”, **Osman Hamdi Bey ve Dönemi**, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 1993.

AKURGAL, Ekrem “Tarih İlmi ve Atatürk”, **Bellekten** , TTK, Cilt: XX, Ekim 1956, sayı: 80.

ALKIM, U. Bahadır “Karatepe Kazısı”, **Bellekten**, TTK Yay., Cilt:XII, Sayı:45, Ankara, 1948.

ARSEBÜK, Güven “Dünden Bugüne Arkeoloji”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:I, İletişim yay., İstanbul, 1983.

ARSLAN, Ali “ Cumhuriyet Dönemi İstanbul Darülfünunu'nda Öğretim Üyesi Olmanın Şartları ve İlmi Yetersizlik Dolayısıyla Görevden Alınma”, **İstanbul**

Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 14, Edebiyat Fak. Basımevi, İstanbul, 1994.

ATASOY , Sümer “Türkiye’de Müzecilik”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay.,İstanbul, 1983.

ATİK, Şeniz “Müzeci Gözüyle Eski Eser Koleksiyonculuğu”, **İdol**, Sayı:2, Ankara,1999.

BAŞGELEN, Nezih “Atatürk’ün Yaşamında Eski Eserler, Müzeler, Arkeoloji ve Kazılar”, **Arkeoloji ve Sanat**, 87, Kasım- Aralık 1998.

BATUR, Afife “ Ankara’nın Başkent Oluşu ve Kentsel Kuruluşu”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:V, İletişim yay.,İstanbul, 1983.

BATUR, Afife “Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:V, İletişim yay.,İstanbul, 1983.

BATUR, Sabahattin “Dünyada Müzeciliğin Gelişmesi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 1983.

BAUMEİSTER, Peter, “II. Museen”, **Der Neue Pauly**, Rezeptions- und Wissenschafts- geschichte Band: 15/3 Sco-Z, Nachträge,Verlag J.B. Metzler, Stuttgart-Weimar, 2003.

BAYKAL, Bekir Sıtkı “Atatürk ve Tarih”, **Belleten**, Cilt: XXXV, Sayı: 139, Temmuz, TTK Basımevi, Ankara, 1971.

BEKTAŞ, Cengiz “Eski Eserlerin Önemi ve Korunması”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:3, İletişim yay.,İstanbul, 1983.

ÇAMBEL, Hasan Cemil “Atatürk ve Tarih”, **Belleten**, Cilt:III, TTK Basımevi, Ankara, 1939.

ÇAYCI, Abdurrahman “Atatürk, Bilim ve Üniversite”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 10, Cilt IV, Kasım, 1987.

DONBAZ, Veysel “Mezopotamya Halkları Sümer, Akkad ve Kaslar”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi** , Yıl:3,Sayı:10, İstanbul, 1981.

DÜBEN, İpek Aksüğüür “Osman Hamdi ve Orientalizm” **Tarih ve Toplum**, Sayı: 41, İstanbul, 1987.

EBCİOĞLU, İsmet “Türkiye’den Batı Ülkelerine Götürülen Arkeolojik Eserler”,**Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay.,İstanbul, 1983.

ERALP, Tahir Nejat, “Askeri Müze”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay.,İstanbul, 1983.

ERAN, Yaprak “Türk –İngiliz İlişkileri ve Arkeoloji”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 123, İstanbul, 2004.

ERİCHSEN, Regine “Sığınmacı Alman Bilim Adamlarının Etkisi ve Dönemin Türk-Alman İlişkileri”, **Bir Başkentin Oluşumu Ankara 1923-1950**, 15- 16-17 Ekim 1993, Kongreye Sunulan Bildiriler, TMMOB Mimarlar Odası, Alman Kültür Merkezi, 1993.

EYİCE, Semavi “Arkeoloji Enstitüleri”, **İstanbul Ansiklopedisi**, Reşat Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyatı Kolektif Şirketi yay., İstanbul,1959.

EYİCE, Semavi “Arkeoloji Müzesi Ve Kuruluşu”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:6, İletişim yay., İstanbul, 1983.

GALİP, Reşit “Türk Irk ve Medeniyet Tarihine Umumi Bir Bakış”, **Tarihi Abide Ve Eserlerimizi Korumağa Mecburuz**, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933..

GÖKER, Muzaffer, “Türk Tarih Kurumunun Altı Yıllık Çalışmaları”, **III. Türk Tarih Kongresi:Kongreye Sunulan Tebliğler**, TTK Basımevi, Ankara, 1948.

GÜNALTAY, Şemsettin, “Atatürk’ün Tarihçiliği ve Fahri Profesörlüğü Hakkında Bir Hatıra”, **Bellekten**, Cilt: III, TTK Basımevi, Ankara, 1939.

İĞDEMİR, Uluğ, “Atatürk ve Belleten”, **Belleten**, Cilt: III, TTK Yay., Ankara, 1939.

İĞDEMİR, Uluğ “Türk Tarih Kurumu’nun Kısa Tarihçesi”, **Ülkü**, C.VII, S.75, 1. Teşrin, 1944.

İNALCIK, Halil “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Kuruluşu ve İlk Yılları”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara , 2003.

İNAN, Afet “ Gazi M. Kemal Atatürk ve Kültür Meseleleri”, **Belleten** , TTK, Cilt: XX, Ekim 1956, sayı: 80.

İNAN, Afet “Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti”, **Belleten**, Cilt:II, TTK yay., Ankara,1938.

İNÖNÜ, Erdal “İstanbul Üniversitesi’nin 1933 Reformu’ndan Sonraki Gelişmesi Üzerine Düşünceler”, **Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)**, Ed: Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır, Türkiye Bilimler Akademisi yay., Ankara, 2007.

KARAGÖZ, Şehrazat “Arkeoloji ve Atatürk”, **İdol, Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi**, Sayı: 2, Ankara, 1999.

KARAL, Enver Ziya “Atatürk’ün Tarih Tezi”, **Atatürk Hakkında Konferanslar**, TTK yay., Ankara, 1946.

KARAL, Enver Ziya VIII.Türk Tarihi Kongresi Açılış Söylevi, **VIII. Türk Tarih Kongresi, 11 15 Ekim 1976:Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt:I, TTK yay.,Ankara, 1979.

KOCATÜRK, Utkan, “Atatürk’ün Üniversite Reformu İle İlgili Notları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1,Ankara, 1984.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri** , Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Cilt:1, Sayı:1,Ankara, 1984.

KUNDAKÇI, Gül E. “19. Yüzyılda Anadolu Arkeolojisine ve Eskiçağ Tarihine Genel Yaklaşım” , **XII. Türk Tarih Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler 4-8 Ekim 1999**, Ayrıbasım, TTK yay., Ankara, 2002.

MADRA, Beral “Prof. Dr.Muhibbe Darga”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, Yıl:9, Sayı:32-33, 1986.

MANSEL, Arif Müfid “Osman Hamdi Bey”, **Belleten**, Sayı: 93- 96, Cilt: XXIV, TTK Basımevi, Ankara, 1960.

MATTHEWS, Roger “İngiliz Arkeoloji Enstitüsü – Ankara ”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 26, İstanbul, 1996.

NUTKU, Özdemir, “ Atatürk ve Türk Hümanizması”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 40, Cilt: XIV, Mart 1998.

ORALALP, Füsun, “Hititlerin Üçbin Yıllık Suskunluğunu Bozan Türk Bilgini:Sedat Alp”, **Bilim ve Teknik**, Tübitak yay, Sayı:340, 1996.

ÖZGÜÇ, Tahsin “Ankara Üniversitesi Adına Yapılan Fraktin Kazısı ve Tetkik Gezileri”, **Belleten**, TTK Yay., Cilt:XII, Sayı:45,Ankara, 1948.

ÖZGÜÇ, Tahsin “Atatürk ve Arkeoloji”, **Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri, Seminere Sunulan Bildiriler**, TTK yay, Ankara, 1975.

ÖZGÜÇ, Tahsin “Yabancı Heyetlerin Gezi ve Kazıları”, **Belleten**, TTK Yay., Cilt: XI, Sayı:41, Ankara, 1947.

ÖZGÜÇ, Tahsin “Yabancı Heyetlerin Gezi ve Kazıları”, **Belleten**, TTK Yay., Cilt: XI, Sayı:41, Ankara, 1947.

ÖZGÜNEL, Coşkun “Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeolojisi”, **Belleten**, Sayı:196, Cilt: L, TTK Yay., Ankara, 1986.

PİNON, Pierre “Albert Gabriel’in Yaşamı ve Yapıtları”, **Albert Gabriel (1883-1972)**, **Mimar, Arkeolog, Ressam , Gezgin**, Ed: Korkut E. Erdur, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2006.

RADT, Wolfgang “Carl Humann und Osman Hamdi Bey -zwei Gründerväter der Archäologie in der Türkei”, **Istanbul Mitteilungen**, Ernst Vasmuth Verlag, Tübingen, 2004.

SEVİN, Veli “ Lehmann- Haupt’tan Afif Erzen’e Urartu Araştırmaları, Tarih ve Arkeoloji”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, Sayı:114, Yıl: 25, 2003..

SİLİER, Orhan “Müzeler ve Toplumun İhtiyaçları”, **Toplumsal Tarih**, Tarih Vakfı Yay., Sayı:124, Nisan, 2004.

ŞAHİN, Sencer “Türkiye Genelinde Eskiçağ Bilimleri ve Eskiçağ Tarihi Temel Bilimleri” , **Arkeoloji Dergisi**, Cilt:III, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İzmir, 1995.

ŞAKİROĞLU, Mahmut “ Memleketimizde Toplu Tarih Çalışmaları- I ”, **Tarih ve Toplum**, Sayı: 36, Ankara, 1986.

TOROS, Taha “Osman Hamdi Bey ve Çevresi”, **Tarih ve Toplum**, İletişim yay. Cilt:14, Sayı:83, İstanbul, 1990.

TUNÇAY, Mete “ 1946 ve Sonrasında Üniversite”, **Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)** Ed: Namık Kemal Aras, Emre Dölen, Osman Bahadır, Türkiye Bilimler Akademisi yay., Ankara, 2007.

TURAN, Şerafettin “Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Türkiye’nin Bilim, Eğitim ve Kültürel Yaşamındaki Yeri”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay., Ankara , 2003.

UÇANKUŞ, Hasan T., Türk Müzeciliğinin Önemli Sorunları ve Bazı Çözüm Yolları”, **VIII. Türk Tarih Kongresi, 11 15 Ekim 1976:Kongreye Sunulan Bildiriler**, Cilt:I, TTK yay., Ankara, 1979.

YILDIRIM, Recep “Atatürk’ten Günümüze Eskiçağ Tarihi ve Arkeoloji Çalışmaları”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt:II, Sayı:6- 7, Yıl: 1996- 1997, İzmir.

YOLAÇ, Mustafa “Oktay Belli İle Urartu Uygarlığına Yolculuk”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:102, İstanbul, 2002.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/bbyfiles/neseceanuysal.doc>, Erişim: 15.06.09,

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/319/3149.pdf>, erişim: 07.10.2008, ss. 16-17.;

<http://www.arkitera.com/event.php?action=displayEvent&ID=1435>, erişim: 05.11.2009.

http://www.dainst.org/index_8345647bbb1f14a136250017f0000011_tr.html, Erişim: 10.12.2009.

http://www.hacibektas.com/index.php?id=hacibektas_veli_muze erişim:05.11.2009.

http://www.itudergi.itu.edu.tr/tammetin/itu-b_2005_2_1_H_Ozkasim.pdf

<http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF060F3652013265D61D3BB7E94B37162B> , Erişim: 10.01.2010.

<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFF20F60137B44E34F5EF55A11862B331AA> Erişim: 10.01.2010;

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/20006.html> , Erişim: 15. 03.2009;

<http://www.mevzuatdergisi.com/2009/06a/01.htm>, Erişim: 10.11.2009.;

<http://www.sanatmuzesi.hacettepe.edu.tr/zeynep.htm>, erişim : 06.05.2008

<http://www.sanatmuzesi.hacettepe.edu.tr/zeynep.htm>, erişim : 06.05.2008,

<http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=208>, Erişim:14.06.2009.

<http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=466>, erişim :19
Eylül 2007.